

<http://www.jyu.fi/library/tutkielmat/201/>

Minna Ängeslevä

HYVINVOINTIVALTIO PAINOMUSTEESSA

Hyvinvointivaltion arvoympäristö ja murros
vuosien 1988 ja 1993 sanomalehtikirjoitusten välittämänä

Pro gradu -tutkielma
Jyväskylän yliopisto
Viestintätieteiden laitos
Journalistiikka
Kesäkuu 1997

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Viestintätieteiden
Tekijä Minna Ängeslevä	
Työn nimi Hyvinvointivaltio painomusteessa - Hyvinvointivaltion arvoympäristö ja murros vuosien 1988 ja 1993 sanomalehtikirjoitusten välittämänä	
Oppiaine Journalistiikka	Työn laji Pro gradu
Aika Kevät 1997	Sivumäärä 106
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Hyvinvointivaltion murroksesta on puhuttu 1970-luvun lamavuosista lähtien. 1990-luvun taitteen lama-aika nosti murrospuheet taas pintaan. Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten kriisikeskustelu näkyi taloudellisen nousun vuoden 1988 ja lamavuoden 1993 sanomalehtikirjoittelussa. Tutkimus hakee lehtikirjoittelun välittämiä vastauksia kysymyksiin, onko hyvinvointivaltion ylläpitoon varaa, tarvetta ja halua. Tarkastelun kohteena ovat myös sosiaalipolitiikan uutisaiheista, artikkeliaiaineistosta ja mielipidekirjoittelusta välittyvät arvot, asenteet ja ilmapiiri. Kirjoitusten sisällön perusteella hahmotellaan kuvaa hyvinvointivaltiosta.</p> <p>Tutkimusaineisto koostuu mainittujen vuosien Helsingin Sanomien, Aamulehden ja Turun Sanomien tammi- ja lokakuussa julkaisemista sosiaalipolitiikkaa käsittelevistä kirjoituksista. Uutisia ja muita lehtikirjoituksia vuoden 1988 otoksessa oli 561 ja vuoden 1993 lehdissä 517 kappaletta. Tutkimusmenetelmänä on sisällön erittely esiin nousevia teemoja ja kirjoitusten sisällöllisiä ominaisuuksia kuvaillen. Aineistoa järjestelevässä määrällisessä osuudessa luokitellaan lehtikirjoitukset aiheittain ja juttutyypeittäin.</p> <p>Vuonna 1988 hyvinvointivaltio näyttäytyi lehtikirjoituksissa epäpäällisenä byrokratiakoneistona. Järjestelmä piirtyi valmiina, haussa olivat laatutekijät. Toisena otosvuonna puntarissa olivat hyvinvointivaltion arvopohja leikkausten keskellä sekä perustoimeentulon turvaavat etuudet. Monimutkainen järjestelmä etääntyi yhä arjesta, mutta siitä ei haluttu luopua. Yksityisen ja kolmannen sektorin apu näyttäytyi julkista sektoria tukevana ja täydentävänä. Lehdet välittivät ahkerasti hallinnon suunnasta tulevaa uutisaineistoa. Palvelujen käyttäjien todellisuuden kautta sosiaalipolitiikkaa käsiteltiin harvoin, tosin vuonna 1993 enemmän kuin 1988. Nousuvuonna lehdissä näkyivät järjestelmän yksityiskohdat, lamavuonna keskustelu siirtyi laajempiin kokonaisuuksiin. Lehdissä arvioitiin murroksessa olevan hyvinvointivaltion toimintatapoja sekä punnittiin vaihtoehtoja ja vastuuta. Lama lisäsi kritiikkiä, mutta myös turvan tarvetta. Lehtikirjoittelun perusteella hyvinvointivaltio oli vuonna 1988 taitekohdassa, viisi vuotta myöhemmin järjestelmä oli vakavan uudelleenarvioinnin kohteena.</p>	
Asiasanat Hyvinvointivaltio - sosiaalipolitiikka - arvoympäristö - sanomalehtikirjoitus	
Säilytyspaikka Tourulan kirjasto	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1. JOHDANTO	1
2. HYVINVOINTIVALTION KÄSITE JA KEHITYS	3
2.1 Köyhäinhoidosta koko väestön sosiaalipolitiikkaan	4
2.2 Kriittisyys itää	6
3. JOURNALISMI TIEDOTTAA, ARVOTTA, VAIKUTTAA JA LUO MIELIKUVIA	7
3.1 Yleinen mielipide	8
3.2 Imagonaaristunut julkisuus	9
3.3 Hyvinvointivaltion julkisuuspalapeli	10
4. TUTKIMUSASETELMA, KYSYMYKSENASETTELU JA MENETELMÄT	11
4.1 Kirjoitusten luokittelu aiheittain	13
4.2 Juttutyypiluokitus	14
5. TUHAT KATSAUSTA SOSIAALIPOLITIikkaAN	16
5.1 Sosiaalipolitiikka vuoden 1988 lehdissä	16
5.1.1 Helsingin Sanomat palveli valtakunnallisesti	18
5.1.2 Vanhustenhuollon kehittelyä Aamulehdessä	20
5.1.3 Turun Sanomat tiedotti tunnollisesti	23
5.2 Sosiaalipolitiikka vuoden 1993 lehdissä	25
5.2.1 Hyvinvointivaltion jarrut Helsingin Sanomien otsikoissa	26
5.2.2 Aamulehti asiakkaan asialla	28
5.2.3 Peruspalvelut puhuttivat Turun Sanomissa	30
5.3 Yksityiskohtien hionnasta perustan pönkittämiseen	32
5.3.1 Uutisen laajennukset	33
5.3.2 Yleisönosastokirjoitukset	34
6. SOSIAALIPOLITIIKAN UUTISARVO	37
6.1 Leikkaukset syvensivät uutisia	37

6.2 Sosiaaliturva ei tuota skuppeja	39
6.3 Tieto jaetaan murusina	40
7. PUHEENAIHEENA SOSIAALIPOLITIikka	41
7.1 Perusuutiset kertovat muutoksista	41
7.2 Asunnottomuus otsikoissa nousuvuonna	43
7.3 Perhetuet sydäntä lähellä	44
7.4 Päivähoito - kuntien käyntikortti	46
7.5 Terveystuolto - kaikkia koskettava perustuvelu	48
7.6 Toimeentulovaikeudet kasvavat	52
7.7 Valinnanvapautta iäkkäille	54
7.8 Vammaistuuolto - pienet suurten jaloissa	55
7.9 Pummit palstoilla - hyvinvointivaltion arvomuross	56
8. HYVINVOINTIVALTION KUVA JA SEN PIIRTÄJÄT	61
8.1 Nousuvuonna hiottiin yksityiskohtia	62
8.2 Lama tönä hyvinvointivaltion kivijalkaa	64
8.3 Markkinat ja kolmas sektori julkisen turvaverkon tukena	65
8.4 Human interest - pienen ihmisen puheenvuoro	68
8.5 Pääkirjoitukset tyytyivät kommentoimaan	69
8.6 Asiantuntijat kirjoittivat asiat halki	70
9. LEHTIKIRJOITUKSET MAALASIVAT ARVOYMPÄRISTÖJÄ	72
9.1 Yhteisen vastuun ja yksilöllisyyden linjat	72
9.2 Julkiset ja sosiaaliset ongelmat	75
9.3 Hyvinvointilaivaa ei jätetä	78

10. KESKUSTELU HYVINVOINTIVALTION KRIISISTÄ	80
10.1 Rahoituskriisi	82
10.2 Tehokkuuskriisi	85
10.3 Hyväksyttävyyuskriisi	88
10.4 Vaihtoehtoista sosiaalipolitiikkaa	92
11. ARVOT LIIKKEESSÄ, HYVINVOINTIVALTIO MURROKSESSA	95
LÄHTEET	100
LIITTEET	105

1. JOHDANTO

Seija Sarti kirjoitti maaliskuun 1997 Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä otsikon alla *Nämä pitäisi lakkauttaa*: ”Hyvinvointivaltio. Lopetetaan systeemi, jossa byrokratia vie sinulta rahat ja palauttaa kolmanneksen ja odottaa sinun olevan kiitollinen saamastasi avustuksesta”. Ajatus onnistuu kärjistämään tuhanteen kertaan kuullut katukeskustelut, kuinka verot ovat kohtuuttomia, korvaukset, asumistuet ja kotihoidontuet pieniä, kuinka suivaannuttaa kirjoittaa paperiin jokaisen päivän kohdalle työtön, työtön, työtön ja nöyristellä luukulla. Mutta kuinka tosisaan näissä valitteluissa ollaan? Miten ihmiset todellisuudessa suhtautuvat hyvinvointivaltioon, mitkä arvot systeemiä ympäröivät? Mielipidetutkimuksia aiheesta tehdään säännöllisesti, mutta on epäilty, että vastaustilanteessa mittaukset ovat ainakin osittain mielialamittauksia (ks. esim. Sihvo & Uusitalo 1993, 8).

Sartin ironiasta ja kahvipöytäpuheista voisi päätellä, että hyvinvointivaltiota vastaan kohdistuu paineita. Melkein kaikki kansalaiset tiukensivat kukkaronnyörejään laman myötä. Rahaa ei ollut valtiolla eikä kunnillakaan, sosiaaliturva, jota veroina maksetaan, ei tullutkaan vastaan hädän hetkellä niin kuin oli oletettu. Jos ei nyt suorastaan pettänyt, mutta ei ainakaan suoriutunut kaikista sille asetetuista tehtävistä. Vielä pahimman taloudellisen taantuman mentyä ohi työttömyys koettelee hyvinvointivaltion venyvyyttä. Onko hyvinvointivaltio kriisissä?

1970-luvulta lähtien kansainvälisistä tutkimuspiireistä tännekin kiirineet kriisipuheet osoittautuivat suomalaistutkijoiden syynissä ulkomaantuonniksi. Kriisioireita kuvailtiin ja sovitettiin suomalaiseen todellisuuteen pitkälti 1980-luvulle saakka, mutta pohjoismaisen hyvinvointivaltion kannatuspohja tuntui olevan vankka. Suomalainen hyvinvointivaltio oli korkeintaan murroksessa. Kriisipuheen todettiin heijastelevan ylimitoitettuja odotuksia. (Ks. esim. Allardt, Sihvo & Uusitalo 1992, 6; Karisto, Haapola & Takala 1988, 187-208.) 1980-luvun lopussa suomalainen hyvinvointivaltio eli kukoistustaan, oli päästy vaiheeseen, jossa perustarpeet oli tyydytetty, saatettiin keskittyä laadun kehittämiseen ja yksityiskohtien hiomiseen. Asenteet hyvinvointivaltiota kohtaan olivat oletettavasti myönteisiä. Mutta hyvien vuosien huumassa puuttui lama äkkiä peliin, eikä aikaakaan, kun kriisiteemaa palauteltiin mieliin. Sosiaaliturvan tarpeet kasvoivat yhtä aikaa sosiaalimenojen merkittävien supistajaisten kanssa. Ristiriitatilanne loi maaperää hyvinvointivaltion arvostelulle ja arvojen kiristymiselle. Ihmiset katsoivat järjestelmää hyvinkin erilaisista näkökulmista; työpaikkansa säilyttäneet tunsivat ehkä maksavansa vetelehti-

jöiden elämäntapaa, työelämän ulkopuolelle joutuneet, toimeentulon kanssa kamppailevat puolestaan saattoivat tuntea jääneensä systeemin pettämäksi.

Ensimmäiset mielikuvat taloudellisesta taantumasta ja myös sen vaikutuksista ihmisten toimeentuloon sekä sosiaaliturvan säilyttämiseen muotoutuivat viestinten välittämänä. Viestimet ovat merkittävällä paikalla sosiaaliturvan tiedonvälittäjänä. Paikallinen sanomalehti on etulyöntiasemassa sosiaaliturva-asioiden tiedottajana, sillä on mahdollisuus tarjota valtakunnallisen aineiston lisäksi levikkialueensa kunnissa pätevää käyttötietoa. Tiedon ohella viestimet muokkaavat sosiaalipolitiikkaan liittyviä arvoja ja mielikuvia. Yksittäisen kansalaisen omat kokemukset hyvinvointivaltion tarjoamasta turvasta eivät välttämättä ole kovin laajoja, joten välillisesti saatu informaatio, kannanotot ja kokemukset vaikuttavat mielipiteisiin järjestelmän kokonaisuudesta ja esittelevät sekä muokkaavat hyvinvointietuuksien arvoympäristöä. Tiedotusvälineillä on vastuunsa mielipiteiden välittäjinä ja näin myös mielipidevaikuttajina. Viestinten valtaa on se, että ne voivat päättää ketkä palstoilla ja kanavilla puhuvat. Tiedotusvälineiden omat suorat kannanotot (pääkirjoitukset, toimittajien kommentit) ovat pisara meressä muun sosiaalipolitiikkaa ja sen eri alueita arvottavan aineiston joukossa.

Mielipidekatsauksissa on todettu, että yleinen taloudellinen tilanne ja talouden näkymät vaikuttavat näkemyksiin hyvinvointivaltion kehittämisestä. On oletettu, että kovina aikoina altruismi vähenee samaa tahtia kuin ihmisten taloudellinen tilanne heikkenee. (Pöntinen & Uusitalo 1986, 11; Sihvo & Uusitalo 1993, 19.) Kuten Kyösti Raunio (1995, 232) sanoo, taloudellisen ympäristön muutokset voivat tehdä sosiaalipolitiikan epäajankohtaiseksi, käytännöt eivät vastaa tarpeita. Niin hyvinvointivaltiojärjestelmän kannatuksessa kuin kriisiargumenteissakin yhdistyvät mm. arvot, asenteet, ihmisten omat kokemukset ja tiedotusvälineiden välittämät kannanotot ja informaatio. Pysin tässä tutkimuksessa hahmottamaan ja vertailemaan tuon risteyskohdan maisemaa kahtena taloudellisilta olosuhteiltaan erilaisena vuonna eli vuosina 1988 ja 1993. Tutkimusmateriaalina ovat sanomalehtien sosiaalipolitiikkaa käsittelevät kirjoitukset, ja vertailupohjana samoihin aikoihin tehtyjen mielipidetutkimusten tulokset. Olen kiinnostunut siitä, millainen arvoilmasto sanomalehdistä välittyy ja ketkä sitä päästetään luomaan. Ajatusmallissani viestinten välittämä (arvottava) aineisto tuo täydentävän ulottuvuuden mielipidetiedustelujen tuloksiin. Sanomalehtiaineiston perusteella päättelen, mikä on hyvinvointivaltion suunta ja kannatus hyvinä aikoina ja myöhemmin tiukan taloudellisen tilanteen sanellessa ehtojaan. Onko lehtikirjoitusten hyvinvointivaltio arvomurroksessa, uhkaako kriisiytyminen?

2. HYVINVOINTIVALTION KÄSITE JA KEHITYS

Hyvinvointivaltio on kapitalistinen valtio, joka käyttää huomattavan osan kansantuotteestaan tasoittaakseen ja lisätäkseen kansalaisten hyvinvointia. Tavoitteena on mm. kansalaisten sosiaalinen turvallisuus ja tasavertaisuus. Hyvinvointia tasaataan julkisin palveluksin ja tulonsiirroin eli sosiaalipoliittisin toimin. Hyvinvointi ei toki ole pelkästään valtion tuottamaa, myös koti ja markkinat määrittävät yksilön hyvinvointia (Rose 1986, 14). Pekka Kosonen käsittää hyvinvointivaltion laajasti, puhuen institutionaalisista, valtiollisista ratkaisuksista, joilla on puututtu markkinoiden logiikan esiinnostamiin pulmiin. Kaikkiaan Kososen mukaan hyvinvointivaltioksi voi kutsua valtiota, joka toimii kasvukauden taloudellisia, poliittisia ja sosiaalisia suhteita vakauttavasti. (Kosonen 1987, 107, 320.)

Hyvinvointivaltio on suomennos englanninkielisestä sanasta welfare state. Welfare tarkoittaa paitsi hyvinvointia, myös sosiaaliturvaa tai sosiaalipoliittikkaa, joten welfare state voidaan kääntää myös joko sosiaalipoliittikkaa harjoittavaksi valtioksi tai sosiaalivaltioksi. (Karisto ym. 1988, 164.) Pohjoismaissa hyvinvointivaltion käsitteen mielletään tarkoittavan institutionaalista, universaalista sosiaalipoliittikkaa harjoittavaa valtiota. Residuaalista sosiaalipoliittikkaa harjoittavissa maissa (esim. Yhdysvallat) käsite welfare state on ainakin konnotaatioiltaan suppeampi, se luo mielikuvia syrjäytyneiden sosiaalihuollosta, viimesijaisesta köyhäinhoidosta siellä, minne perheen, markkinoiden ja vapaaehtoistyön apu ei yllä tai riitä (ks. esim. Raunio 1995, 180-185).

Sosiaalivaltio-sanaa käytetään usein hyvinvointivaltio-käsitteen rinnalla ja synonyminakin, mutta sana kalskahtaa hyvinvointivaltiota mekaanisemmalta ja negatiivisemmalta ja se on suppeampi tarkoittaen usein tiettyä valtion sosiaalipoliittista käytäntöä. Risto Eräsaari (1984, 37) käyttää suppeaa määritelmää todeten, että nykyinen sosiaalivaltio ei ole modernismin ja hyvinvointipoliittikan kulta-ajan hyvinvointivaltio vaan sosiaalivaltio, joka on kriittinen ilmaus kaikkialle arkipäivään tunkeutuvalla ja vaikeasti määriteltävälle turvan ja suojan verkostolle. Suppea määritelmä enteilee kriittistä suhtautumista joka paikkaan lonkeronsa tunkevaan ja kontrolloivaan hyvinvointivaltioon.

Hyvinvointivaltio ja sosiaalipoliittikka ovat laajentumassa vanhojen määritelmiensä ulkopuolelle. Luokkiin, elämänkaareen ja työmarkkinoihin nojaavan perinteisen hyvinvointivaltion rakenteen sijaan tulevat yhä moninaisemmat yksilöiden ja perheiden elämän määreet. Kaikkia koskevat sosiaalipoliittiset toimet joutuvat puntariin,

jolloin kansalaisten subjektiiviset oikeudet huomioidaan entistä paremmin. Uusia tapoja selittää sosiaalipolitiikkaa ja hyvinvointivaltiota tarjoaa esimerkiksi naistutkimus. (Eräsaari 1990, 5; Moksunen 1991, 15-16.) Tulevaisuuskeskusteluissa puhutaan siirtymisestä hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskuntaan. Hyvinvointiyhteiskunnassa valtion merkitys hyvinvoinnin tuottajana on vähentynyt; sen rinnalle tehtäviä jakamaan ovat entistä voimakkaammin tulleet muut yhteiskunnalliset instanssit.

Tutkimuksessani käytän lähinnä käsitettä *hyvinvointivaltio*. *Sosiaalivaltio*-käsitettä käytettäessä mukana on aina sanan kriittinen vivahde. Hyvinvointivaltiota suppeammalla käsitteellä *sosiaaliturva* tarkoitan yhteiskunnan järjestämien sosiaalisten etuuksien ja palvelujen verkkoa. Sanomalehtiotoksestani otan tarkasteluun *sosiaalipolitiikkaa* eli *hyvinvointi(valtio)politiikkaa* koskevat uutiset ja kirjoitukset. *Hyvinvointiyhteiskunnasta* puhun mahdollisissa tulevaisuutta tavoittelevien tekstien yhteydessä. Sosiaaliturvan tuottajia ovat hyvinvointivaltiollisia palveluja ja etuuksia tuottavat julkinen sektori eli valtio ja kunnat, markkinat eli yksityinen sektori sekä ns. kolmas sektori, joka käsittää esimerkiksi kansalaistoiminnan, järjestöjen työn ja naapuriavun.

2.1 Köyhäinhoidosta koko väestön sosiaalipolitiikkaan

Tarpeen organisoituun sosiaalipolitiikkaan loi teollisen ja kapitalistisen yhteiskunnan läpimurron myötä syntynyt uusi turvattomuus. Tarvittiin perheen tarjoamaa hoivaa ja huoltoa täydentävä järjestelmä. Sosiaalipolitiikka syntyi reformistisena vastareaktionä talouspolitiikan äärimmäiselle toiminnalle. Saksalaisvaikutteisen reformistisen sosiaalipolitiikan puolestapuhujat katsoivat, että valtio on velvollinen talouspolitiikallaan ohjaamaan teollistumista ja sosiaalipolitiikallaan suojelemaan yksilöitä uuden yhteiskuntamuodon haitoilta. Sosiaalisilla toimilla pyrittiin säilyttämään yhteiskuntarauha. (Karisto ym. 1988, 138-139; Raunio 1995, 13-15.)

Suomessa työväenkysymykset jäivät maaseudun uudistusten varjoon. Maaseudun tilaton väestö oli teollisuudelle työvoimareservi, ja Suomen teollisuuden maaseutupainotteisuudesta (metsäteollisuus) johtuen teollisuustyöntekijöiden toimeentuloturva pidettiin kohtuullisena (Karisto ym. 1988, 148). Maaseudun ongelmat korostuivat osaltaan maanviljelijäväestön vahvan poliittisen puolestapuhujan, maalaisliiton, ansiosta. Kun vasemmisto esitti työläisiin kohdistuvia uudistus-

vaatimuksia, maalaisliitto kannatti johdonmukaisesti tasasuuruksia etuuksia kaikille kansalaisille. Tasasuuruisuus turvasi maanviljelijöiden edut paremmin kuin ansiosidonnaisuus. Esimerkiksi lapsilisäjärjestelmä (vuonna 1947) ja kansaneläkelain uudistus (1957) olivat maalaisliiton ajaman politiikan mukaisia. (Kosonen 1987, 219-220.)

Toisen maailmansodan jälkeiset vuodet olivat Suomessa käännekohta, jolloin maamme sosiaalipolitiikan periaatteissa voimistuivat institutionaaliset piirteet siirtäen marginaalista, köyhäinhoidollista, sosiaalipolitiikkaa tieltään. Institutionaalissa mallissa sosiaalipolitiikan kohteita ovat kaikki kansalaiset ja avun muoto on universaalinen. Markkinoilla tapahtuva jako ymmärretään epätäydelliseksi, jolloin sosiaalipolitiikalla on keskeinen uudelleenjakava tehtävä. Sosiaalipolitiikka irrottaa perustoimeentulon markkinoiden mekanismeista. Valtion sosiaalipoliittinen rooli on keskeinen ja sosiaalimenojen osuus kansantuotteesta suuri. Marginaalisessa mallissa sosiaalipolitiikan kohderyhmänä ovat huono-osaiset. Sosiaalipolitiikka on tilapäinen korvike työmarkkinoille ja perheelle, kun nämä eivät pysty tyydyttämään kansalaisen aineellisia tarpeita. Sosiaalinen apu perustuu tiukkaan tarveharkintaan. (Karisto ym. 1988, 162-163; Raunio 1995, 180-182.) Marginaalisen (residuaalisen) ja institutionaalisen mallin väliin jää ansioperusteinen sosiaalipoliittinen malli. Sen perusta on, että sosiaaliset etuudet määräytyvät yksilöllisten suoritusten mukaan. Työmarkkinoilla saavutettu tulotaso vaikuttaa sosiaaliturvan tasoon. Mallia ovat ajaneet etenkin työmarkkinajärjestöt, joten sitä on kutsuttu myös korporatiiviseksi. Erityisesti Pohjoismaissa valtiokin on osallistunut tämän suoritusperusteisen mallin kehittämiseen. (Karisto ym. 1988, 163.)

Modernin yhteiskunnan syntyyn johtanut rakenteellinen muutos alkoi Suomessa varsinaisesti 1950- ja 1960-luvuilla. Siirtyminen agraarisesta jälkitekolliseen yhteiskuntaan oli maassamme nopeaa, ja raju muutos edellytti sosiaalivakuutusjärjestelmien ja hyvinvointipalveluiden järjestämistä. Malleja uudistuksiin saatiin muista Pohjoismaista ja Britanniaasta. Sosiaalipolitiikan tavoitteena ei ollut enää työväen kysymyksen ratkaiseminen ja luokkaerojen tasoittaminen, vaan hyvinvointivaltion rakentaminen. (Ks. esim. Raunio 1995, 186; Karisto ym. 1988, 164.)

2.2 Kriittisyys itää

Kyösti Raunion (1995, 45) mukaan sosiaalipoliittikkaa määritellään realistisesti harjoitettuna sosiaalipoliittikkana tai, useimmiten, ideologiselta kannalta eli kuvailen, millaista sosiaalipoliittikan tulisi olla. Sosiaalipoliittikalla on poliittiset, kansalliset, eettiset ja taloudellisen toiminnan tukemiseen tähtäävät tavoitteensa. Pyrkimykset ovat yhteiskunnallisia tai yksilöllisiä. Pohjoismaisessa kasaantumisyhteiskunnassa on tavoiteltu jatkuvaa taloudellista kasvua, ja samoin on hyvinvointivaltion lähtökohtiin koodattuna julkisten palveluiden ja tulonsiirtojen laajentaminen. (Raunio 1995, 152, 185.) Käytännössä institutionaaliseen malliin perustuva hyvinvoinnin jako toteutuu puutteellisesti. Mahdollisuuksien tasa-arvo ja lopputuloksen eli tarpeentyydytyksen tasa-arvo eivät kohtaa toisiaan. Siemen sosiaalipoliittikan kritisoimiseksi on kylvetty.

Institutionaalista sosiaalipoliittikkaa on Suomessa pääpiirteiltään kehitetty työelämässä toimivan väestön ehdoilla. Varsinkin tulonsiirroissa sosiaalipoliittikkamme on suoritusperusteista eli korvaukset määräytyvät työtulojen mukaan. Etuudet on sidottu työhön ja tuottavuuteen, sosiaalipoliittikka on talouden jatke. Sosiaalipoliittikan ensisijaiseksi tehtäväksi nousee työvoiman uusintaminen ja kontrolli. (Karisto & Takala 1985, 95; Kosonen 1987, 55-60; Raunio 1995, 194-195.) Julkiset palvelut toteuttavat tulonsiirtoja paremmin institutionaalisen hyvinvointivaltion mallin arvoja eli jakavat etuuksia markkinoiden ulkopuolella tarpeiden mukaan (Raunio 1995, 195). Tätä ihannetta tosin raastavat talouden laskusuhdanteen tuomat säästötoimet; palvelumaksut asettavat avuntarvitsijat eriarvoiseen asemaan, ja palvelujen karsinta ohjaa etsimään apua yksityiseltä sektorilta, mikä puolestaan erottelee maksukykyiset ja -kyvyttömät.

Suomalaisessa hyvinvointivaltiossa on institutionaalisen mallin sisällä käytännössä myös tarveharkinnan mukaan kohdistettuja etuuksia. Köyhäinhoidollinen sosiaaliturva on tarpeen ansioihin perustuvan turvan ja perusturvan puutteiden vuoksi. Laman aikana tästä toissijaisuudesta on monille tullut ensisijainen sosiaaliturvan, toimeentulon, lähde. (Raunio 1995, 196.) Suoritusperusteinen malli kyseenalaistuu hitaan talouskasvun ja joukkotyöttömyyden yhteiskunnassa. Millaisin suorituksin mitataan kokonaan tai pitkäaikaisesti työelämän ja palkkatulojen ulkopuolelle joutuneille jaettava toimeentuloturva tai lastenhoidon kotona valinneen äidin eläke? Suoritusperusteisuus jakaa ihmiset hyödyllisiin ja vähemmän hyödyllisiin. Kriittisyys sosiaalipoliittikan jakoperusteita ja hyväksyttävyyttä kohtaan alkaa ehkä itää, puolin ja toisin.

3. JOURNALISMI TIEDOTTAA, ARVOTTA, VAIKUTTA JA LUO MIELIKUVIA

Sosiaalipoliittiset toimet ovat yhteiskunnallista toimintaa selkeimmillään. Joukkoviestimet ovat samoin yhteiskunnallisia toimijoita, ne tiedottavat ja vaikuttavat. Journalismi on osaltaan sosiaalipoliitiikan ja sen kohteiden välissä, tiedottamassa muutoksista ja uudistuksista, välittämässä mielipiteitä, vaatimuksia, kertomassa tarpeista ja mahdollisuuksista. Viestinten kautta ja viestimissä yhteiskunta ja yleisö kohtaavat, ja journalismi luo ja välittää tiedon lisäksi arvoja ja asenteita.

Perti Hemánuksen (1990, 14, 34) journalismin määritelmää pelkistään journalismi on joukkotiedotuksen osa, joka tuottaa ajankohtaisia faktasanomia; se on eräänlainen institutionaalinen tapa esittää yhteiskuntaa ja sen toimintaa koskevia väitteitä. Kauko Pietilä ja Klaus Sondermann (1994, 52) määrittelevät journalismin kaiken yhteiskunnallisen toiminnan kokoajaksi ja suodattajaksi. Se on yhteiskunnan eriytyneiden funktioiden ja väestön kosketuspinta (Pietilä & Sondermann 1987, 132).

Pietilä ja Sondermann kääntävät tutkimuksessaan sanomalehden yhteiskunnan osasta yhteiskunnaksi sinänsä. Tutkijat tarkastelevat joukkoviestinnän merkitystä joukkotiedotuksen sosiologian oppikirjojen kautta. Pohjanaan näkemys viestimistä aistien laajentumina he päättelivät, että viestinnässä tai viestinnän tuloksena syntyy tieto ja tietoisuus yhteiskuntaelämän eri puolista ja alueista. Tietoisuus elinympäristöstä on (Pietilän ja Sondermannin mukaan "oletettavasti") tärkeää, jotta siinä voisi toimia. Tutkijat etenevät yksilön ja informaation ja sen takana olevan todellisuuden kohtaamisesta (tila)kontaktiin, joka viestinten kautta syntyy toisiin henkilöihin, ryhmiin, organisaatioihin. Tässä mallissa joukkoviestin on kanava, jonka kautta viestin vastaanottajilla ja heidän luontaisen kokemuspiirinsä ulkopuolella olevilla on kosketus toisiinsa. (Pietilä & Sondermann 1994, 6, 17-20.) Kalevi Sorsa (Hemánus 1990, 35) on kärjistänyt: "Me emme elä todellisessa maailmassa - vaan maailmassa joka meille hahmotetaan". Kärjistys on osuva yhdellä tasolla, mutta elävät ihmiset myös välittömässä maailmassa, josta heille kertyy kokemukseen perustuvaa tietoa ja mielipiteitä (ks. esim. Hemánus 1990, 35). Kaksi maailmaa hahmottuu yhdeksi viestinten tuoman tiedon ja oman kokemuksen risteyksessä.

Hemánus kiteyttää Suomen Sanomalehtimiesten Liiton (vuodesta 1992 Suomen Journalistiliitto) vuonna 1988 hyväksytystä viestintäpoliittisesta ohjelmasta journalismin kolme tehtävää, jotka ovat totuudenmukaisen ja olennaisen tiedon välitys,

yhteiskunnan kriittinen tarkkailu ja yhteiskunnallisen vallankäytön valvonta sekä sananvapauden ja julkisen keskustelun edistäminen. Journalistiset sanomat edistävät julkista keskustelua, mutta samalla ne korostavat joidenkin ilmiöiden, tapahtumien tai asioiden painoarvoa. Uutisointi tai kommentointi kertoo, mitkä asiat ovat tärkeitä ja samalla ehkä kiinnostavia. Viestimet siis arvottavat asioita ottamalla toisia esille ja sivuuttamalla toiset, mutta arvottamista tapahtuu myös sanomien sisällön ja esitystavan kautta. Tartun tutkimukseni kannalta tärkeisiin Hemánuksen (ja samalla monen muun tutkijan) sanoihin ”journalististen tuotteiden faktainformaatio tai ilmisisältö ei suinkaan ole kaikki, minkä niistä saa irti”. Journalismi selittää, tulkitsee ja arvottaa niin avoimesti kuin epäsuorastikin. (Hemánus 1990, 30-34.)

3.1 Yleinen mielipide

Yleisen mielipiteen muodostumisfoorumiksi on mainittu julkisuus (ks. esim. Habermas 1985, 17). Julkisuus muokkaa ja välittää asenteita ja tuo pintaan asioita, joista keskustelua halutaan herättää. Julkisuus voi korostaa joitakin asioita ja jättää toisia huomiotta. Julkisuus muokkaa mielipiteeseen vaikuttavia tekijöitä. Journalismi on julkista keskustelua; se tarjoaa rakennuspuuta mielipiteen muodostukselle ja myös välittää mielipiteitä ja informaatiota; kansalta päättäjille ja päinvastoin.

Pierre Bourdieu katsoo, ettei koko julkista mielipidettä ole olemassakaan ainakaan mielipidetutkimusten tarkoittamassa mielessä. Bourdieun mukaan mielipiteet ovat eriarvoisia, eikä kaikilla ihmisillä ole edes mahdollisuutta muodostaa omaa kantansa. Vääristymää niin sanottuun julkiseen mielipiteeseen aiheuttaa myös oletus, että esitettäessä sama kysymys kaikille oletetaan ongelmasta olevan yksimielisyys. Mielipide tietyssä aikana on poliittisten voimien jännitysten järjestelmä ja mielipidetutkimus politiikan väline. Julkinen mielipide on illuusio yksilöiden mielipiteiden summasta. (Bourdieu 1985, 189-190.)

Yleisen mielipiteen merkityksestä ja vaikutuksesta hyvinvointipolitiikan toteutumisessa ollaan erimielisiä. Paul Whiteley esittää, että yleisön mielipide vaikuttaa jokaiseen politiikan teon vaiheeseen, kuten päätöksenteon ilmastoon, politiikan legitimointiin ja vaihtoehtojen rajaukseen. Harold Wilenskyyn mukaan poliitikot voivat painottaa sitä yleisen mielipiteen puolta, joka heille parhaiten sopii. Paljon tär-

keämpiä ovat valtarakenteet ja ryhmien päämäärät kuin massojen mieltymykset. Whiteleyn mukaan siis yleinen mielipide vaikuttaa hyvinvointipolitiikan tekoon, kun taas Wilenskyn kanta on, että puolueet ja muut eturyhmät vaikuttavat sekä yleiseen mielipiteeseen että hyvinvointipolitiikkaan. Seppo Pöntinen ja Hannu Uusitalo asettuvat kannalle, jonka mukaan yleisellä mielipiteellä on kaksinkertainen merkitys hyvinvointivaltion legitimiisyyttä tutkittaessa: se on tekijä, joka vaikuttaa hyvinvointipolitiikkaan, mutta täytyy etsiä myös tekijöitä, jotka vaikuttavat ihmisten sosiaalipolitiikkaa koskeviin mielipiteisiin. (Pöntinen & Uusitalo 1986, 4-6.; Whiteley, Paul 1981, 453-461.)

Mielipidetutkimukset hyvinvointivaltiosta antavat taustaa tutkimukselleni. Oletan, että julkinen mielipide, tai pikemminkin julkisuudessa esitetyt monet mielipiteet, antavat osviittaa hyvinvointivaltion arvoympäristöstä ja ihmisten käsitystä hyvinvointijärjestelmästä. Käsitän yleisen mielipiteen journalistisessa tekstissä tavallaan keskitieksi, käteen jääväksi yleistykseksi, jonka molemmin puolin erilaiset kannanotot levittäytyvät. Journalismin tehtävä on päästää erilaiset näkemykset esille, mutta myös analysoida niitä. Ari Heinosen (1995, 97-98) Journalistiliiton jäsenten keskuudessa tekemässä kyselyssä toimittajan ammattiroolista toimittajat pitivät lähes yksimielisesti (96 prosenttia vastanneista) tehtävinaan tuoda esille uusia ajatuksia, selittää maailmaa ja arvostella epäoikeudenmukaisuuksia.

3.2 Imagonaaristunut julkisuus

Julkisuus on tunkeutunut sosiaalisiin suhteisiin ja korvannutkin niitä. Julkisuus on porautunut osaksi lisääntyneitä yksityisyyttä, yksityisyys ja julkisuus kietoutuvat yhteen. Ylhäältä päin tuotettu julkisuus tuo perinteisten sosiaalisten suhteiden tilalle mielikuvia, symbolisia sosiaalisia suhteita, joiden kautta ihmiset voivat muodostaa käsityksensä sosiaalisesta ja olla sosiaalisessa kanssakäymisessä. Julkisuuden voidaan katsoa imagonaaristuneen. (Moksunen 1991, 35.)

Pertti Hemánus (1989, 84) on todennut, että joukkotiedotuksen tiedotustehtävä on tehostunut ja ehkä laadullisesti muuttunut; yleisö saattaa ottaa vakavammin ns. toisen asteen todellisuuden (esim. politiikka ja poliitikkojen imago) kuin ensimmäisen asteen todellisuuden. Mielikuvat tarjoavat näennäisesti vaarattoman keskustelualueen yhteiskunnallisille ongelmille, mutta antavat samalla kanavan ohjata keskustelua ja kritiikkiä vaikeasti tunnistettavissa olevalle ja puolustuskyvyttömälle

taholle. Yhteiskunnallisen kritiikin ohjaaminen voi muodostaa uhkakuvia, jos kritiikin kohteeksi keksitään huonoimmassa sosiaalisessa ja taloudellisessa asemassa olevat henkilöt. (Moksunen 1991, 35-37.) Kyösti Pekonen (1990, 37) on huomannut, että kuvamaiset käsitykset sosiaalitoimesta "pummien elättäjänä" ja toisaalta sosiaalisen kontrollin instituutiona näyttävät julkisuudessa menevän paremmin perille kuin pidemmät perustelut sosiaalitoimen mielekkyydestä.

3.3 Hyvinvointivaltion julkisuuspalapeli

Osatakseen vaatia tarvitsemiaan sosiaalipalveluja ja -etuuksia - ja muodostaakseen mielipiteensä niistä - kansalaisilla pitää olla tietoa oikeuksistaan. Aineistoa tiedotusvälineille jakaa sosiaalihuolto, ja sosiaalihuoltolain mukaan myös kuntien on järjestettävä asukkailleen sosiaalihuoltoa ja muuta sosiaaliturvaa koskevaa tiedotusta, ohjausta ja neuvontaa. (Sihvo 1990, 14.) Tiedon saamisen vaikeus tai helppous vaikuttaa esimerkiksi sosiaalitoimiston kynnyksen korkeuteen (palveluimago tai köyhäinhoitoimago) (Moksunen 1991, 95, 194).

Yhteiskunnassa käydään jatkuvasti keskustelua ja ideologis-poliittista kamppailua, joissa sekä nojaututaan sosiaalitoimen, tai yleisemmin sosiaalipolitiikan eri toimintojen, mielikuviin että rakennetaan niitä. Mielikuvat riippuvat myös mm. arvioijan tiedoista, kokemuksista. (Pekonen 1990, 28-29.) Sosiaalipolitiikan julkisuuskuva tarkasteltaessa voidaan tutkia tiedon jakamisen ja kontrollin välistä suhdetta. Heikko tai väljä tiedottaminen voi olla keino kutoa julkisuuteen vihjausten verkko, joka suodattaa tiedon vastaanottajista asiakkaat ja palvelujen ulkopuolelle jäävät. Tällöin julkisuudella on sosiaalisen kontrollin tehtävä. Toisella tasolla julkisuustyön avulla muotoillaan imagoja esimerkiksi kertomalla palvelun ihmisläheisyydestä. Suhde julkisuuteen näyttää pitävän sisällään toisiaan vahvistavia tendenssejä, mutta myös toisiaan vastustavia ja ristiriitaisia ilmiöitä. Hyvinvointivaltion julkisuuskuva on pirstaleinen. (Moksunen 1991, 33, 194-195.)

Tapani Ruokasen (1987, 1395) mukaan sosiaaliturvan parissa työskentelevien ykköstehtävä julkisuudessa on vaikuttaminen ihmisten asenteisiin. Jyväskylän sosiaalijohtaja Erkki Torppa (Salmela 1991, 587) korostaa, että tiedottamisessa ei viranomaisnäkökulma riitä, vaan pyrkiä pitäisi asiakasnäkökulmaan. Vain tällöin

sosiaalinen todellisuus pääsee aidosti esiin. Tiedottaja Helinä Mäenpää (Salmela 1991, 587) ymmärtää tietoisuuden sosiaalisesta todellisuudesta muotoutuvan monien käsitysten leikkauspisteistä.

4. TUTKIMUSASETELMA, KYSYMYKSENASETELU JA MENETELMÄT

Tarkastelen sosiaalipoliikkaan liittyviä kirjoituksia Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä ja Turun Sanomissa vuosina 1988 ja 1993. Tavoitteenani on selvittää, näkyykö lehtien sivuilla merkkejä hyvinvointivaltion kriisistä ja millainen arvoympäristö kirjoituksista välittyy. Kriisitarkastelussa etsin kirjoituksista vastauksia Antti Kariston ja Pentti Takalan (1985, 12-14) kiteyttämiin kysymyksiin: onko hyvinvointivaltion ylläpitoon varaa, tarvetta ja halua? Vertaan tuloksia samoihin aikoihin tehdyissä mielipidekyselyissä ihmisten suhtautumisesta hyvinvointivaltioon saatuihin vastauksiin.

Selvitän sosiaalipoliittisen kirjoittelun sävyjä ja ilmapiiriä. Tarkastelen, minkälaiset arvolutaukset eri asemissa olevien ihmisten lausumista peilautuvat, esimerkiksi onko vallalla ehkä individualismi vai vastuu lähimmäisistä. Huomioin, ketkä juutuissa saavat äänensä kuuluville ja millainen heidän suhtautumisensa aiheeseen on. Hallinnon edustajat ja asiantuntijat varmasti palstoille pääsevät, mutta erityisen kiinnostunut olen siitä, kuullaanko myös kansalaista, hyvinvointipalvelujen kuluttajaa, joka kokemuksen kautta tietää mitä jokin etuus merkitsee. Tarkastelen, mitkä sosiaalipoliittikan aihealueet kulloinkin ovat pinnalla ja miksi. Millaisen kuvan lehtikirjoittelu piirtää sosiaalivaltiosta, mitkä piirteet saavat tilaa ja mitkä jäävät vähemmälle? Oletan, että koko väestöä koskevat palvelut ja etuudet, kuten terveydenhuolto, ovat tiheästi palstoilla, mutta marginaalipalveluista, esimerkiksi toimeentulotuesta, tietoa on niukemmin saatavilla. Olen kiinnostunut, saavatko palstatilaa järjestöjen epävirallinen sosiaaliapu sekä vapaaehtoistyö eli ns. kolmas sektori, ja onko lehdissä pohdintoja sosiaalipoliittikan tulevaisuuden vaihtoehtoja.

Valtakunnan kolmesta suurimmasta sanomalehdestä oletan löytyvän tilaa laajalehden hyvinvointivaltio-pohdiskelulle. Tutkittavat lehdet ilmestyvät kaikki yliopistokaupungeissa, joten niillä on ulottuvillaan eri alojen asiantuntijoita, joilta pyytää tietoa, tulkintoja ja kommentteja. Asiantuntijat lähestyvät lehtiä myös itse artikkelein ja mielipitein. Otoksen kolmen sanomalehden levikkialueet käsittävät Suo-

men suurimmat kaupungit, joissa sosiaalipalveluilla on runsaasti asiakkaita ja ongelmat kärjistyvät. Asetan vastakkain vuodet 1988 ja 1993 nähdäkseni, onko hyvinvointivaltio-kirjoittelun ilmapiirissä eroa taloudellisen laman aikana korkeasuhdanteen huippuvuoteen verrattuna. Keskustelu sosiaaliturvan rahoituskriisistä on varmasti paisunut, mutta koetan myös kirjoituksista selvittää, näyttävätkö rahan vähyys ja valtion velkavuori horjuttavan kansalaisten uskoa valtioon hyvinvoinnin tarjoajana, kun palkkatyö vähenee ja sosiaaliturvan tarve kasvaa. Suomen Gallupin tekemien mielipidekyselyiden perusteella sosiaalivaltion kannatus vaihtelee hieman talouden nousu- ja laskusuhdanteen mukana, jolloin mielipiteisiin vaikuttaa myös yksilön oma sosiaaliturvan tarve (Pöntinen & Uusitalo 1986, 11).

Tarkasteluun otan jokaisen kolmen lehden numerot tammi- ja lokakuulta molemmilta vuosilta. Tammikuu on mukana, koska monet sosiaalipoliittiset uudistukset astuvat voimaan vuoden alusta. Lokakuussa sosiaalipolitiikka oletettavasti on palstoilla budjettikeskusteluiden yhteydessä. Tarkempaan analyysiin johdattelevassa määrällisessä tutkimuksessa ovat molemmilta kuukaussilta mukana kaikki sosiaalipolitiikkaa käsittelevät kirjoitukset. Arvoilmapiiriä ja hyvinvointivaltion murrosta hahmottaessani jätän tarkastelun ulkopuolelle asiaan ja tapahtumaan perustuvat perusuutiset. Lasken suuntaa-antavasti ketkä palstoilla saavat äänensä kuuluville ja mielipiteensä julki eli miten paljon sosiaalipolitiikkaa lähestytään virkamiesnäkökulmasta, ylhäältä päin, ja miten paljon kansalaisten todellisuudesta, alhaalta päin. Analyysissä huomioin haastateltujen kommentoivat ja tulkitsevat kannanotot, toteavan, neutraalin tiedon jätän vähemmälle huomiolle. Luokittelen haastatellut heidän asemansa mukaan asiantuntijoihin, valtakunnan- ja paikallis-hallinnon edustajiin, alan työntekijöihin sekä sosiaalipalvelujen käyttäjiin eli asiakkaisiin.

Tutkimusmenetelmänä sovellan Veikko Pietilän teesejä sisällön erittelystä. Kuvailen lehtiaineistosta esiin nousevia teemoja ja kirjoitusten sisällöllisiä ominaisuuksia. Luon kuvaa sanomalehtien välittämästä sosiaalipolitiikan ympärillä olevasta ilmastosta ja sen muutoksesta. Pääasiassa kuvailen onkimiani tietoja sanallisesti, mutta käytän tukena myös taulukoita. (Ks. Pietilä 1976, 23-32, 53.)

Juttujen määrä antaa viitteitä sosiaalipolitiikan aiheiden uutisarvosta. Oletan, että laman 1993 lisätessä paineita hyvinvointivaltion venyvyyttä kohtaan myös aihealueen uutisointi ja käsittely lisääntyy vuoden 1988 lehtiin verrattuna. Sosiaalipolitiikan eri lohkojen käsittely - kirjoitusten määrät ja niiden laajuus sekä sävyt -

luo kuvaa hyvinvointivaltion toiminnasta. Laajojen juttujen määrä, syntyvä keskustelu ja juttujen kuvitus tai kuvittamatta jättäminen kertovat myös aihealueen merkittävydestä.

4.1 Kirjoitusten luokittelu aiheittain

Sosiaalipolitiikka koskettaa eri tavoin niin monia elämänalueita, ettei sen rajaaminen ole mitenkään yksioikoista. Poimin otoksen lehdistä varsinaiseen tarkasteluun ne jutut, joiden otsikko selkeästi viittaa sosiaalipoliittiseen sisältöön. Jaan kirjoitukset kahdeksaan aiheryhmään, jotka käsittävät keskeisimmät sosiaalipolitiikan alat normaalipalveluista oletettavasti arvostelua herättäviin marginaalipalveluihin.

Luokitusrunko:

1. Asuminen: asumistuki, asunnottomat, asuntopolitiikka.
2. Perhetuet: äitiys- ja vanhempainraha, äitiysavustus, lapsilisä, lapsivähennykset, elatusapu, työajan lyhennys, lastensuojelu, omaishoidon tuki.
3. Päivähoito: perhepäivähoito, päiväkodit, kotihoidontuki.
4. Terveystenhoito: neuvolat, terveyskeskukset, sairaalat, sairauskulut, mieleterveys, päihdehoito.
5. Toimeentulo: toimeentulotuki, työttömyysturva, eläkkeet, opintotuki.
6. Vanhustenhoito: asuminen, avo- ja laitoshoido, kotipalvelut, veteraanien etuudet
7. Vammaishoito: asuminen, avo- ja laitoshoido, palvelut.
8. Hyvinvointipolitiikka yleensä: perusturva, byrokratia, hyvinvointivaltio järjestelmänä.

Asumisasiosta vanhusten ja vammaisten asumista käsittelevät asiat sijoitan omiin ryhmiinsä. Päivähoito on osa perhetukia, mutta nostan sen omaksi luokakseen, koska siitä keskustellaan jatkuvasti ja säännökset ovat viime vuosina muuttuneet usein. Terveystenhoito käsittää julkiset ja yksityiset terveyspalvelut. Tutkimuskausien aikana julkaistut muutamat päihdehoitoa käsittelevät jutut sisällytän terveydenhuollon ryhmään. Toimeentulo-otsakkeen alla työttömyysturvaan kuuluvat työttömän toimeentuloon liittyvät asiat, eivät työllistämistoimet eikä työvoimapolitiikka. Opintotuki on mukana, koska siinä on kysymys yhden väestöryhmän toimeentulosta, jonka valtio kustantaa.

Hyvinvointipolitiikka yleensä on luokka, johon kerään yleistä sosiaalipoliittista keskustelua käyvät jutut, perusturva-asiat ja kirjoitukset, joissa käsitellään useita sosiaalipolitiikan aihealueita, sekä sosiaaliasioiden byrokratiaa valottavat jutut. Otsikon alle päätyvät myös erilaisia auttamistyön muotoja sekä apua ja taloudellista tukea antavien järjestöjen toimintaa käsittelevät jutut. Tähän ryhmään kuuluvat myös ne kirjoitukset, joissa tarkastellaan hyvinvointivaltion kokonaisuutta. Veropolitiikan asiat hyppään yli, jos otsikko ei puhu sosiaalipoliittisista verovähennyksistä (esim. lapsivähennys). Tutkin lehdistä kotimaan osastot, pääkirjoitussivun ja yleisönosaston sekä taloussivut, huomiotta jätän ulkomaan uutiset, urheilun, kulttuurin ja ilmoitukset.

4.2 Juttutyypiluokitus

Juttutyypin perusteella jaan sosiaalipolitiikkaa käsittelevät kirjoitukset viiteen luokkaan, jotka ovat

1. Perusuutinen

- tapahtumauutinen
- asiaan perustuva uutinen
- puheeseen tai kannanottoon perustuva uutinen

2. Uutisen laajennus

- uutiskommentti
- uutisraportti
- uutistausta

3. Human interest

- näkökulma aiheeseen ihmisen kautta

4. Artikkelit

- pääkirjoitus ja jälkiartikkeli
- kolumni
- alio
- yliö

5. Mieliopidekirjoitus

- mieliopidesivulla (yleisönosasto) julkaistu, lähetetty kirjoitus.

Uutisen klassinen perustyyppi on napakka sähkeutinen, jossa ensin kerrotaan tärkein ja edetään sitten epäolennaisempiin (ks. esim. Bruun, Koskimies & Tervonen 1986, 151). Erottaakseni perusuutisten joukosta mieliopiteitä ilmaisevat kan-

nanottoon tai puheeseen perustuvat uutiset, jaan uutiset niiden sisällön mukaan asiaan, tapahtumaan ja kannanottoon perustuviin (Bruun ym. 1986, 154).

Uutisen laajennukset ovat yleensä perusuutisia laajempia, mutta selkeämmin ne eroavat puhtaasta uutisesta kommentoivan, taustoittavan tai kuvailevan sävynsä perusteella. Sanomalehtien vahvuus sähköisten viestimien rinnalla on mahdollisuus perusteellisiin, uutista taustoittaviin juttuihin. Uutiskommentti on käsiteltävää asiaa tai tapahtumaa tulkitseva juttu. Se tarkoittaa, mistä on kyse ja mitä seurauksia asialla voi olla tai mitä puhuja oikeastaan sanoo. Tulkitseja voi olla esimerkiksi kirjoittava toimittaja tai alan asiantuntija. Kuvaileva uutisen laajennus on uutisraportti. Se täydentää perinteistä sähkeuutista ja on muodoltaan sitä väljempi. Uutistausta puolestaan liittyy aiheen laajempiin asiayhteyksiin. Tarkoituksena on selvittää lukijalle uutisen merkitys esimerkiksi poliittisessa tai yhteiskunnallisessa kentässä. (Bruun ym. 1986, 152-153.)

Human interest -kirjoituksen sävy on viihdyttävää ja persoonallista. Helen McGill Hughes on selittänyt human interestin ottavan luonteensa asenteesta, jonka kirjoittaja haluaa välittää lukijalle. Human interest on McGill Hughesin mukaan sukua kansantarinalle. Parhaimmillaan kirjoittajalla on taito nähdä maailma lukijan silmin. (McQuail 1987, 206.) Human interest käsitetään usein hömppäjournalismiksi, juoruiluksi ja inhimillisten tragedioiden kuvailuksi. Oman käsitykseni mukaan human interest on kartta kyseessä olevan aiheen todellisuuteen, se on kuin tutkimustuloksen (faktatiedon) soveltamista käytäntöön. Lähelle ihmistä pyrkivässä jutussa on tiedon mausteena tunnetta ja päähenkilönä kuka tahansa ihminen. Human interest tarjoaa samastumiskohteita ja laventaa aihetta ihmisen, esimerkkitapauksen, kautta.

Artikkeleiksi nimitän pääkirjoituksia, jälkiartikkeleita, pääkirjoitussivun alio- tai yliökirjoituksia sekä kolumneja. Yleensä kolumneissa, alioissa ja yliöissä asiantuntijat tai lehden artikkelitoimittajat käsittelevät ajankohtaisia aiheita, kommentoivat ja esittävät uudistuksia. Pääkirjoituksessa ja jälkiartikkeleissa lehti ottaa kantaa. Oletan, että lehti kommentoi merkittäviksi katsomiaan asioita. Jatkossa käytän sekä ensimmäisestä pääkirjoituksesta että jälkiartikkeleista yksinkertaista nimitystä pääkirjoitus.

Mielipiteellä tarkoitan yleisönosastokirjoituksia. Sanomalehtien mielipidekirjoituksissa lehden todellisuus kohtaa sen lukijoiden omat kokemukset toisiaan täydentävästi. Jos toimitus niin suo, pääsevät lukijat ottamaan esille tärkeiksi katsomiaan

keskustelunaiheita. Kohtaaminen on suppea ja suodatettu, mutta kuitenkin pieni ikkuna lukijoiden arvojärjestykseen. Mielipidekirjoitus voi kommentoida toimituksen aiemmin käsittelemää aihetta tai se voi aktivoida toimituksen ottamaan kantaa tai tutkimaan esiin nostamaansa aihetta. Keskustelua voidaan käydä myös pelkästään yleisön-osaston sisällä.

5. TUHAT KATSAUSTA SOSIAALIPOLITIIKKAAN

Yhteensä 12 kuukauden Helsingin Sanomista, Aamulehdestä ja Turun Sanomista löytyi sosiaalipolitiikkaa käsitteleviä uutisia ja lehtikirjoituksia 1078 kappaletta, 561 vuoden 1988 otoksesta ja 517 vuoden 1993 otoslehdistä. Vuoden 1988 tutkimusaineistosta perusuutisia oli noin 55 prosenttia kaikista jutuista, toisena otosvuonna luku oli 50 prosenttia. Aiheiden perusteellinen käsittely lisääntyi siis lamavuonna jonkin verran.

Alkuvuonna voimaan tulleet uudistukset olivat häviävän vähän esillä molempina vuosina. Näkyvästi uuden vuoden uudistuksia esitteli vain Aamulehti kolmas tammikuuta 1988. Molempina vuosina sosiaalipolitiikka oli sanomalehtien palstoilla lokakuussa enemmän esillä kuin tammikuussa, mutta syy tähän näytti pelkältä sattumalta, uutisaiheista sitä ei voinut päätellä. Syksyn budjettipohdintoihin eivät tuoneet merkittävää lisäystä sosiaalipolitiikan uutisointiin. Sosiaalipolitiikan budjetteja uutisoitiin lyhyesti rutiinipätkissä kunnan luottamuselinten kokouksista ja päätöksistä.

Hahmottelen sanallisesti ja taulukoissa sosiaalipolitiikkaa käsittelevien kirjoitusten aiheittaisen jakautumisen sekä eri kirjoitustyyppien määrät otoksen lehdissä. Kerroin myös viitteenomaisesti, miten paljon lehdet hakivat kommentteja eri suunnista, asemansa vuoksi eri näkökulmista asiaa katsovilta henkilöiltä.

5.1 Sosiaalipolitiikka vuoden 1988 lehdissä

Esittelen vuoden 1988 otoksen sosiaalipolitiikan kirjoitukset yhteenvetotaulukon avulla. Yhteenvetoa seuraa otoslehtien kuukausittainen, lähinnä määrällinen erittely, jonka yhteydessä kokoaan kunkin lehden kirjoitukset vielä omiin taulukoihinsa.

Taulukko 1. Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä ja Turun Sanomissa vuoden 1988 tammi- ja lokakuussa julkaistujen sosiaalipolitiikan eri aihealueita käsittelevien kirjoitusten määrät ja prosenttiosuudet.

	HS	AL	TS	yht.	%
Asuminen	33	24	36	93	16,6 %
Perhetuet	25	21	19	65	11,6 %
Päivähoito	37	25	17	79	14,1 %
Terveydenhuolto	31	38	41	110	19,6 %
Toimeentulo	24	6	13	43	7,7 %
Vanhustenhuolto	19	26	28	73	13,0 %
Vammaishuolto	16	13	16	45	8,0 %
Hyvinvointipolitiikka	23	15	15	53	9,4 %
					100,0 %
Perusuutisten osuus	101	86	120	307	54,7 %

Kahden kuukauden otoksessa kolmesta lehdestä oli yhteensä 561 sosiaalipolitiikkaa käsittelevää kirjoitusta. Yli puolet näistä oli perusuutisia, yleensä 1-3 palstan mittaisia tiedottavia uutisia, harvoin kuvitettuja. Perusturvan kannalta olennaisimmat tukipylväät eli asumisasiat ja terveydenhuolto olivat kaikista kirjoituksista lukumääräisesti eniten esillä (93 ja 110 kirjoitusta). Päivähoidon asiat puhuttivat 79 jutussa, joista 29 oli mielipidekirjoituksia (ks. myös kuvio 2.). Perhetuet olivat lehdissä esillä yhteensä 65 jutussa. Yleisönosastoissa perhetuista (mm. verotuksen lapsivähennyksestä) vaihdettiin mielipiteitä 20 kirjoituksessa. Vanhustenhuollon eri puolet olivat taloudellisen nousun vuonna kehittelyn kohteena. Ikääntyneiden olot olivat aiheena 73 kirjoituksessa. Taloudellisesti hyvistä ajoista kieli se, että vammaisten, marginaaliryhmän, palvelut ja etuudet olivat lehdissä jopa enemmän esillä (45 juttua) kuin toimeentuloasiat (43 kirjoitusta). Hyvinvointipolitiikan koko alueen jutut kaksien vaalien vuonna 1988 olivat paljolti kannanottoon tai puheeseen perustuvia uutisia (20 53:sta).

Kokonaisuudessaan hyvinvointipolitiikan eri aihealueita käsiteltiin suhteellisen taiseisesti, mikä antaa vaikutelman, että millään alueella ei työn alla ollut suuria ongelmia. Asunnottomuus nousi esiin kärjekkäimmässä kritiikissä, mutta varsinaista keskustelua ei syntynyt. Asunnottomuus oli esillä etäältä, tilastojen ja poliitikkojen näkökulmasta, itse asunnottomia ei näkynyt palstoilla. Eri lehdistä korostuivat Helsingin Sanomien ahkera päivähoitoon asioiden käsittely ja Turun Sanomien

asumisasioihin (lyhyet asiauutiset levikkialueen kuntien asunnonrakennushankkeista) kiinnittämä runsas huomio. Aamulehdessä kehiteltiin perusteellisesti vanhusten oloja.

5.1.1 Helsingin Sanomat palveli valtakunnallisesti

Helsingin Sanomissa sosiaalipolitiikan aiheita käsiteltiin tasaisesti vuonna 1988, mikään aihealue ei selvästi noussut yli muiden. Eniten lehdessä keskustelutti lasten päivähoito; sitä käsiteltiin 37 jutussa. Asumisasiat olivat toisena 33 jutulla. Toimituksen omassa aineistossa näitä eniten esillä olleita aiheita katsottiin useimmiten lainsäädäntöön liittyvästä ja koko maata koskevasta näkökulmasta, missä näkyi Helsingin Sanomien valtakunnallinen luonne.

Taulukko 2. Sosiaalipolitiikkaa käsittelevien kirjoitusten määrät aiheittain Helsingin Sanomissa tammi- ja lokakuussa 1988.

	<i>tammi</i>	<i>loka</i>	<i>yht.</i>	<i>%</i>
Asuminen	6	27	33	15,9 %
Perhetuet	13	12	25	12,0 %
Päivähoito	10	27	37	17,8 %
Terveystenhoito	8	23	31	14,9 %
Toimeentulo	8	16	24	11,5 %
Vanhustenhoito	8	11	19	9,1 %
Vammaishuolto	8	8	16	7,7 %
Hyvinvointipolitiikka	7	16	23	11,1 %
Yhteensä	68	140	208	100,0 %
Perusuutisten osuus	25	76	101	48,5 %

Tammikuussa 1988 Helsingin Sanomat julkaisi sosiaalipolitiikasta 68 kirjoitusta. Lähes puolet aineistosta (31) oli yleisönosastokirjoituksia. Sosiaalipolitiikan aiheita käsiteltiin 25 uutisessa ja seitsemässä uutisen laajennuksessa. Artikkeleissa hyvinvointipolitiikan kuvioita pohdittiin kolme kertaa kuukauden aikana. Lisäksi tulivat kaksi human interest -juttua. Kirjoitukset olivat valtaosin kuvittamattomia, lyhyitä asiaan ja kannanottoihin perustuvia uutisia. Kaikista jutuista eniten kirjoitettiin perhetuista (13 kirjoitusta). Useampi kuin yksi kuva oli puolen sivun sunnuntaijutussa Invalidiliitosta (HS 17.1. 1988). Vain asunnottomuutta käsittelevää tutkimusuutinen oli saanut uutisvinkin premiäarisivulle. Mieli-pidekirjoitukset pois-lukien sosiaalipolitiikan jutuista kuvitettuja oli 12 eli noin kolmasosa. Mieli-pideosaston 31 kirjoituk-

sesta kuvalla oli korostettu kolmea. Päivähoidosta Helsingin Sanomat julkaisi kymmenen kirjoitusta. Terveysten-, vanhusten- ja vammaishuolto sekä toimeentulon kiemurat olivat esillä kukin kahdeksan jutun verran. Toimeentulon aiheista viisi koski opintotukea. Hyvinvointipolitiikkaa yleensä käsitteli seitsemän juttua.

Parhaiten Helsingin Sanomissa saivat äänensä kuuluville hallinnon edustajat. Presidenttiehdokkaat ottivat innokkaasti kantaa perusturvajärjestelmäämme, ja heidän kannanotoissaan oli monia hyvinvointivaltion kriisiin viittaavia argumentteja. Kalevi Kivistö esimerkiksi piti yhteiskunnan valvontajärjestelmää nöyryyttävänä ja kritisoi byrokratiaa (HS 18.1.1988). Harri Holkeri halusi yhdistellä nykyisiä tukimuotoja ottaen huomioon ihmisten erilaisia tarpeita ja odotuksia (HS 23.1.1988). Avainsanoja vaatimuksissa olivat kokonaisvaltaisuus, inhimillisuus, yhteistyö ja tasa-arvo. Poliitikot myötäliväät vaalipuheissaan kansan toiveita; samat sanavalinnat toistuivat kuukauden aikana haastateltujen sosiaalipalvelujen käyttäjien toiveissa.

Asiantuntijat ja sosiaalialan ammattiteissa työskentelevät ilmaisivat kriittiset kantansa, puhuttiin yhteiskunnan koventuneista arvoista ja kansalaisten jakaantumisesta eriarvoisiin a- ja b-luokkiin. Sosiaalipalvelujen käyttäjien kokemuksia Helsingin Sanomat kysyi tammikuun 1988 jutuissaan kuusi kertaa. Nämä jutut olivat myös ainoita, joissa lehti kuunteli useampia osapuolia eli virkamiestä ja asiakasta, asiantuntijaa ja asiakasta tai kaikkia kolmea. Rivikansalaiset ilmaisivat mielipiteensä kirjoittamalla ahkerasti yleisönosastoon (22 juttua). Julkisen sosiaalipolitiikan ulkopuolella toimivat vapaaehtoiset, järjestöt ja tempaukset saivat Helsingin Sanomissa huomiota yhdeksän jutun verran. Järjestöjen ja seurakunnan toimintaa esiteltiin myönteisesti ja järjestöjen asiantuntemusta toivottiin hyödynnettävän enemmän yhteistyössä julkisen sektorin kanssa.

Lokakuussa 1988 sosiaalipolitiikkaa käsiteltiin valtakunnan valtalehden sivuilla melkein tuplasti useammin (140 kirjoitusta) kuin alkuvuodesta. Kunnallisvaaliehdokkaat ottivat vaalipuheissaan innokkaasti kantaa hyvinvoinnin osatekijöihin, mikä lisäsi puheeseen tai kannanottoon perustuvien uutisten (31) sekä yhden ja kahden palstan uutisten (yhteensä 56) määrää muihin tutkimuskuukausiin verrattuna. Vaalipuheita-palstan suosikkiaiheita olivat päivähoito ja asuntopula. Päivähoito oli muutenkin Helsingin Sanomien käsitellyimpiä sosiaalipolitiikan aiheita asumisen ohella (molemmista 27 kirjoitusta). Uutisen laajennuksia kuukauden aineistosta löytyi 18, joista noin puolessa kuunneltu oli useampaa osapuolta. Laajennusten kärkiaihe oli terveydenhuolto. Uutisvinkkejä premiäärillä oli kuu-

kauden aikana seitsemän, joista kaksi oli kuvitettuja. Vanhusten asioista lehti julkaisi kaksi laajaa uutisraporttia, joissa molemmissa oli runsas kuvitus. Yhteensä lokakuun 101 jutusta 27:ssä oli kuva tai grafiikkaa. 39 mielipidekirjoituksesta kaksi oli kuvitettu.

Terveysthuolto ylsi lokakuun 1988 Helsingin Sanomissa yhteensä 23 julkaistuun kirjoitukseen. Hyvinvointipolitiikka kokonaisuutena puhutti 16 jutulla, toimeentulosta lehti julkaisi 19 kirjoitusta. Perhetukia pohdittiin 12 ja vanhustenhuoltoa 11 kirjoituksessa, vammaisten asemaa kahdeksassa. Kannanottouutisten määrä oli siis korkea, mutta vielä useampia kannanottoja oli yleisönosastossa (39 kirjoitusta). Mielipiteensä esittäneistä tavallisia kansalaisia, sosiaalipalvelujen käyttäjiä, oli 17. Asiantuntijan roolissa osastoon kirjoitti kymmenen lukijaa, virkamiehiä muutama. Kaikkien kirjoittajien asema ei käynyt kirjoituksista ilmi.

5.1.2 Vanhustenhuollon kehittäminen Aamulehdessä

Vanhustenhuolto oli aihe, joka Aamulehdessä nousi esiin vuoden 1988 otoksessa. Aihetta käsiteltiin eniten terveydenhuollon jälkeen, vajaa 16 prosenttia kirjoituksista liikkui iäkkäiden sosiaaliturvan ympärillä. Vanhustenhuollon aiheet olivat valtaosin paikallisia, minkä lisäksi tutkimusten ja kehittäytymisen näkökulmaa alueelle toivat Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan professori Briitta Koskiahon artikkelit. Terveysthuollon kirjoitusten osuus oli noin 23 prosenttia, 38 juttua, koko 168 jutun aineistosta. Päivähoito oli aiheista kolmas, 25 juttua, sen taakse jäi asumisen 24 kirjoituksellaan.

Taulukko 3. Sosiaalipolitiikkaa käsittelevien kirjoitusten määrät aiheittain Aamulehdessä tammi- ja lokakuussa 1988.

	<i>tammi</i>	<i>loka</i>	<i>yht.</i>	<i>%</i>
<i>Asuminen</i>	11	13	24	14,3 %
<i>Perhetuet</i>	13	8	21	12,5 %
<i>Päivähoito</i>	8	17	25	14,9 %
<i>Terveystenhoito</i>	13	25	38	22,6 %
<i>Toimeentulo</i>	1	5	6	3,6 %
<i>Vanhustenhoito</i>	7	19	26	15,5 %
<i>Vammaishuolto</i>	2	11	13	7,7 %
<i>Hyvinvointipolitiikka</i>	4	11	15	8,9 %
Yhteensä	59	109	168	100,0 %
Perusuutisten osuus	29	57	86	51,2 %

Tammikuussa 1988 sosiaalipolitiikka oli Aamulehdessä esillä 59 kertaa. Aiheet jakaantuivat tasaisesti: terveydenhuolto 13 juttua, samoin perhetuet. Asumisasiosta lehti kirjoitti 11 kertaa ja päivähoitosta kahdeksan. Vanhustenhoollosta oli seitsemän juttua joukossaan kaksi laajaa, kriittistä artikkelia. Vammaisasiasta lehti sivusi kahdesti tammikuun 1988 aikana, toimeentulon asioita käsiteltiin yhdessä jutussa. Hyvinvointipolitiikkaa tehtiin neljässä kirjoituksessa. Uutisen laajennuksissa eniten esillä oli asuminen, neljässä jutussa. Terveystenhoollosta, perhetuista ja vammaishuollosta oli kustakin kaksi laajennusta. Vaikka aiheiden käsittelytapa oli perusuutista laajempi, pysyi juttujen pituus yleensä kolmessa, neljässä palstassa. Pääkirjoituksissa Aamulehti pohti lapsitukien uudistusehdotusta (AL 28.1.1988) ja totesi omalääkärisysteemin toteuttavan potilaan etua (AL 6.1.1988). Muut artikkelit olivat puolen sivun mittaisia ja kuvitettuja. Aiheina olivat kahdesti vanhustenhoito ja kerran terveydenhuolto sekä sosiaalipolitiikka yleensä. Premiäarisivuilla sisäsiivujen sosiaalipolitiikan uutisiin vinkattiin neljä kertaa. Toimituksen 46 jutusta kuvia oli 14:ssä eli noin kolmasosassa uutis- ja artikkeliaineistosta.

Puolet Aamulehden aineistosta oli perusuutisia (29). Laajennettuja uutisia oli yksi-toista ja mielipiteitä neljätoista. Kansalaista Aamulehti kuunteli Helsingin Sanomia paremmin. Kun virkamiesten tiedoista oli rakennettu kahdeksan juttua, sosiaalihuollon käyttäjien kokemuksista rakentui seitsemän kirjoitusta. Hallinnon edustaja ja asiakas kohtasivat kahdessa jutussa. Useimmiten asiakkaat olivat kriittisiä, ja syitä oli useita, yhtenä asuntopula. Sosiaaliturvaa tuottava yksityinen sekä kansalaistoiminnan sektori nousivat palstoille 12 jutussa, joista puolet oli uutisen laajennuksia ja samoin puolet kuvitettuja.

Aamulehden syksyn 1988 otoksen sosiaalipoliittinen tarjonta piti sisällään 109 juttua. Perusuutisia kuukauden aikana julkaistiin 57. Uutisen laajennuksia oli yhteensä 20, ja artikkeleita mukaan mahtui yksitoista. Mieli-
pideosastolla keskusteltiin hyvinvointipalveluiden epäkohdista 20 kommentissa. Aiheista eniten Aamulehti kirjoitti terveydenhuollosta, 25 juttua, joista kuusi oli uutisen laajennuksia. Eniten laajoja juttuja (laajennukset ja artikkelit) kirjoitettiin vanhustenhuollosta (9). Yhteensä vanhustenhuolto puhutti 19 kirjoituksessa. Päivähoidon 17 jutusta 11 oli yleisön mielipiteitä. Asuminen pääsi 13 juttuun, ja muista aiheista kirjoituksia oli 5-11.

Kuukauden aikana kolmeen juttuun vinkattiin pääuutissivulla. Noin kolmasosa uutisen laajennuksista oli kuvitettuja. Yhteensä kuvia oli 21 jutussa eli noin 24 prosentissa koko uutis- ja artikkeliaineistosta. Perusuutisten sankassa joukossa kuvat olivat harvassa; 57 uutisesta vain neljän huomioarvoa lisäsi kuva. Kahdesti uutinen oli nostettu sivulta kehystämällä se linjoin. Uutisen laajennuksin Aamulehti käsitteli useita sosiaalipolitiikan aiheita. Kaikissa laajennuksissa oli haastateltu useampaa kuin yhtä henkilöä, ja valtaosassa jutuista henkilöt edustivat erilaisia näkökulmia. Palvelujen käyttäjiä oli kuunneltu kuudessa jutussa, ja ainokainen human interest (AL 2.10.1988) rakentui vanhuksen päivän kuvailulle. Lokakuun 18 kannanottouutisessa pääasiassa valtakunnan virkamiehet esittelivät näkemyksiään hyvinvointipolitiikan hoidosta. Kannanotot olivat yksittäisten henkilöiden tai puolueiden. Asiantuntijat ottivat kantaa kolmesti, paikallishallinnon edustajat (kollektiivina) kerran. Yleensä kannanotot esittivät toiveita, epäkohtia ja parantamishdotuksia.

Järjestötyöstä ja muusta vapaaehtoistoiminnasta sekä yrittämisestä oli lokakuussa 22 juttua. Kahdeksassa kirjoituksessa oli kyse sosiaali- ja terveysalan yksityisyrittämisestä ja ostopalveluista. Muut jutut kertoivat liittojen, säätiöiden ja järjestöjen toiminnasta, tavoitteista ja saavutuksista. Vapaaehtoistyön jutuista jäi mielikuva, että yhdistykset ja yksittäiset auttajat tekevät tärkeää työtä tahoillansa, ja yhdistykset ovat jäsentensä ääni julkisten palvelujen suuntaan. Rivien välistä paistoi toivomus suuremmasta huomiosta tehtäväkentällä.

5.1.3 Turun Sanomat tiedotti tunnollisesti

Sosiaalipolitiikan eri aihealueita käsiteltiin Turun Sanomissa melko tasaisesti vuoden 1988 otoslehdissä. Terveystenhoito kiinnosti eniten, sen jälkeen esillä olivat asumisasiat. Turun Sanomissa tiedottavien perusuutisten osuus koko aineistosta molempina otosvuosina oli korkeampi kuin Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä.

Taulukko 4. Sosiaalipolitiikkaa käsittelevien kirjoitusten määrät aiheittain Turun Sanomissa tammi- ja lokakuussa 1988.

	<i>tammi</i>	<i>loka</i>	<i>yht.</i>	<i>%</i>
Asuminen	19	17	36	19,5 %
Perhetuet	10	9	19	10,3 %
Päivähoito	7	10	17	9,2 %
Terveystenhoito	11	30	41	22,2 %
Toimeentulo	5	8	13	7,0 %
Vanhustenhoito	10	18	28	15,1 %
Vammaishuolto	8	8	16	8,6 %
Hyvinvointipolitiikka	5	10	15	8,1 %
Yhteensä	75	110	185	100,0 %
Perusuutisten osuus	60	60	120	64,9 %

Tammikuussa 1988 valtaosa Turun Sanomien 75 jutusta oli parin kolmen palstan uutisia (60 kappaletta), yleensä kuvittamattomia. Uutisen laajennuksia oli kuukauden aikana luettavana seitsemän, joista pisimmät ja näyttävimmät kaksi juttua käsittelevät vanhusten palveluja (TS 25. ja 31.1.1988). Neljää sisäsivun uutista vinkattiin premiäärillä. Pääkirjoituksia oli kaksi. Kuvitettuja jutuista oli 16, 23 prosenttia koko toimituksellisesta aineistosta. Mielipidekirjoittelu oli hyvin laimeaa, vain viisi kannanottoa.

Terveysten- ja vanhustenhoillon jutuissa (11 ja 10 kpl) oli useita asumista käsitteleviä juttuja. Perhetuista oli kymmenen kirjoitusta ja päivähoidosta seitsemän, mutta yhteensä vain yksi kuva. Vammaishuollosta julkaistiin kahdeksan juttua, toimeentuloasioista kuusi, joukossa oli kaksi kirjoitusta opintotuesta ja kuvitettu raportti työttömyysturvalla huijaavista. Hallinnon edustajilta oli Turun Sanomissa kysytty kommenttia 17 juttuun, joiden sävy useimmiten jäi neutraaliksi. Huomiota saivat presidenttiehdokkaiden puheet. Vaaliehdokkaiden sosiaalipoliittisia kannanottoja lehti julkaisi kahdeksan. Kolmessa sosiaalipolitiikan jutussa kuultiin sekä virkamiestä että asiakasta. Julkisen järjestelmän rinnalla toimivat järjestöt ja muu

vaihtoehtotyö sai Turun Sanomissa toimintaansa julki yhdeksässä jutussa. Aiheita olivat talonvaltausuutisoinnin lisäksi useat keräykset ja järjestöjen ja säätiöiden asuntoapu. Vaihtoehtoja käsiteltiin myönteiseen sävyyn tai toteavasti uutisoiden.

Turun Sanomien syksyn 1988 keskustelunaihe oli terveydenhuolto 30 jutulla. Aihetta käsiteltiin eri juttutyypeissä tasaisesti. Vanhustenhuolto ja asuminen ylsivät hiukan alle kahteenkymmeneen juttuun kumpikin, muut aiheet tulivat kauempana perässä 8-10 jutulla. Turkulaisille tarjottiin lokakuussa 110 jutun sosiaalipolitiikan paketti. Mieli-pidekirjoitukset pois-lukien sosiaalipolitiikan aiheita käsiteltiin 95 toimituksellisessa jutussa, joista kuvallisia oli peräti 34; 36 prosenttia. Kuuden perusuutisen huomioarvoa lisäsi kehystys. Sosiaalipolitiikka oli hyvin esillä uutisen laajennuksissa, joita oli yhteensä 26. Terveydenhuollon alueelta julkaistiin kuusi laajennusta ja kolme artikkelia. Seitsemän pidempää juttua luettavana oli vanhustenhuollosta. Vammaisten tuet ja palvelut pääsivät nekin jopa viiteen uutisen laajennukseen, joten marginaaliryhmät saivat Turun seudulla runsaasti huomiota. Valtaosassa uutisen laajennuksista oli kuunneltu useita osapuolia. Eniten palstatilaa sai hallintoväki. Kahdessa päivähoidon kokeiluja kuvailevassa jutussa (TS 7. ja 12.10.1988) kommentit kokemuksista kysyttiin vain paikalliselta hallinnon henkilöstöltä, lapset ja vanhemmat unohtuivat kokonaan. Asiakkaita kuultiinkin vain kolmessa jutussa, joista kaksi rakentui pelkästään palvelujen käyttäjien kommentteille.

Pääosin kunnallisvaaliehdokkaiden ja puolueiden kärkinimien kannanottoja Turun Sanomat julkaisi 24. Taas jakautuivat aiheet tasaisesti. Eniten arvosteltiin hallituksen asuntopolitiikkaa ja toimimattomia asuntomarkkinoita. Mieli-pideosastolla pääsivät ääneen hyvinvointipalvelujen käyttäjät. Yhteensä 15 kirjoituksesta 13 oli kansalaisten kynästä. Julkisen järjestelmän ulkopuolista työtä Turun Sanomat valotti syksyn otoksessa 19 jutun verran. Yksityiset ja ostopalvelut olivat tapetilla kuudessa jutussa, sanansa julki saivat sekä puolustajat että vastustajat.

5.2 Sosiaalipolitiikka vuoden 1993 lehdissä

Taulukko 5. Helsingin Sanomissa, Aamulehdessä ja Turun Sanomissa vuoden 1993 tammi- ja lokakuussa julkaistujen sosiaalipolitiikan eri aihealueita käsittelevien kirjoitusten määrät ja prosentiosuudet.

	HS	AL	TS	yht.	%
Asuminen	7	12	2	21	4,0 %
Perhetuet	18	11	12	41	7,9 %
Päivähoito	20	11	13	44	8,5 %
Terveydenhuolto	77	43	63	183	35,4 %
Toimeentulo	38	25	20	82	15,8 %
Vanhustenhuolto	9	6	8	23	4,4 %
Vammaishuolto	8	10	10	28	5,4 %
Hyvinvointipolitiikka	51	30	15	96	18,6 %
					100,0 %
Perusuutisten osuus	97	69	93	259	50,1 %

Oletukseni vastaisesti vuonna 1993 sosiaalipolitiikan uutisia oli lehdissä lukumääräisesti vähemmän kuin vuonna 1988. Alueen eri lohkot olivat esillä epätasaisemmin terveydenhuollon pulmien ollessa, kuten viisi vuotta aiemminkin, tiheimmin palstoilla. Nyt kuitenkin terveydenhuollon aiheiden osuus kaikista jutuista oli 15 prosenttiyksikköä suurempi kuin vertailuvuonna. Terveydenhuollon jälkeen puheenaiheiksi nousivat hyvinvointipolitiikan ja toimeentulon asiat. Yhdessä näiden kolmen alueen juttujen osuus kaikista tutkimuksessa mukana olleista vuoden 1993 sosiaalipolitiikan kirjoituksista oli 69 prosenttia.

Hyvinvointipolitiikka ja toimeentuloon liittyvät asiat olivat esillä etenkin Helsingin Sanomissa. Turun Sanomissa levikkialueen eri kuntia koskevan paikallisen perusuutisaineiston osuus oli kaikista suurin. Turun Sanomat toteutti tunnollisesti erityisesti terveydenhuollon sektorin tiedottajan roolia; lehden tammikuun sosiaalipolitiikan aineistosta yli puolet (39 juttua 63:sta) käsitteli terveydenhuollon kuulumisia. Asumisasiat lounaisrannikolla tuntuivat olevan hyvin, alueelta kirjoituksia oli vain kaksi kahden kuukauden lehdissä. Vammaishuolto oli lehdissä enemmän esillä kuin vanhustenhuollon uutiset.

5.2.1 Hyvinvointivaltion jarrut Helsingin Sanomien otsikoissa

Helsingin Sanomissa hyvinvointipolitiikan yleinen käsittely nousi kirjoitteluun etenkin lokakuussa 1993, mikä johtui Eero Paloheimon vauhtiin puhaltamasta pummi-
en hyysäys -keskustelusta. Terveystenhuoltoa käsiteltiin kuitenkin ahkerimmin, kirjoituksista noin 34 prosenttia uutisoi ja kommentoi aihetta eri puolilta. Toimeentuloon liittyvät aiheet olivat kasvaneen työttömyyden myötä paljon esillä, kun asumisasiat puolestaan jäivät melko vähälle huomiolle.

Taulukko 6. Sosiaalipolitiikkaa käsittelevien kirjoitusten määrät aiheittain Helsingin Sanomissa tammi- ja lokakuussa 1993.

	<i>tammi</i>	<i>loka</i>	<i>yht.</i>	<i>%</i>
<i>Asuminen</i>	6	1	7	3,1 %
<i>Perhetuet</i>	6	12	18	7,9 %
<i>Päivähoito</i>	4	16	20	8,8 %
<i>Terveystenhuolto</i>	42	35	77	33,8 %
<i>Toimeentulo</i>	13	25	38	16,7 %
<i>Vanhustenhuolto</i>	7	2	9	3,9 %
<i>Vammaishuolto</i>	5	3	8	3,5 %
<i>Hyvinvointipolitiikka</i>	12	39	51	22,3 %
Yhteensä	95	133	228	100,0 %
Perusuutisten osuus	41	56	97	42,5 %

Tammikuussa 1993 Helsingin Sanomat käsitteli sosiaalipoliittisia aiheita 95 jutussa. Tiuhimmin tapetilla oli terveydenhuolto; kustannusleikkauksista ja terveyskeskumaksuista riitti uutisoimista. Terveystenhuollosta oli yhteensä 42 kirjoitusta, joista uutisen laajennuksia oli 14. Yhteensä uutisen laajennuksia oli 28. Mielipidekirjoituksia lehti julkaisi 20. Asiaan perustuvia lyhyitä uutisia koko aineistosta oli 35 ja kannanottouutisia kuusi. Näistä perusuutisista valtaosa (36) jäi yhden ja kahden palstan kuvittamattomiksi pätkiksi. Kuvitettuja toimituksen kirjoituksista oli noin puolet. Vinkkejä premiäärillä oli kaksi, molemmat ajankohtaisiin uutisiin.

Nousevia aiheita olivat toimeentulo ja sosiaalipolitiikka yleensä 13 ja 12 jutullaan. Yleisiä sosiaalipolitiikan aiheita lehti käsitteli useissa uutisen laajennuksissa. Jutut toivat esiin epäkohtia, mutta myös vapaaehtoistyön oraita. Julkisten palvelujen karsimisen myötä oli joidenkin asiantuntijoiden mielestä syntynyt tai syntymässä heitteillä olevia ryhmiä. Myös palvelujen inhimillisyyden perään huudeltiin, ja siihen vastasi juuri vapaaehtoistyö, josta riitti aihetta mm. myönteiseen human interest

-juttuun (HS 10.1.1993). Yhteensä sosiaaliturvan vaihtoehdot vilahtivat Helsingin Sanomien tammikuun numeroissa palstoilla 22 jutussa, joista kahdeksan oli uutisen laajennuksia.

Yleensä sosiaalipolitiikan uutiset saivat tilaa parin kolmen palstan verran. Sijoituspaikoillaan kotimaan uutissivuilla ne nousivat pääuutisiksi harvoin, eikä kuviakaan yleensä ollut kuin kolmea palstaa isommissa jutuissa. Kuluttaja-sivuilla 20. tammikuuta sosiaaliturvan leikkauksista julkaistiin monipuolinen kirjoituskokonaisuus luettelemalla vuoden alusta voimaan tulleita yönkiristyskohteita. Erityisiksi kärsijöiksi ilmenivät lapsiperheet. Juttua oli yhteensä seitsemällä palstalla, tukenaan taulukoita ja iso piirustus. Paljon palstatilaa vinkkeineen sai suunniteltu verollinen lapsilisä tammikuun lopussa. Helsingin Sanomat ennusti työttömille lapsiperheille kohtuuttomia vaikeuksia, jos erimielisen toimikunnan suunnitelmat toteutuisivat (HS 28.1.1993).

Kaikenkaikkiaan Helsingin Sanomien tammikuun 1993 sosiaalipoliittiset aiheet levittivät lukijoiden eteen laajan kavalkadin lamaan joutuneen hyvinvointivaltion toimintaan ilmaantuneita jarruja. Useimmiten asioiden laita kysyttiin asiantuntijoilta. Kommentit olivat pääosin negatiivisia, mutta myös laman tuomaa hyvää tai asiaa parantavia uudistuksia löydettiin. Mieli-pidekirjoituksia lukuunottamatta hyvinvointivaltion etuuksien käyttäjä pääsi palstoille kommentoimaan vain muutaman kerran.

Koko kuukauden jatkunut kriittinen keskustelu sosiaaliturvan perusteista, tulevaisuudenkuvasta ja vaikutuksista nosti hyvinvointipolitiikan keskeiseksi keskustelunaiheeksi Helsingin Sanomissa lokakuussa 1993. Yleissävyisiä kirjoituksia hyvinvointivaltiosta julkaistiin 39 kappaletta. Yksitoista näistä jutuista oli uutisen laajennuksia ja kolme human interest -tyyppisiä kirjoituksia. Toimeentuloon liittyviä aiheita, päällimmäisenä työttömyysturvan uudistus, käsiteltiin peräti 25 jutussa, joten laman syveneminen toi kansan perustoimeentulon suurennuslasin alle. Huoli toimeentulosta ja selviytymisen tukimuodot puhuttivat seitsemän laajemman jutun verran.

Yhteensä Helsingin Sanomat julkaisi kuukauden aikana 133 hyvinvointivaltiota koskevaa kirjoitusta. Artikkeleita ja uutisen laajennuksia sekä human interest -juttuja oli yhteensä 42, joista 23:ssa oli kuva, piirros tai grafiikkaa. Yhteensä kuvitettuja juttuja oli 29. Kokonaisuudessaan uutiset hyvinvointivaltion kapenevasta polusta olivat aiempien tutkimuskuukausien juttuja pidempiä ja yhä useammin ku-

vamateriaalilla tuettuja. Premiäarisivulle sosiaalipolitiikan aiheet ylsivät lokakuun aikana kuuteen uutisvinkkiin, joista viisi viittasi päiväkohtaisiin uutisiin valtakunnan lainsäädännöstä ja Helsingin kaupungin päätöksistä. *Helsingiläiset ovat heränneet tekemään talkoita* -uutisraportti 14.10. oli ainoa premille päässyt sosiaalipolitiikkaan liittyvä ilmiöjuttu.

5.2.2 Aamulehti asiakkaan asialla

Terveystenhoito oli Aamulehden otoksessa selkeä ykkösaihe, noin kolmannes kaikista jutuista, mutta perässä kipusivat toimeentulon ja hyvinvointipolitiikan aiheet, nekin selvästi muita edellä noin 17 ja 20 prosentin osuuksillaan koko tarjonnasta.

Taulukko 7. Sosiaalipolitiikkaa käsittelevien kirjoitusten määrät aiheittain Aamulehdessä tammi- ja lokakuussa 1993.

	tammi	loka	yht.	%
Asuminen	8	4	12	8,1 %
Perhetuet	6	5	11	7,4 %
Päivähoito	4	7	11	7,4 %
Terveystenhoito	16	27	43	29,1 %
Toimeentulo	12	13	25	16,9 %
Vanhustenhuolto	2	4	6	4,0 %
Vammaishuolto	5	5	10	6,8 %
Hyvinvointipolitiikka	9	21	30	20,3 %
Yhteensä	62	86	148	100,0 %
Perusuutisten osuus	25	44	69	46,6 %

Aamulehden sosiaalipoliittinen uutisointi alkuvuodesta 1993 oli valtaosin meneillään olevien toimien arvostelua. Myönteistä sanottavaa alueelta ei juurikaan löytynyt. 62 sosiaalipolitiikan jutuista 16 sivusi terveystenhoitoa, 12 toimeentulon asioita ja yhdeksän hyvinvointivaltion toimia yleensä. Jutut olivat Helsingin Sanomien vastaavia kirjoituksia pidempiä ja kuvia julkaistiin useammin. Aamulehden perusuutiset olivat 1-4 palstan mittaisia kuvattomia tietopaketteja. 21 laajemmasta kirjoituksesta (uutisen laajennukset, artikkelit ja human interest -jutut) kuva tai kuvia oli 15:ssä. Laajennusten ykkösaihe oli terveystenhoito (5 juttua), kakkosena asuminen (4). Toimeentuloasioiden kolmesta pidemmästä jutusta kaksi oli kirjoitettu human interest -tyyliin. Vammaisten palveluista oli kolme laajempaa juttua,

samoin hyvinvointipolitiikasta yleensä. Vinkkejä sosiaalipolitiikan aiheisiin oli kuukauden aikana viisi pääuutissivulla. Viittaukset olivat yhtä ajankohtaisuutista lukuunottamatta juttuja, joiden aiheina olivat yleiset laman mukanaan tuomat ongelmat sosiaaliturvassa (esim. AL 24.1.1993 *Lama romuttaa naisten eläketurvaa*). Mieli-pidekirjoituksista kuvallisia oli kolme 16:sta, toimittajien tuotoksia yhteensä 46, joista kuvitettuja 23 eli puolet.

Aamulehden julkaisukynnyksen ylitti lokakuussa 1993 86 sosiaalipoliittista kirjoitusta. Useampia kommentteja poikineita puheenaiheita olivat terveydenhuollon priorisointitoimet, kansalaisten uhkaava kerrostuminen, päivähoidon vaihtoehdot sekä yhteiskunnan tukien väärinkäyttö. 68 toimituksen jutun kakusta terveydenhuolto ahmasi yli kolmanneksen (27 jutun) kokoisen palan ja sosiaalipolitiikka yleensä haukkasi sekin lähes kolmasosan (21 juttua). Perusuutista laajempia kirjoituksia oli 24. Kuvitettuja kaikista toimituksen tuottamista jutuista oli 19. Mieli-pidekirjoituksia lehti julkaisi 18, joista yksi oli saanut tuekseen valokuvan. Premiäärille sosiaalipolitiikka nousi kolme kertaa. Kuukauden laajimmissa jutuissa käsiteltiin vanhustenhuoltoa (AL 15. ja 24.10.1993), sekä kahdessa puolen sivun artikkelissa terveydenhuoltoa (AL 13. ja 25.10.1993). Perusuutisissa oli pituutta yhdestä kuuteen palstaan, ja mitä pidempi juttu, sitä useammin sen huomioarvoa lisäsi kuva.

Aamulehden toimittajat kävivät lokakuussa 1993 kiitettävästi sosiaalipalvelujen käyttäjien pakeilla. Yksitoista kertaa asiakas sai sanoa mielipiteensä toimittajan aiheeseen, ja viisitoista rivikansalaista puolestaan purki mieltään mielipideosastolla. Asiantuntijoita toimituksen jutuissa oli haastateltu kaksitoista kertaa, viranhaltijoita ja kunnan johtoelimissä istuvia palstoille pääsi kymmenen. Ruusuja ja risuja sosiaalipolitiikan todellisuudelle lehti jakoi myös suoraan omina mielipiteinään, joita kuukauden aikana julkaistiin kahdeksan. Pääkirjoituksia alueelta oli kolme, ja viisi kertaa toimittaja innostui kommentoimaan sosiaalipoliittista aihetta, joko jutun sisällä tai erillisessä kirjoituksessa.

5.2.3 Peruspalvelut puhuttivat Turun Sanomissa

Vuoden 1993 Turun Sanomien otoslehdissä nousi päällimmäiseksi aiheeksi terveydenhuolto, jota käsitteli 44 prosenttia kaikista otoksen uutisista. Asuminen puolestaan jäi lähes huomiotta; juttuja oli vain 1,4 prosenttia, kaksi kappaletta, kaikista 143 kirjoituksesta.

Taulukko 8. Sosiaalipolitiikkaa käsittelevien kirjoitusten määrät aiheittain Turun Sanomissa tammi- ja lokakuussa 1993.

	<i>tammi</i>	<i>loka</i>	<i>yht.</i>	<i>%</i>
<i>Asuminen</i>	1	1	2	1,4 %
<i>Perhetuet</i>	7	5	12	8,4 %
<i>Päivähoito</i>	3	10	13	9,1 %
<i>Terveydenhuolto</i>	37	26	63	44,0 %
<i>Toimeentulo</i>	1	19	20	14,0 %
<i>Vanhustenhuolto</i>	3	5	8	5,6 %
<i>Vammaishuolto</i>	6	4	10	7,0 %
<i>Hyvinvointipolitiikka</i>	3	12	15	10,5 %
Yhteensä	61	82	143	100,0 %
Perusuutisten osuus	41	52	93	65,0 %

Turun Sanomissa sosiaalipolitiikkaa käsiteltiin tammikuussa 1993 61 jutussa. Yli kaksi kolmasosaa (41 kappaletta) kirjoituksista oli perusuutisia, 1-3 palstaisia. Kuvitettuja juttuja tammikuun Turun Sanomissa oli yhdeksän, 17 prosentissa toimituksen aineistosta. Uutisvinkkejä sosiaalipolitiikan aiheista oli seitsemän, joista yhdessä oli kuva. Uutisen laajennuksia lehti julkaisi yhdeksän. Eniten palstatilaa, yli puoli sivua, sai rahoituskriisistä huolestunut artikkeli (TS 24.1.1993). Kahdeksasta mielipiteestä peräti viisi nousi sivun huomatuimmaksi jutuksi aihekuvan nostamana. Aiheena neljässä kuvitetuissa mielipiteissä olivat perhetuet lapsilisä uudistuksesta opintotuen huoltajakorotukseen, viidennessä kuvitetussa kirjoituksessa psykiatri kanto huolta mielenterveysavun kutistuvista väylistä, kun lama samalla lisäsi huollon tarvetta.

Laman ja leikkausten aiheuttama huoli kansalaisten jakaantumisesta palvelujen suhteen eriarvoisiin asemiin olivat Turun Sanomien tammikuun teema. Kommentoijia jutuissa olivat useimmiten asiantuntijat. Sekä valtakunnan että paikalliset virkamiehet saivat myös äänensä kuuluville, palvelujen käyttäjät olivat äänessä

muutaman kerran. Negatiivisten mielipiteiden jälkeen lehdessä näki myös myönteisiä kannanottoja. Lehti itse ei juuri kantaansa lausunut, pääkirjoituksia sosiaalipolitiikan aiheista oli kuukauden aikana yksi.

Lokakuussa Turun Sanomien sosiaalipoliittiset aiheet painottuivat terveydenhuollon ja toimeentuloasioiden suuntaan. Terveydenhuollon aluetta käsiteltiin 26 jutussa, joista 16 oli lyhyitä asia- ja tapahtumauutisia aiheinaan säästöt ja supistukset sekä keräyslahjoitukset. 19 toimeentuloasioiden jutusta puheeseen tai kannanottoon perustuvia oli epätavallisen runsaasti, seitsemän kappaletta. Kannanotoissa pitkin kuukautta puhuttivat uudet työttömyysturvaehdot. Työttömillä ja ammattilaisilla ei esityksestä ollut hyvää sanottavaa. Kitkeriä kommentteja kirvoitti myös ehdotus muutoksista eläkkeen kartuttamisperusteisiin. Kolumnipalstalla "Kirkonkulmalta" lääkäri Pentti Huovinen oli huolissaan ruoka-avustusten pyytäjien määrän kasvusta (TS 3.10.1993). Hän kyseli, eivätkö valtio ja kunnat pidä huolta kansalaisistaan. Hänen mielestään kyse oli resurssien oikein jakamisesta.

Yhteensä sosiaalipoliittisia aiheita julkaistiin tutkitun kuukauden Turun Sanomissa 82. Perusuutisia jutuista oli 52, näistä 14 kannanottouutisia, loput lähinnä asiaan perustuvia pätkiä. Artikkeleita joukossa oli neljä. Mielipidekirjoituksissa sosiaalipoliittisia aiheita käsiteltiin 14 kertaa. 68:sta toimituksen jutusta terveydenhuollon piikkiin meni 26, joista isompia juttuja oli kuusi. Vanhustenhuolto vilahti sivuilla kuukauden aikana viisi kertaa, joista kahdesti pidemmän jutun muodossa. Kuvitettuja kaikista sosiaalipolitiikan jutuista oli 15 eli reilu viidennes toimituksen aineistosta, ja vinkkejä premiäärillä oli kymmeneen juttuun, joista valtaosa käsitteli yleisiä laman rahapulan mukanaantuuksia ongelmia sosiaaliturvan järjestämisessä (esim. TS 1.10.1993 *Onko yhteiskunnalla varaa säästää päivähoitossa*). Pääpaino tutkimuskuukauden numeroissa oli kahden ja kolmen palstan perusuutisissa. Uutisen laajennukset olivat keskimäärin viisipalstaisia. Sivun verran otti tilaa kahden jutun kokonaisuus (TS 3.10.1993), jossa käsiteltiin laman vaikutuksia vanhustenhuoltoon.

Kuukauden aikana Turun Sanomissa lausuttiin monia hyvinkin kriittisiä ja huolestuneita mielipiteitä sosiaalipolitiikan tilasta säästöjen jyrän alla. Kasvava huoli vilkastutti keskustelua selvästi verrattuna viiden vuoden takaisiin lehtiin ja jopa saman vuoden tammikuun juttuihin. Asiantuntijat kommentoivat tuntemansa sosiaalipolitiikan sektoria tai hyvinvointivaltion kokonaisuutta, kansalaiset puuttuivat luonnollisesti itseään lähellä oleviin epäkohtiin. Isojen ryhmien sosiaalipalvelujen

ongelmat tallasivat jalkoihinsa vähemmistöjen, kuten vammaisten ja vanhusten pulmat. Asumisasiat pääsivät palstoille vain yhden kerran koko lokakuun aikana, silloin kyse oli asuntovelallisten ahdingosta.

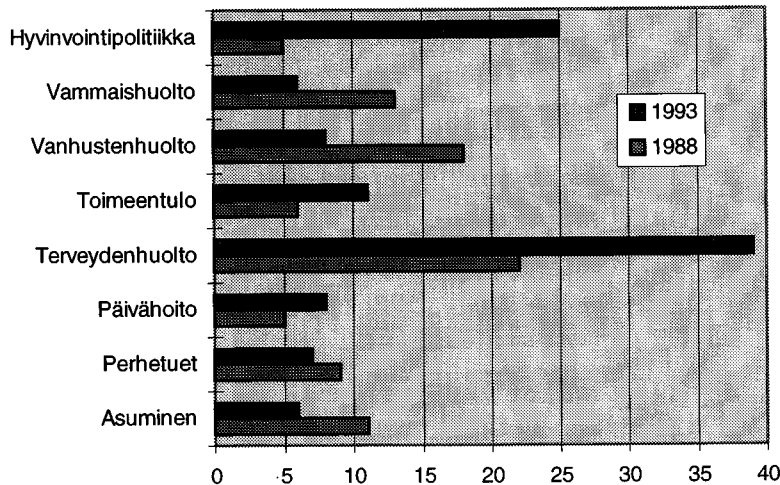
5.3 Yksityiskohtien hionnasta perustan pönkittämiseen

Kaikissa kirjoitustyypeissä yhteensä vuonna 1988 eniten esillä oli terveydenhuolto, sitten asuminen ja päivähoito; koko väestöä tai isoa osaa väestöstä koskettavat alueet. Keskustelu pysytteli paljolti laatutekijöissä, kuten päivähoiton inhimillisyydessä tai vanhustenhuollon kehityksessä. Hyvinvointivaltion palvelut olivat tulleet osaksi arkipäivää, niitä ei suinkaan haluttu purkaa vaan kehittää inhimillisistä lähtökohdista. Vertailuvuonna uutisiin nousivat hyvinvoinnin perusasiat, mikä ilmentää huolta totutun turvan horjumisesta. Terveydenhuolto, hyvinvointipolitiikka ja matkan päässä kahdesta ensimmäisestä toimeentulo olivat vuoden 1993 sosiaalipolitiikan käsitellyimmät aiheet. Väestön marginaaliryhmien hyvinvointia koskevat aiheet jäivät palstamillien jaossa vuotta 1988 vähemmälle. Toisaalta työttömyyden myötä perustoimeentulon ongelmat koskettivat yhä suurempaa väestöryhmää, joten tämän marginaaliryhmän jokapäiväistä selviytymistä käsittelevien juttujen uutisarvo nousi aiempaa korkeammaksi. Paljolti vaietusta ongelmasta tuli yleinen pulma, ja samalla hiljaisuus luukulla juoksemisen ja peruspäivärahalla pärjäämisen ympäriltä väistyi. Sosiaalitoimiston imago muuttui arkipäiväisemmäksi; kun palkkatyön tai yritysmaailman rattaista putoaminen ei enää ollut omaa vaan taloudellisen tilanteen syytä, ei tuen hakeminen sosiaaliluukulta ollut hävettävää, vaan veronmaksajana hankittujen oikeuksien käyttöä.

Koko uutismassaa selkeämmin keskustelunaiheiden linjoista kertovat uutisen laajennukset sekä mielipidekirjoitukset. Pohtivan ja kommentoivan aineiston ja kansalaisten oman mielipiteenvaihdon kautta päästään lähemmäs tavallisen ihmisen arkea ja kahvipöytäkeskustelujen aiheita. Artikkelit tuovat keskusteluihin kolmannen ulottuvuuden, mutta artikkeliaineistoa sosiaalipolitiikasta julkaistiin otoskuukausina sen verran niukalti ja aihehajonta oli suuri (ks. liite 1, taulukko 9.), että niiden perusteella ei mielipideympäristöstä uskalla suorita johtopäätöksiä tehdä. Kuitenkin eniten artikkeleita luettavana oli niistä aiheista, jotka muissakin juttutyypeissä olivat paljon esillä.

5.3.1 Uutisen laajennukset

Kuvio 1. Helsingin Sanomien, Aamulehden ja Turun Sanomien vuosien 1988 ja 1993 tammi- ja lokakuun numeroiden sosiaalipolitiikkaa käsittelevien uutisen laajennusten yhteenlasketut määrät (kpl) aiheittain. (Määrät numeroina, ks. liite 2, taulukko 10.)

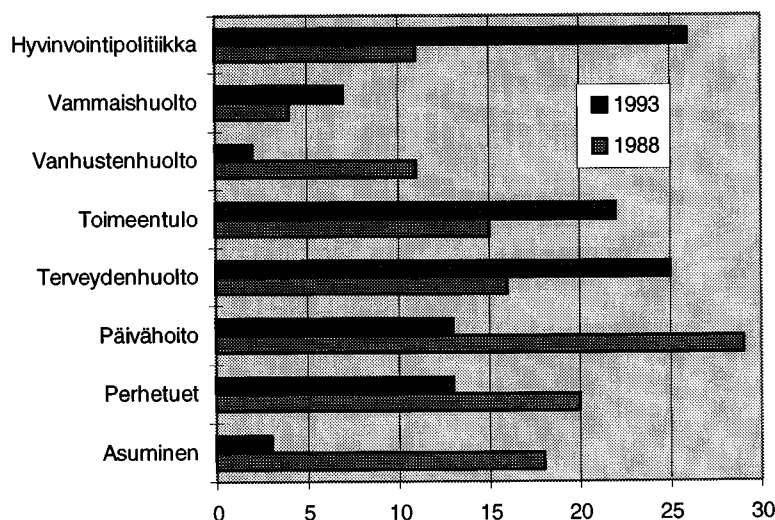
Yhteensä uutisen laajennuksia oli vuoden 1988 lehdissä 89, joista Helsingin Sanomissa 25, Aamulehdessä 31 ja Turun Sanomissa 33 kappaletta. Terveystenhoito oli uutisen laajennuksissakin tiheimmin palstoilla oleva aihe, mutta vain kolme vähemmän laajennuksia julkaistiin vanhustenhuollosta. Seuraavaksi eniten esillä olivat vammaishuollon asiat, ja vasta sitten asuminen. Terveystenhoillon asiat koskettavat ainakin periaatteessa jokaista kansalaista, joten on lehtien intressien mukaista hoitaa tiedotustehtäväänsä näiltä osin mallikkaasti. Vanhusten- ja vammaishuollon asioiden käsittelyn runsaus kertoo, että aikoja pidettiin sosiaali- ja terveystenhoillon kannalta hyvinä, lehtiteksteissä näkyneet huolenaiheet eivät uhanneet perustoimeentuloa. Oli aikaa punnita pienten (mutta vanhuksista puhuttaessa kasvussa olevien) väestöryhmien elämää, puuttua heidän ongelmiinsa ja puhua palvelukokonaisuuden kehittämisestä. Ikääntyneiden ja vammaisten asioista puhuttaessa termit olivat pehmeistä arvoista ja yksilöllistymisestä kertovia. Vuoden puheenaiheita hallitsivat asetelmat avohoidon ja laitoshoidon välillä sekä kokemukset ja pohdinnat väestövastuusta ja omalääkäri-mallista. Aiheiden käsittelyn avaintermeistä käyvät kokonaisvaltaisuus, valinnanvapaus ja ihmisarvo.

Kaikkien kirjoitusten määrä oli vuonna 1993 vertailuvuotta pienempi, mutta uutisen laajennuksia lamavuoden lehdissä julkaistiin 21 enemmän eli 110. Lisäys tuli lä-

hinnä Helsingin Sanomien ahkeroinnista; pohtivia uutisen laajennuksia oli lehdes-
sä yhteensä 55. Aamulehti pysyi tasaisella linjalla 35 laajennuksellaan, Turun Sa-
nomissa sen sijaan luvuissa oli roima pudotus; vain 20 uutisen laajennusta kah-
den kuukauden otoslehdissä vuonna 1993. Terveysthuolto oli 39 laajennuksen
aiheena, siis vielä tiuhempaan kuin vertailuvuonna. Hyvinvointipolitiikkaa eri
suunnista käsiteltiin 25 jutussa. Muista aiheista laajennuksia oli tasaisesti 6-11
kappaletta. Terveysthuollon ja hyvinvointipolitiikan korostunut esilläolo osoittaa,
että keskustelu hyvinvointivaltiosta oli siirtynyt aiemmasta eri lohkojen kehittämi-
sestä koko systeemin perusasioihin. Arvoympäristö tuntui koventuneen; puheet
vaihtoehtojen etsinnästä, potilaan oikeuksista kustannusten paineessa, liikuhiih-
natyöstä ja eettisistä ja moraalisisista arvoista olivat esillä enemmän kuin viisi vuotta
aiemmin. (Uutisen laajennusten aiheita ja arvoympäristöä analysoin tarkemmin
luvussa seitsemän kirjoitusten aiheittaisessa tarkastelussa.)

5.3.2 Yleisönosastokirjoitukset

Kuvio 2. Helsingin Sanomien, Aamulehden ja Turun Sanomien vuosien 1988 ja
1993 tammi- ja lokakuun numeroiden sosiaalipolitiikkaa käsittelevien mielipidekir-
joitusten yhteenlasketut määrät (kpl) aiheittain. (Määrät numeroina, ks. liite 3,
taulukko 11.)

Yhteensä mielipidekirjoituksia oli vuonna 1988 124 ja 1993 111 kappaletta. Keskustelunaiheena oli nousuvuonna päivähoito, toisena muut perhetuet. Kolmanneksi eniten palstoilla puhuttiin asumisasiosta. Lamavuonna yleisönosastoillakin menttiin hyvinvointipolitiikan perusasioihin. Lähes yhtä paljon mielipiteitä kirjoitti terveydenhuolto. Yleisönosastokeskustelut käytiin vuoden 1988 otoksessani lähinnä Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa; Turun Sanomissa kirjoittelua oli selvästi vähemmän (vain 20 juttua, AL 34 ja HS 70). Verotuksen lapsivähennystä palstoilla arvosteltiin useaan otteeseen, joskin parannuksenakin se nähtiin. Harvoin julkisuudessa olevat lastensuojelun asiat käväisivät keskustelussa tammi-kuussa 1988 Turussa sattuneen heitteillejätöksi kuvaillun tapauksen myötä. Päivähoidon asioissa kannanotot tulivat vanhemmilta ja päiväkotien henkilökunnalta. Mielipiteet olivat samansuuntaisia; päiväkotiryhmät ovat liian suuria, henkilökuntaa ja määrärahoja liian vähän. Kotihoidontuesta pidettiin, mutta se tuntui liian pieneltä. Äidinpalkastakin vihjailtiin.

Perheen tukien ja toimeentulon puolesta puhumisen motiivina oli ajattelu lapsen ja perheen parhaasta. Kynään tarttumisen takana oli siis tunne, oman pesän suojeleminen. Pehmeitä arvoja puolustettiin myös muutamissa ihmisarvoisempaa vanhustenhuoltoa sekä terveyskeskusten omalääkärisysteemiä käsittelevässä kirjoituksessa. Toisessa, tosin suppeammassa, vuoden 1988 yleisönosastojen keskustelulinjassa taustalta paistoi ärtymys. Etsittiin asuntopulan syyllisiä, ei haluttu verovaroin elättää lorvailijoita, ihmeteltiin, miksi yhteiskunnan pitäisi tukea loputtomiin ja arvosteltiin byrokratiaa. Olivatpa yhteiskunnan tuet eräälle kirjoittajalle ”sosiaalisia höstötyksiä”. Näiden kirjoittajien mielestä hyvinvointivaltio oli jo mennyt liian pitkälle. Heidän arvoinaan oli omillaan selviäminen ja korkea työmoraali. Hyvinvointivaltioon he suhtautuivat tiukasti näkökulmanaan oma asemansa; jos he pärjäsivät, oli kaikilla muillakin sama mahdollisuus. He kokivat epäoikeudenmukaiseksi sen, että toiset saivat elantonsa tai tukensa luukulta, ilmaiseksi.

Toimeentulon tiukentuessa laman iskettyä sosiaalituella lorvijoilta ja huijaavilta vaadittiin päitä pölkylle yhä useammin. Etenkin Aamulehdessä sosiaalituen porsaanreikiin penättiin tuketta ja työtävieroksuville kuria. Lehden yleisönosastolle kirjoituksia aiheesta pääsi kahden kuukauden aikana kuusi kappaletta. Radikaalein sosiaaliturvan purkaja vaati yleensäkin sosiaalimenoja karsittavaksi, ja hänen mukaansa kotihoidontuesta voitaisiin aloittaa, se kun on tyhjistä maksamista. Näistä kannanotoista löytyy tukea väitteelle, jonka mukaan tiukat ajat vähentävät yhteisvastuuta. Tätä talkoohengen katoamista käsiteltiin mielipidepalstoilla suo-

raankin, omavastuun korostaminen oli tullut ”muotiin” (esim. HS 25.10.1993). Kansa oli myös huolissaan eriarvoistumisestaan, nähtiin orastavaa luokkakajoa.

Helsingin Sanomissa sosiaaliturvan asenteet nousivat keskustelunaiheiksi Eero Paloheimon haastattelun (HS 3.10.1993) innoittamina. Paloheimon arvosteleva hyysäys sai yleisönosastossa vastaansa muistutuksia yhteisvastuusta ja moraalista. Sananvaihtoon osallistuivat ahkerimmin hallinnon edustajat ja sosiaaliturvan eri muotojen parissa työtään tekevät. Paloheimon räväköiltä mielipiteiltä vietiin kärki, mutta korjaamisen varaa sosiaaliturvassa nähtiin jopa kokonaan uudelleenrakentamiseen saakka (HS 30.10.1993 *Sosiaaliturva uuteen jakoon*). Sosiaalityöntekijä Elisabeth Helling-Karhunen näki (HS 26.10.1993) hyysäys-keskustelun antavan viitteitä siitä, miten ”suuret yhteiskunnalliset kriisit nostavat esille sosiaalipoliittisia reformeja”. Helling-Karhunen totesi, että sosiaalipolitiikka kantaa kulloisenkin aikakauden arvomaailman ja poliittisen ilmaston piirteitä. Sosiaalipolitiikan dosentti Matti Heikkilä piti Paloheimon käynnistämää keskustelua hyvinvointivaltion kriisisignaalina (HS 25.10.1993).

Kun Aamulehdessä ja Helsingin Sanomissa mielipideosastojen puheenaiheiksi valikoituivat hyvinvointipolitiikka, terveydenhuolto ja toimeentulo, kävi Turun suunnalla keskustelu perhetuista ja päivähoidosta. Argumenteissa oli samoja kuin vertailulehdissä viittä vuotta aiemmin, mutta huoli oli syvempää; enää ei ollut kyse pelkästään laatutekijöistä. Päivähoito tarvitsi kipeästi uusia ratkaisuja ja lapsiperheiden tuet olivat kertakaikkiaan liian pieniä. Eettiset ja moraaliset arvot putkahtivat esiin monissa yleisönosastokirjoituksissa. Ihmisläheisistä arvoista puhuttiin, mutta sävyyn, joka jätti vaikutelman, ettei niiden säilyttämiseen tai saavuttamiseen ollut todellista mahdollisuutta. Kirjoittelusta puuttui vuoden 1988 ihanteellisuuden tavoittelu. Nousuvuonna inhimillisyys oli palvelujen parantamista, viisi vuotta myöhemmin ennemminkin etuuksien lähtökohta, supistusten nähtiin syövän nimenomaan inhimillisyyttä.

Yleisönosastokirjoitukset olivat todellakin yleisön mielipiteen ilmaisukanava, eniten kirjoituksia julkaistiin ilman titteleitä kirjoittaneilta lukijoilta. Asiantuntijat ja sosiaaliturvan eri sektoreilla työtään tekevät käyttivät yleisönosastoa kannanottojensa ilmaisuun jonkin verran, hallintoväki vähänlaisesti.

6. SOSIAALIPOLITIIKAN UUTISARVO

Tiettyä aihealuetta käsittelevien juttujen määrä, laajuus ja sijainti lehdessä kertovat aiheen uutisarvon lehden omassa hierarkiaportaikossa. Kuvitus ja haastattelujen valinta viittaavat myös painotuksiin. Henning, Ojala ja Pellinen (1988, 56) kirjoittavat, että kookkaan otsikon ja pitkän jutun tulkitaan merkitsevän tärkeää asiaa, pienen jutun ja otsikon vähäisempää uutista. Valokuva todistaa, että tekstin sanoma on totta, ja useat valokuvat valottavat asiaa eri puolilta mielleyhtymiä luoden. Grafiikka havainnollistaa. Tärkein juttu ja näytävvin kuva sijoitetaan yleensä sivun vasempaan yläkulmaan. Lukija näkee sivulta yleensä ensimmäisenä kuvan. (Henning, Ojala & Pellinen 1988, 56-57.)

6.1 Leikkaukset syvensivät uutisia

Oletin, että säästöjen ja leikkausten painaessa päälle sosiaaliturvaa koskeva uutisointi olisi lisääntynyt vuonna 1993 viiden vuoden takaisiin määriin verrattuna. Kuitenkin vuonna 1993 uutisten kokonaismäärä otoslehdissäni jopa väheni Helsingin Sanomia lukuunottamatta. Uutisten laajennusten määrä kasvoi (ks. liite 2, taulukko 10.), mikä kielii tiedon tarpeen lisääntymisestä muutosten keskellä. Kun tutkimusotokseni vuoden 1988 lehdissä uutisten laajennusten osuus kaikista toimituksen tuottamista jutuista oli 20 prosenttia, oli osuus 1993 27 prosenttia.

Tammikuussa 1988 uutisen laajennuksia oli kaikissa kolmessa lehdessä niukalti (HS 7, AL 11 ja TS 7 kappaletta), mutta syksyllä lehdet paneutuivat sosiaalipolitiikan aiheisiin huomattavasti perusteellisemmin (18, 20 ja 26 uutisen laajennusta). Kun tammikuussa puolen sivun reportaasit ja artikkelit olivat laajimpia sosiaalipolitiikan juttuja, oli lokakuussa joukossa jo koko sivun juttukokonaisuuksia. Vuonna 1993 uutisen laajennukset eivät olleet pitkiä, mutta lukumääräisesti niitä oli enemmän. Uutisen laajennuksissa oli valtaosin kuva tai kaksi, mutta harvoin kolmea palstaa suurempi. Turun Sanomien laajennukset olivat kahta muuta lehteä vaatimattomampia ja niitä oli myös vähemmän.

Mielipide- ja pääkirjoitussivuilla ei sosiaalipolitiikka noussut keskustelunaiheeksi vuonna 1993 nousuvuotta 1988 enempää, päinvastoin hiukan vähemmän (ks. liite 1, taulukko 9. ja liite 3, taulukko 11.). Helsingin Sanomissa sosiaalipolitiikkaa kommentoitiin pääkirjoituksissa seitsemän kertaa niin vuonna 1988 kuin vertailu-

vuodenkin otoslehdissä. Pääkirjoituksia oli Helsingin Sanomissa yhteensä kolme tai neljä päivittäin. Aamulehden pääkirjoituksissa sosiaalipolitiikka vilahti 1988 otoslehdissä kuusi kertaa, vuonna 1993 kolmesti. Aamulehdessä pääkirjoituksia oli päivittäin 2-4. Turun Sanomat otti kantaa sosiaalipolitiikkaan neljä kertaa molempina vuosina. Lehdessä oli pääkirjoituksia yleensä 2-3.

Yhden maakuntalehden sosiaalihuoltoa koskevaa aineistoa vuosina 1983 ja 1985 tarkastelleen Tarja Myllärinen (1986, 946) tutkimusotoksessa sosiaalihuollon tieto oli melko hyvin havaittavaa. Yli kolmannes jutuista oli lehden neljällä ensimmäisellä sivulla ja yhtä moni juttu oli kuvitettu. Artikkelien kuvat puhuttelivat, mutta yksitotiset hallinnollisten juttujen kuvat eivät lisänneet jutun havaittavuutta (Myllärinen 1986, 947). Omassa otoksessani sosiaalipolitiikan uutisen paikka oli kotimaan sivulla tai paikallisuutisten joukossa, yleensä lehden alkupäässä. Vain muutaman kerran kuukaudessa kussakin lehdessä sosiaalipolitiikan aiheita käsittelevä juttu oli sivun pääuutisena tai muuten keskeisellä, huomioarvoltaan merkittäväällä paikalla sivutaitossa. Uutisvinkkejä premiäärisivuilla oli sosiaalipolitiikasta koko otoksessani yhteensä 58, mikä on kaikista tarkastelussa olleista sosiaalipolitiikan jutuista 5,4 prosenttia. Noin puolet uutisvinkeistä sai huomioarvoa kuvituksella. Vinkkijutut käsittelevät vuonna 1988 yhtä paljon paikallisia, ajankohtaisia aiheita ja yleisiä sosiaalipolitiikan kysymyksiä. Paikallisuutisten vinkit olivat luonnollisesti useammin kuvitettuja. Vuonna 1993 sosiaalipolitiikan perusasiat nousivat uutisiksi premiääriä myöten. Laajimmat ja näyttävimmät jutut irtosivat hyvinvointivaltion lahoista, karsintatuomion uhkaamista rakenteista. Vapaaehtoistyöstä ja järjestöjen toimista kertovat jutut menivät näkyvyydessä ja myönteisyydessä julkisen sektorin aiheiden edelle.

Sosiaalipolitiikan uutiset olivat tutkimusajankohtana valtaosin 1-3 palstan tiedottavia ja puheeseen tai kannanottoon perustuvia uutisia. Lyhyet jutut kertoivat muutoksista ja uudistuksista, eikä niiden yhteydessä yleensä ollut kuvia. Sosiaaliturvan jutut maistuivat paperilta, vaikka materiaalia monissa hyvinvointipalvelujen aiheissa olisi pienellä vaivannäöllä kuvitukseenkin ollut. Kuvan paikka oli enimmäkseen vasta neljäpalstaisissa ja sitä pidemmissä jutuissa. Keskimäärin vajaa kolmasosa sosiaalipolitiikan jutuista oli kuvitettuja. Kuvien suhteellinen määrä juttujen määrään verrattuna pysyi samoissa lukemissa molempina otosvuosina. Helsingin Sanomissa ja Aamulehdessä kuvien määrä oli tasaisesti 30 prosentin pinnassa. Turun Sanomissa osuus oli vuonna 1988 noin 30 prosenttia, mutta 1993 vain 19

prosenttia. Turun Sanomien luku on suhteessa lehden julkaisemien perusuutisten määrään; lehdessä perusuutisten osuus verrattuna koko juttutarjontaan oli jokaisena otoskuukautena korkeampi kuin muissa tutkimissani lehdissä.

6.2 Sosiaaliturva ei tuota skuppeja

Peter Goldingin ja Sue Middletonin (1984, 68) mukaan hyvinvointi ei ole iso uutinen. Tutkijat myös väittävät, että ollakseen uutinen, sosiaaliturvan on luotava tapahtumia ja oltava ajassa mukana (Golding & Middleton 1984, 124). Väitteissä on perää koskien myös suomalaista, asiallista päivälehtiaineistoa. Tutkimani aineiston perusteella sosiaalipolitiikan uutiset seuraavat aikaansa, mutta luotaavat vähän tulevaisuutta. Uutiset ovat luonteeltaan lähinnä kuivakkaan toteavia ja tiedotavia. Ilmiöitä ja elämyksiä sanomalehtien sosiaalipolitiikkaan liittyy vähän, tunteiden ilmaisua ja kärjistyksiä näkee lähinnä vain yleisönosastossa. Hyvinvointipolitiikka on suomalaisen yhteiskunnan itsestäänselväksi muuttunut perusta, josta uutisaiheiksi nousevat muutokset ja epäkohdat. Asioiden ollessa hyvin, ennallaan, sosiaaliturvan ympärillä oli hiljaista, toimitukset eivät itse aktiivisesti etsi aiheita sosiaaliturvan piirteiden kuvailemiseksi tai epäkohtien julkituomiseksi. Dramatiikkaa ja odottamattomia tapahtumia sosiaaliturvan aiheissa on harvoin, mutta jos on, se kyllä huomataan. Tapahtumien myötä sosiaalipolitiikasta löytyy ainesta kuvaileviin ja kommentoiviin juttukokonaisuuksiin, mutta arkista todellisuutta lehdet eivät tarpeeksi jaksa valottaa. Uutisoitavaa aihealue tuottaa jatkuvasti, ja tunnollisesti lehdet tiedottavat liikahtuksista säännösten kentässä, tarjoavat yleisölle käyttötiedon murusia. Muutosuutiset piirtävät rastit yhteiskunnan toimintojen karttaan, mutta varsinainen ryteikkö ja polut siellä selviytymiseksi jäävät hämäräksi. Kuva koostuu palasista.

Tarja Myllärinen totesi maakuntalehtitutkimuksensa tuloksissa, etteivät lehdet kertoneet asiakkaiden tarpeista ja todellisuudesta. Tieto painottui päiväkohtaisiin uutisiin ja hallinnolliseen tietoon sekä valtakunnallisiin eläke- ja työttömyysturvasioihin. Yksittäiselle kuntalaiselle hyödyllisintä palvelutietoa oli aineistosta vain yksi viidesosa. Myllärinen mukaan vuonna 1984 voimaan tulleen sosiaalihuoltolain uudistuksen edellyttämää sosiaalista turvallisuutta ja toimintakykyä edistävää tietoa ei ollut asiakkaille, eikä päättäjille tarjottu tietoa kansan todellisista elinoloista ja ongelmista. (Myllärinen 1986, 944-947.)

6.3 Tieto jaetaan murusina

Vuodesta 1988 vuoteen 1993 sosiaalietuuksien viidakossa suunnistamisessa auttava informaatio hivenen lisääntyi ja kansa sai tietoa millaiseen tukeen oli oikeutettu. Määrällisesti kirjoituksia oli lamavuonna silti vertailuvuotta vähemmän. Kehitystarpeiden uutisoinnin tilalle tulivat laman tuomat monet uudistukset ja supistukset, kuten terveyskeskusmaksut ja työmarkkinatuen uudistussuunnitelmat. Tieto tuli, journalismille ominaiseen tapaan, pieninä palasina, vaikka näkökulmaa ottavia uutisen laajennuksia oli vuonna 1993 enemmän. Sosiaaliturvan kokonaisuuteen oli hyvin harvoja katsauksia, vaikka järjestelmän monimutkaisuutta ja hahmottomuutta kritisoitiin monesta suunnasta. Lehtijutuissa asiantuntijat mainitsivat sosiaaliturvan verkoston näyttäytyvän kansalaisille kokonaisuutena, etuuksien ja palvelujen summana, mutta lehdet eivät ottaneet vihjeestä vaaria. Toimittajat eivät tutustuttaneet lukijoitaan sosiaalitoimiston käytäviin. Myös Tuire Sihvo (1990, 43) on tutkimuksessaan todennut, että joukkoviestinten informaatio keskittyy useimmiten yksittäiseen etuuteen, epäkohtaan tai tapaukseen ja harvemmin antaa kokonaiskuvaa sosiaalihuollosta tai selkeitä käyttöohjeita. Aineistossani yritystä selittävän kokonaisnäkömyksen muodostamiseen oli Helsingin Sanomien sunnuntaijutussa *Oy Sosiaali Ab elää pulassa* 16.10.1988, samoin Helsingin Sanomien kuluttajasivuilla 20.1.1993 uutisraportissa *Apua, me köyhdytään!* sekä Aamulehden muuten harvinaisia tulevaisuusvälähdyksiä tarjoavassa jutussa *Keskiluokka maksaa ja määrää* 31.1.1993.

Sosiaalihuollon tutkimuksessa vuonna 1987 sosiaalihuollolta odotettiin ennen kaikkea palveluja (71 prosenttia vastaajista), mutta heti kakkosena tuli informaatio (64 prosentin mielestä). Vastaajista yhteensä 57 prosenttia tiesi tai oli huomannut, että kunnan sosiaalitoimi oli esitelty. Sanomalehdissä kunnan sosiaalitoimi oli ollut esillä 20 prosentin mielestä, kotiin kannettuja esitteitä muistettiin olleen lähes yhtä paljon. Parhaiten tiedotus oli hoidettu suurimmissa kaupungeissa, ja tästä johtuen Uudenmaan läänissä oli tiedotettu eniten; 46 prosenttia vastaajista oli saanut sosiaalitoimiä koskevaa tietoa. Turun ja Porin läänissä tiedotusta oli huomannut 36 prosenttia vastaajista, Hämeessä 34 prosenttia. Vajaa kolmasosa tiedusteluun vastanneista piti sosiaalihuollon julkista keskustelua liian vähäisenä. Vajaa puolet väestöstä oli sitä mieltä, että jotkut asiat ovat pinnalla liikaa ja toisista puhutaan liian vähän. Valtaosa ajatteli, että sosiaalihuollosta tai osasta sitä puhutaan liian vähän. Vain kolme prosenttia vastaajista katsoi, että sosiaalihuolto on liikaa julkisuudessa. (Sihvo 1990, 45-46, 117, liite 16.) Keskeisimmäksi sosiaaliasioiden tietolähteeksi osoittautuivat joukkoviestimet, joista lehdistö oli hieman

sähköisiä viestimiä edellä (Sihvo 1990, 41, 46; ks. myös Moksunen 1991, 94). Näiden tutkimustulosten perusteella lehdistöllä on vastuunsa sosiaaliturvan tiedottamisessa. Monimutkaisissa sosiaalipolitiikan kiemuroissa painetulla tekstillä on taustoittava ja perusteleva arvonsa; tietoon voi kukin lukija perehtyä omaan tahtiinsa.

Sekä vuonna 1988 että 1993 lehtikirjoittelussa arvosteltiin heikkoa tiedottamista sosiaaliturvan eri mahdollisuuksista. Esimerkiksi neuvolassa haastatellut äidit totesivat, että vastauksia saa, kun itse kysyy; vammaiset valittivat, että palveluja ei tarjota, vaan niitä on itse osattava vaatia. Viestimiin tiedotuksen puutteen kritiikki ei suoranaisesti kohdentunut, vastuu ilmeisesti nähtiin sosiaaliturvan järjestelmällä. Kritisoitavaa silti olisi myös viestinten toiminnassa, tiedotusvälineet kun reagoivat ensisijaisesti ylhäältäpäin tuotettuihin uutisiin ja näkökulmiin kyseenalaistamatta, mistä lukijat kaipaavat tietoa. Parempaan suuntaan mentiin vuonna 1993, kun sosiaaliturvan riittämättömyyden ongelmat ja sosiaaliturvan tarpeen kasvun myötä kasvanut tiedontarve näkyivät pidempinä, erittelevämpinä juttuina.

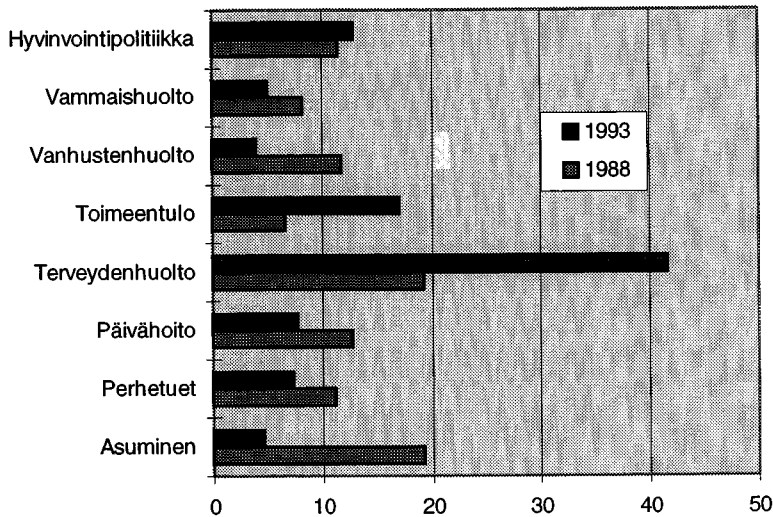
7. PUHEENAIHEENA SOSIAALIPOLITIikka

Luon seuraavassa katsauksen sosiaalipolitiikan eri alueiden esilläoloon kaikissa kolmessa lehdessä molempina tutkimusvuosina. Analysoin kirjoitusten sävyä ja ilmapiiriä aihealueen ympärillä. Raportoin, miten paljon kukin aihealue tutkimuslehdissä oli esillä ja minkätyyppisissä jutuissa. Etsin muista yli nousevat keskustelunaiheet.

7.1 Perusuutiset kertovat muutoksista

Perusuutisoinnin määrä antaa viitteitä liikkeistä ja muutoksista kullakin alueella. Puheeseen ja kannanottoon perustuvat uutiset viittaavat päättäjäportaalle arvojärjestyksiin asioiden tärkeydestä sekä esimerkiksi järjestöjen ja yhteisöjen aktiivisuuteen.

Kuvio 3. Helsingin Sanomien, Aamulehden ja Turun Sanomien vuosien 1988 ja 1993 tammi- ja lokakuun numeroiden sosiaalipolitiikkaa käsittelevien asiaan, tapahtumaan sekä puheeseen tai kannanottoon perustuvien uutisten aihejakauma. Palkit osoittavat prosenttiosuuksia molempien vuosien koko otoksen perusuutisista. (Perusuutisten määrät numeroina, ks. liite 4, taulukko 12.)

Vuonna 1988 sosiaalipolitiikan eri alueet olivat perusuutisoinnissa melko tasaisesti esillä, eniten puhuttiin asumisasiosta ja terveydenhuollosta, joita käsitteleviä sähköutisia oli noin 19 prosenttia kaikista perusuutisista. Perhetuet, päivähoito, vanhustenhuolto ja sosiaalipolitiikka kokonaisuudessaan olivat esillä 11-13 prosentin osuuksilla. Marginaalissa hyvinvointivuonna olivat toimeentulon asiat ja vammaishuolto. 1993 terveydenhuoltoa oli perusuutisissa päivittäin, yli 40 prosenttia kahden kuukauden uutispätkistä tuli tältä sektorilta. Toimeentuloasiat olivat jo normaali ongelmia; noin 17 prosenttia kaikista perusuutisista. Marginaalisiksi asioiksi olivat pudonneet asuminen, vanhustenhuolto ja vammaishuolto, joista viimeksi mainittu oli kuitenkin näistä kolmesta eniten esillä viiden prosentin osuudellaan.

Vaikka sosiaalipolitiikassa tapahtui koko lailla paljon vuonna 1993 vuoteen 1988 verrattuna, tiedottavia asiautisia ei silti, ainakaan otokseni lehdissä, julkaistu juurikaan enemmän (1988 195 asiaan tai tapahtumaan perustuvaa uutista, 1993 214). Uutisoinnista jäi vaikutelma, kuin lehdillä olisi tietty kiintiö sosiaalipolitiikan aiheille. Uutistarjonnan paljous todennäköisesti nosti uutiskynnystä. Tapahtumaan perustuvaa uutisointia aineistossani oli vähän; niitä olivat esimerkiksi talonvaltaustempaus tammikuussa 1988 ja lokakuussa 1993 vähemmän näkyvinä sosiaalityöntekijöiden protestimarssi, ruoka-avun jakaminen ja hyväntekeväisyyskonsertit. Kantaaottavia uutisia oli presidentin- ja kunnallisvaalien vuonna 1988 yli

kaksinkertaisesti (112) vuoden 1993 määrään (45) verrattuna. Uutisoiduissa puheissa ja kannanotoissa vaalien vuonna puututtiin hyvinvointivaltion kokonaisuuteen, asumisasioihin, päivähoidon ja toimeentulon kysymyksiin lähes yhtä paljon. 1993 eniten kannanottoja oli terveydenhuollosta ja toimeentulosta.

7.2 Asunnottomuus otsikoissa nousuvuonna

Vuonna 1988 Suomea vaivasi asuntopula, joten asunnottomuus ja asuntopolitiikka olivat vuoden puheenaiheita. Otolahdissani ongelman käsittely jäi pitkälti asiaan perustuviin lyhyisiin uutisiin sekä kannanottoihin. Enemmän kuin ihmisiin, aiheen käsittely perustui numeroihin ja tilastoihin. Suhtautuminen aiheeseen oli kuin toisesta todellisuudesta, etäistä ja paperinmakuista. Asia- ja tapahtuma-uutisissa asuntopolitiikan kuviot olivat tutkimuskuukausieni lehdissä 40 kertaa, kannanottoja oli 20, ja uutisen laajennuksia aiheesta julkaistiin 11. Artikkeleita aiheesta oli viisi. Turun Sanomissa asuminen oli vuonna 1988 määrällisesti aiheiden kärkeä, mutta jutut olivat melkein pelkästään yhden tai kahden palstan uutispätkiä levikkialueen kuntien asuntotilanteen kohenemisesta tai heikkenemisestä.

Uutiset käsittelivät lähinnä asuntopolitiikan ja -tilanteen puutteita, eikä näköpiirissä tuntunut olevan parannusta. Kirjoituksissa muistutettiin asumisesta ihmisen perusoikeutena. Asumisen ongelmat tulivat vastaan myös muilla sosiaalipolitiikan lohkoilla: asuntojen ja asumisen kehittäminen nähtiin pohjana monen tukea tarvitsevan ihmisryhmän pärjäämiselle eli huono asuntotilanne oli avohoidon kehittämisen jarruna, ja esimerkiksi vanhukset makasivat laitoksissa oman asunnon huonon kunnon tai asunnottomuuden takia. Asuntopolitiikka ei saanut mairittelevia arvosanoja. Esimerkiksi Helsingin Sanomat riepotti suomalaista asuntopolitiikkaa 16.10. pääkirjoituksessaan *Asuntoasiat vaalikaramelleina*. Kirjoitus julisti, että asumisen tuet kohdistuvat tehottomasti kaikille eli heikoimmassa asemassa olevien tarpeet eivät saa riittävää huomiota, vain pahimmat vuodot tukitaan. Erityisesti lehti oli huolissaan lapsiperheiden asemasta kiihtyvillä asuntomarkkinoilla. Yleensä asumisasioiden lehtikirjoittelusta jäi kuva, että asuntotilanteen parantaminen on kiinni ennemminkin tahdosta ja ideologiasta kuin voimavaroista. Kyseiseen tulokseen päätyi esimerkiksi Paavo Mäki-Arvela artikkelissaan Turun Sanomissa 24.10.1988.

Asuntopolitiikan suunnasta jos toisestakin saamien moitteiden rinnalla nousi nuorten talonvaltaustempaus tammikuun puolivälissä vaikutelmaltaan myönteiseksi uutiseksi jokaisessa tutkimuslehdessä. Neljässä kaupungissa toteutettuja talonvaltauksia uutisoitiin näyttävästi, ja tapahtumakuvilla juttuihin saatiin myös huomioarvoa. Helsingin Sanomat (17.1.1988) otsikoi: *Nuoret tempaisivat asunnottomien puolesta* ja Aamulehden saman päivän premiäärisivun otsikko julisti: *Valtausaalto pyyhki Suomea/Joukkovastalause asuntopulalle*. Aamulehdessä ja Turun Sanomissa sosiaalipolitiikan alueella harvinainen tapahtumauutinen näkyi kuvallisina uutisvinkkeinä premiäärisivuilla sekä kuvitettuna juttuina sisäsivuilla. Aamulehti seurasi valtausprosessin kulkua loppuun saakka julkaisten 19.1. neuvotte- luista ja valtaajien kommentteista kolmen jutun paketin sekä uutisoiden prosessin päätöksen *Nuorten asunnonvaltaus päättyi rauhallisesti* (AL 29.1.1988). Turun Sanomat palasi tapahtumapaikalle kun *Asunnonvaltaajat kannettiin ulos* (TS 29.1.1988).

Asuminen oli ainoa sosiaalipolitiikan alue, jota vuoden 1988 lehtikirjoittelussa kriti- soitiin perusteiltaan huonosti hoidetuksi. Asunto hyväksyttiin kaikille kansalaisille kuuluvana perusoikeutena, ja tuhansien asunnottomien tilanteeseen tuntui syyppää olevan ennemminkin yhteiskunta ja sen kyvytön asuntopolitiikka kuin asunnon itse. Rahan vähyyteen eivät veronmaksajat ja asiantuntijat syynä uskoneet, vaan menetelmät ja asenteet kaipasivat muutosta.

Vuonna 1993 asumisen ongelmat eivät juuri nousseet otsikoihin. Asiaan perustu- via uutisia alueelta oli yhdeksän, kannanottoja kolme ja uutisen laajennuksia kuu- si. Huolenaiheet olivat muuttuneet tyystin; nyt mietittiin, kuinka selvitä asuntolaino- jen kustannuksista. Lehdet kirjoittivat maksulykkäyksistä ja uusista maksujärjeste- lymahdollisuuksista. Aamulehdessä todettiin tammikuussa asuntotilanne hyväksi, asuntoja oli esimerkiksi enemmän kuin vuokralle tulijoita, ja laitapuolen kulkijoilla- kin oli mahdollisuus kattoon pään päälle.

7.3 Perhetuet sydäntä lähellä

Perhetukia käsiteltiin vuoden 1988 lehdissä 34 uutisessa ja yhdeksässä uutisen laajennuksessa. Artikkeleita julkaistiin kaksi. Perhetuet olivat hallintoväen suosik- kiaiheita esimerkiksi vaalipuheissa. Myös työryhmien mietintöjä ja uudistusesityk- siä lehdet uutisoivat ahkerasti. Selkeitä ongelmakohtia alueella ei juuri ollut, mutta

muutamassa yhteydessä moitittiin lapsiperheitä syrjittävän. Löytyi aineiston joukosta myös perhetukipolitiikkaa tiukasti suomivakin kirjoitus (TS 24.10.1988). Artikkelin kirjoittaja veti syntyvyyden alenemisesta johtopäätöksen, ettei suomalaista yhteiskuntaa koeta lapsiystävälliseksi. Kirjoittajan mielestä lapsiperhettä tulisi verottaa kulutusyksikkönä ottaen huomioon perheen tulot ja lasten lukumäärä. Perhetukien ihannetila oli vielä kaukana; suoria tukia pitäisi lisätä, ja ne tulisi pitää erillään verokysymyksistä. Yleisönosastolla oltiin sitä mieltä, että lapsiperheitä, etenkin monilapsisia, kohdellaan kaltoin.

Lastensuojelun asiat nousivat esille Turussa sattuneen heitteillejättötapauksen myötä (esim. TS 6.1.1988). Lastensuojelun tehtäväkentästä kaivattiin lisää tietoa. Muutamia juttuja vuonna 1988 julkaistiin myös toisesta harvoin esillä olevasta perhettä tukevasta palvelusta, neuvolasta. Edelläkävijän maineessa oleva suomalainen neuvolatyö sai myös kritiikkiä eli hoidosta puuttui kokonaisvaltaisuus, henkinen hoito jäi vähemmälle. Kuten monella muulla julkisen sosiaaliturvan alueella tuli esille, neuvolassakin tiedonsaanti oli usein kiinni omasta aktiivisuudesta. Markkinavoimat eivät silti sopineet palvelua täydentämään ainakaan Aamulehden mielestä; lehti suhtautui uutiskomentissaan pääkaupunkiseudulla avattuun yksityiseen neuvolaan kuin pyhäinhäväistykseen jo otsikossa *Yksityinen neuvola tarjoaa rahalla aikaa* (AL 2.10.1988). Jatkojutussa lehti oli haastatellut kunnallisen neuvolan käyttäjiä, jotka periaatteessa olivat tyytyväisiä saamaansa palveluun, mutta löysivät kaikki neuvoloista parantamisenkin varaa. Otsikko julisti silti: *Kyllä äiti tietää/Tampere hoitaa hyvin*.

1993 perhetuet olivat uutisissa 19 kertaa, uutisen laajennuksia aiheesta oli seitsemän. Aihealueelta julkaistiin yksi human interest -tyylin kirjoitus. Pääkirjoituksiin alue nousi kerran; Helsingin Sanomien pääkirjoitus 26.10. käsitteli omaishoidon tukemista. Lehti arvosteli hoitotuen maksun lopettaneiden kuntien ahdasta asennetta inhimillistä hoitomuotoa kohtaan. Argumentteina olivat omaishoidon halpuus kunnalle ja inhimillisuus hoidettavalle.

Lehtikirjoittelussa lamaleikkurin alla olivat etenkin lapsiperheet. Jo vuonna 1988 vi-lahteli mielipiteitä lapsiperheiden tylystä kohtelusta verotuksessa, nyt keskusteluissa oli suunniteltu verotuksen lapsivähennyksen poisto. Esimerkiksi Turun Sanomien mielipideosastolla vähennysten poisto herätti ärtymystä kahdessa kirjoittajassa, joista toinen koki ne tulonsiirtoina keskituloisilta lapsiperheiltä pankki- ja maataloustukeen sekä pakolaisten ylläpitoon ja herätteli vanhempia kapinaan moisia heikennyksiä vastaan (TS 27.1.1993 *Valtion käsi syvällä lapsiperheen*

lompakossa). *Valtaosa perheistä menettää tulojaan* oli virkamiestenkin kanta uudistukseen (TS 22.1.1993). Haittojen ohella lehtijutut muistivat tuoda esille myös verotusmuutoksen etuja, tulihan poistoa korvaamaan entistä korkeampi lapsilisä, samansuuruinen suora etuus kaikille perheille.

Perhetuet olivat yleisönosastokirjoitusten vakioaiheita molempina vuosina, 1988 20 kirjoituksella ja 1993 13:lla. Verouudistuksen lapsiperheisiin suuntautuvat muutokset olivat kritisoinnin kohteena ja lastensuojelun asioita pohdittiin vuoden 1988 lehdissä. Yksinhuoltajaäiti mainitsi (HS 16.10.1988) sosiaaliturvamme suhteellisen korkeaksi ja yksinhuoltajankin toimeentulon kohtalaiseksi. Viiden vuoden kuluttua lapsiperheet kokivat olevansa laman maksajia; liian monien leikkausten ja supistusten vaikutukset kasaantuivat perheisiin. Perhetukia moitittiin pieniksi.

7.4 Päivähoito - kuntien käyntikortti

Lasten päivähoiton kysymykset kestivät uutisaiheina niin 1988 kuin viisi vuotta myöhemminkin. Perusuutisia lapsiperheiden keskustelunaiheesta oli 1988 39 ja 1993 20 kappaletta. Uutisen laajennuksissa päivähoitoa käsiteltiin viisi kertaa vuonna 1988, artikkeleita tutkimusalueelle sattui kolme, ja human interest -kirjoituksen aiheena päivähoito pääsi myös esille kolme kertaa.

Hyvinvointivuonna 1988 päivähoito oli puitteiltaan kunnossa, sen osoitti keskustelun siirtyminen pohtimaan hoidon laatua. Kysyntä ja tarjonta vastasivat toisiaan, mutta pientä pelkoa oli, että säästölinjaukset horjuttaisivat tasapainoa. Kunnallinen päivähoito myönnettiin kalliiksi, mutta sille ei tuntunut olevan vaihtoehtoja. Kotihoidontukea pidettiin periaatteessa hyvänä, mutta summaltaan liian pienenä tukena. Uudistuksia kohtaan oltiin kriittisiä, esimerkiksi lastentarhanopettajat epäilivät alle kolmivuotiaiden hoidon järjestämiseen velvoittavan lain vievän hoitopaikat yli kolmivuotiailta. Velvoittava laki oli myös vastuuta valtiolta kunnille siirtävä uudistus. Julkisen sektorin vastuupakoiluna nähtiin myös rahan, kotihoidontuen ja kuntalisien, tarjoaminen. Tällaisissa kannanotoissa näkyvät laajentuvan hyvinvointivaltion kasvattamat odotukset, tyytyväisyyttä ei edistysaskelista huolimatta näytetä saavutettavan. Odotukset vaikuttavat myös arvoihin, jotka lehtijutuissakin osuivat vastakkain. Esimerkiksi kahden jutun koululaisten päivähoitoa käsittelevässä kokonaisuudessa (HS 4.1.1988) virkamiehet puhuivat kylmästi kannatta

mattomuudesta ja säästöistä, kun päiväkodin työntekijät ja vanhempien päivähoidoliike ajoivat inhimillisyyttä ja tarvetta. Tausta-jutussa saivat kommentoida lapset itse, mikä oli ainutlaatuista koko aineistossa.

Päivähoito oli mielipidekirjoitusten ykkösaiheita (ks. kuvio 2.). Lasten hyvinvointi on vanhemmille tärkeä ja tunteita herättävä asia, jonka tiimoilta oikeuksien puolesta ollaan valmiita taistelemaan. Vanhemmat käyttivät kynämiekkansa, ja palstoille muodostui useiden kirjoitusten mittaisia keskusteluja. Esimerkiksi Helsingin Sanomissa lokakuussa 1988 sekä vanhemmat että henkilökunta kritisoivat päiväkotien suuria ryhmiä ja vähäistä hoitajien määrää. Päiväkodin ja vanhempien välille tivattiin selkeämpää yhteistyötä. Päivähoitoa ja lasten kotihoitoa punnitsevissa kirjoituksissa sekoittuivat pehmeä linja ja suuttumus. Kotihoidontuen pienuus kunnallisen hoitopaikan hintaan verrattuna tuntui rangaistukselta omien lasten hoidosta, eläkettäkin siltä ajalta ei kertynyt. Todellisia päivähoiton vaihtoehtoja ei oltu mietitty ollenkaan, väitettiin. Aamulehdessä päivähoitoon puuttuivat mielipidesivuilta niinikään sekä asiakkaat että alan työntekijät. Aiheet liikkuivat ryhmäkokojen, päivähoitojonojen ja pienen kotihoidontuen ympärillä. Päiväkotien hoidon taso sai kiitosta. Yhteensä mielipidekirjoituksia oli kolmen lehden yleisönosastoissa vuonna 1988 29 ja vertailuvuonna 13.

Kannanottoon perustuvissa uutisissa haluttiin tukea kotona lapsiaan, ja kotihoidontukea esitettiin korotettavaksi jopa Heikki S. von Hertzenin esittämiin lukemiin eli 5000 markkaan. Kokoomuksen puoluesihteerin lupasi kotihoidontuen ratkaisevan päivähoitopulmat, sosiaalidemokraattinen kunnallisvaaliehtokas väitti tuen vain siirtävän ongelman koteihin. Joku ehdotteli vanhuksia ja lapsia samoihin päiväkoteihin ja hallinnonalojen reviirovahtimista vähemmälle, toinen halusi firmojen perustavan omia päiväkoteja.

Laman edettyä päivähoito oli kyllä uutisissa, mutta ei enää keskusteluttanut vuoden 1988 malliin. Uutisen laajennuksia lastenhoitoasiat poikivat vuoden 1993 tutkimuslehtiin yhteensä kahdeksan. Pääkirjoitukset aiheesta julkaisivat Helsingin Sanomat sekä Aamulehti. Helsingin Sanomissa oli päivähoidosta yksi human interest -juttu. Kirjoittelussa pelättiin juuri toimivaksi saadun päivähoiton romuttumista laman otteessa. Helsingin Sanomat arveli jopa, että *Päivähoitokurjuus uhkaa palata* (HS 4.10.1993). Kuntien säästötarve oli jutun mukaan pysäyttänyt suotuisasti kehittyneen päivähoiton. Plussaa saivat kannustus perustamaan yrityksiä ja osuuskuntia korvaamaan supistettuja päivähoitopaikkoja sekä hoitosetelin mahdollisuudet. Lehti muistutti, että päivähoito on kuntansa näköinen käyntikortti.

Myös Aamulehti uskoi palveluseteli-uudistuksen tarjoamiin vaihtoehtoihin sekä yksityisiin, erikoistuneisiin palveluihin (pääkirjoitus AL 18.10.1993).

Vaikka päivähoitossa tinkimisen kohteena olivat jo perusasiat, eivät tutkimuslehtien keskusteluista unohtuneet laatutekijätäkään. Huoli hoidon tasosta sai pahimmillaan pelkäämään lasten turvallisuuden puolesta, kun ryhmät olivat suuria, eikä henkilökunnan poissaoloja saanut paikata sijaisin. Esimerkiksi Aamulehden uutiscommentissa (AL 28.1.1993) niin virkamiehet, alan asiantuntijat kuin työntekijätkin vahvistivat säästöjen huonontavan päivähoiton tasoa. Aamulehti palveli päivähoiton aiheilla paikallisena uutislehtenä. Lehti kertoi mm. riidasta työttömien vanhempien lasten hoidosta (AL 6.10.1993), ja seuraavana päivänä kiistan sopuratkaisusta.

Kun toisaalla valitettiin sosiaaliturvan hapertumisesta, kuului toisaalla uskaliaista napinaa liiallisista sosiaalimenoista. Sosiaalimenojen karsimisen kannalla oli mielipidekirjoittaja Aamulehdessä 5. tammikuuta 1993. Kotihoidontuki olisi hänen mielestään hyvä säästökohde, siinä kun maksetaan tyhjästä. Yhteiskunnan palvelut, kuten päivähoiton, olisi kirjoittajan mielestä voinut hinnoitella lähemmäs markkinahintoja. Provosoiva kirjoitus ei ihme kyllä herättänyt enempää keskustelua Aamulehden lukijoiden keskuudessa. Kirjoittajan mielipiteen rajuus ei oikeastaan ollut ihme. Päivähoiton asioiden käsittelyyn käytettiin lehdissä suhteellisen paljon energiaa siihen nähden, että syvemmällekin perustoimeentuloon liittyviä ongelmia olisi ollut. Päivähoiton asioista oli muodostunut kunnille iso imagokysymys, ja valtio oli hoidon järjestämisen velvoitteella pistänyt kunnat isoon vastuuseen.

7.5 Terveysthuolto - kaikkia koskettava peruspalvelu

Terveysthuollossa sosiaaliturvan verkko kattaa koko kansan lähes poikkeuksetta. Uutiskynnys alueen aiheille on oletettavasti melko matala, täytyyhän alueen kuulumisissa yksi uutisarvon peruskriteereistä eli aihe koskettaa mahdollisimman laajaa ihmisryhmää (ks. esim. Bruun ym. 1986, 59). Uutisissa terveysthuolto olikin tutkimuslehdissä jatkuvasti. Asiaan ja tapahtumaan sekä kannanottoihin perustuvia uutisia oli vuonna 1988 59 ja muutosten vuonna 1993 108 kappaletta. Uutisen laajennuksia terveysthuollosta julkaistiin 1988 22 ja viisi vuotta myöhemmin 39. Pääkirjoituksissa terveysthuoltoa kommentoitiin 1988 seitsemän

kertaa ja 1993 neljästi, muita artikkeleja julkaistiin nousuvuonna kuusi, lama-vuonna neljä. Human interest -tyyliin aiheeseen paneuduttiin laman myötä kolme kertaa (Helsingin Sanomissa).

Nousuvuonna julkisen terveydenhuollon järjestelmää oli vara kritisoida. Vanhusten ja mieleltään järkkyneiden sairaalahoitoa pidettiin laitostavana, psyykkisen sairaanhoidon tasoa heikohkona. Terveydenhuollon osa-alueiden raja-aitojen tiukkuutta arvosteltiin. Järjestelmän byrokraattisuus sai valituksia osakseen esimerkiksi turhantuntoisesta paperintäyttelystä ja jähmeistä rakenteista. Turun Sanomissa Eeva Kuuskoski-Vikatmaa penäsi julkisen terveydenhuollon kehittämiseksi kunnille lisää itsemääräämisoikeutta ja hallintorakenteiden keventämistä (TS 3.10.1988). Asiakkaiden hän oli huomannut olevan tyytymättömiä jonoihin, kiireeseen, lyhyisiin hoitosuhteisiin ja terveystalosten ja sairaaloiden sekavuuteen. Toisaalta hän arvosteli asiakkaita passiivisuudesta ja halusi kehittää vuorovaikutusta, omavastuuta ja terveydenhuollon ihmiskuvan uudistamista.

Kritiikin paljoudesta huolimatta terveydenhuollon keskustelunaihe oli väestövastuu. Omalääkäri-systeemistä kantautui pelkkiä hyviä kokemuksia, samoin omahoitajien työstä. Väestövastuuseen siirtyminen toi tehokkuutta ja oli lääketta myös byrokraatiaan. Esillä olivat myös julkisen ja yksityisen terveydenhuollon erilaiset yhteistyömuodot. Yksityisiä palveluja ja muita vaihtoehtoja käsitteli artikkeli 12. lokakuuta. Kirjoittaja tähdensi, että ostopalvelut sekä vapaaehtoistyö täydentävät kunnan palveluja ja nostavat palvelutasoa. Kansa osaa vaatia vaihtoehtoja, asiantuntemusta ja tehokkuutta sekä inhimillisyyttä. Toisaalla yksityisen hoidon laadusta vaadittiin takeita; kuntien ei pitäisi valita ostopalveluitaan pelkän hinnan perusteella. Laatuvalvonnan vaatijoiden äänet olivat ristiriidassa niiden huomautusten kanssa, jotka valittivat hyvinvointivaltion holhoavan liikaa. Jotkut asiantuntijat väittivät tutkimissani sanomalehdissä, ettei maassamme oikeastaan ole yksityistä terveydenhuoltoa, koska valtio tukee yksityistä sektoria yli 60-prosenttisesti (ks. esim. HS 18.10.1988 *Terveydenhuollon rahanjako avoimeen keskusteluun*).

Julkinen terveydenhuolto todettiin kyllä kattavaksi, ketään ei jätetty hoitamatta, mutta terveyskeskukset näyttäytyivät jotenkin vastenmielisinä paikkoina. Kansalaisilla oli yksityiseltä puolelta ja juuri omalääkärikokeilujen kokemuksista esimerkkejä paremmasta, mikä kasvatti vaatimuksia ja toiveita. Pohdinnat palstoilla liikkuvatkin palvelujen laadussa. Vaikka vaara julkisen ja yksityisten palvelujen kanssa varakkuuden mukaan jakavasta vaikutuksesta tiedostettiin paikoin, ja osan kansasta nähtiin jo suuntautuneen hakemaan rahalla laatua yksityiseltä puolelta,

ei julkinen terveydenhuolto ainakaan lehdistön kautta herännyt luomaan myönteistä imagoa. Nimikkolääkärin vastaanotot olivat vasta harvalukuisia kokeiluja, ja siirtymät - myönteisestä palautteesta huolimatta - tapahtuivat hitaasti.

Laman pureskellessa terveydenhuoltojärjestelmän perustaa vastakkain olivat jo kustannukset ja potilaan oikeudet. Esimerkiksi arkkiatri Nils Oker-Blom varoitti terveysmarkkinoista, joilla kustannusten kasvu ja säästöt aiheuttavat huolta perusturvasta (TS 5.1.1993). Muutoinkin julkisen ja yksityisen terveydenhuollon asema ja yhteennivellys olivat taas palstoilla, uutta näkökulmaa saaneena. Ostopalvelut nähtiin mahdollisuutena ja hintakilpailulla oli puolensa. Peruspalvelut nähtiin tulilinjalla myös Helsingin Sanomissa. Artikkelissa 19.10.1993 *Terveystoimen säästöihin sisältöä kehittämällä* kirjoittajat, lääketieteen lisensiaatti ja Kelan aluetoimiston vakuutusyhtiön johtaja, esittivät, että mallia julkisen terveydenhuollon tehokkuuteen voisi ottaa yksityiseltä puolelta. Kirjoittajien mielestä palvelujen tarpeellisuuden arvottaminen on paljolti ihmisryhmien arvottamista. Yhteisöllisyys ja omaehtoisuus ovat myös kehityssuunnan avaimia. "Sosiaali- ja terveydenhuollon supistajaiset eivät saa merkitä hyvinvoinnin hautajaisia", kirjoittajat huolehtivat.

Turun Sanomien tammikuun 1993 kaikkiaan 61:stä sosiaalipolitiikan alueen jutusta 37 käsitteli terveydenhuoltoa, ja näistä kirjoituksista 25 oli asiauutisia. Valtaosa päätöksistä oli kuntien päätöksiä terveyskeskusmaksuistaan, loput koskivat lähinnä muita uudistuksia ja muutoksia lehden levikkialueen kuntien terveydenhuoltotoiminnassa. Loppukuusta lehti taustoitti keskustelua terveyskeskusmaksuista uutisen laajennuksella, joka väitti, että *Valtio ottaa enemmän kuin maksut antavat*. Jutun mukaan maksut tuottivat kunnille jopa tappiota. Turun Sanomien kirjoitusten perusteella asiakkaat ja työntekijät eivät maksusta purnanneet. Terveydenhuolto oli Turun Sanomissa esillä myös pääkirjoitussivulla.

Aamulehdessäkin terveydenhuolto oli eniten käsitelty sosiaalipolitiikan alue vuoden 1993 tammi- ja lokakuussa. Päällimmäiseksi nousi huoli hoidon ja hoitotyön inhimillisyydestä säästöjen, jonojen ja kiireen keskellä. Useissa kirjoituksissa oli jututettu monia osapuolia virkamiestasolta potilaisiin saakka. Kannanotot eivät nousseet kovin voimakkaiksi, vaikka aihetta kärjekkääseenkin arvosteluun tuntui olevan. Mielipidekirjoituksessa (AL 2.10.1993) yllääkäri otti kansan kahtiajakautumiseen uuden näkökulman; josko maksukykyiset kansalaiset pitäisikin julkisen terveydenhuollon tiukassa rahatilanteessa ohjata yksityisten palvelujen pariin. Kirjoittaja kaipasi keskustelua, joka saikin palstatilaa puolenkymmentä kertaa kuukauden kuluessa. Toimittaja uskoi terveydenhuollon priorisointia käsittelevän uutis-

sensa kommentissa, että palvelujen niukat voimavarat on kyllä mahdollista jakaa oikeudenmukaisesti, jos niin vain halutaan. Sama näkökulma tuli esiin tämän tästä tutkimassani sosiaalipolitiikan aineistossa: kehittämistyössä enemmän on kiinni halusta ja asenteista kuin rahasta.

Turun Sanomat hyödynsi säästötoimien seurauksien pohdinnoissa erilaisten arvioiden ja näkökulmien runsautta. Terveysthuoltoalan taloushaasteita käsittelevässä uutiskomentissa Turun Sanomissa (3.10.1993) Stakesin kehittämispäällikkö ylisti terveydenhuoltoon saadun tehoa, tuottavuutta ja laatua, kun taas terveyshallinnon ja -talouden apulaisprofessori väitti taloudellisten vaatimusten menneen jo liian pitkälle. Professori kritisoi monien älyttömien säästöjen kääntävän kulut moninkertaisiksi. Toisessa kommentissa (TS 8.10.1993) neljä lääketieteen asiantuntijaa piti kuntien terveydenhuollon säästöjä jo uhkana lasten terveydelle. Otsikkorivit *Säästöpäätökset syövät lasten sairaalahoitoa ja Terveysthuoltoa supistetaan perusteetta* kertovat alan tuntijoiden huolesta. Lasten terveys huolestutti myös kolmea terveydenhuoltoalan ammattilaista, jotka arvostelivat äitiys-, lasten- ja kouluterveydenhuollon lakkautuksia (TS 1.10.1993). Kirjoittajat ihmettelivät toimivaksi ja tulokselliseksi osoittautuneen perusterveydenhuollon järjestelmän purkua. Matka WHO:n mallimaasta näyttää heidän mielestään olevan kohti USA:n kaavaa.

Vuoden terveydenhuoltokirjoittelun teema lähti säästöjen rajuudesta. Julkista ja yksityistä terveydenhuoltoa vatvottiin joka suunnasta, pohdittiin niiden asemaa, tehokkuutta ja laatua, kyseenalaistettiin yksityisten palvelujen tarpeellisuus, penattiin vaihtoehtoja. Kuntien hoitaessa veloitteitaan eri tavalla pelättiin jo valtakunnallisen terveyspolitiikan puolesta. Lapset nähtiin liian monien supistusten kohteena. Terveysthoidon perustana näytti jopa olevan ikä ja hyöty työelämässä. Kirjoituksista jäi tuntuma, että palvelujen moninaisuutta karsittiin juuri, kun ihmiset yksilöllistymiskehityksen myötä alkoivat kaivata erilaisiin tarpeisiinsa vastaavia palveluita.

Mielipidekirjoituksissa terveydenhuolto oli 1988 esillä 16 kertaa ja 1993 25 kirjoituksessa. Nousuvuonna kansaa kismitti terveydenhuollon byrokratia ja sekavuus, joihin omalääkärisysteemistä haluttiin pehmenystä ja inhimillisyyttä. Toteutetut omalääkärikokeilut tai -käytännöt olivat niitä harvinaisia sosiaalipolitiikan kehityksen piirteitä, jotka saivat kansalta kiitosta lehdistön välityksellä. Vuoden 1993 mielipidekirjoituksissa terveydenhuollossa kiitosta saivat yksityiset lääkäripalvelut. Julkisella puolella puolestaan terveyskeskusten ja sairaaloiden henkilökunta alkoi

supistusten puristamana väsyä liukuhihnatyöhön. Mielenpidekirjoitusten kautta työntekijät toivat julki terveydenhuollon laadun heikentymisen ja vuorovaikutuksen puuttumisen. He liittivät kysymykset niin potilaan kuin työntekijänkin elämänlaatuun. Sosiaalipolitiikan osa näyttäytyi suureen kokonaisuuteen vaikuttavana tekijänä.

7.6 Toimeentulovaikeudet kasvavat

Toimeentuloasiat olivat vuonna 1988 esillä harvakseltaan, mutta vaikeuksien laajennuttua 1993 työttömyyspäivärahan ja toimeentulotuen ympärillä käytiin kiivaita keskusteluja. Perusuutisten määrä lisääntyi 20:sta 44:ään. Uutisen laajennuksia aihealueelta oli 1988 kuusi kappaletta, viisi vuotta myöhemmin 11. Yhteiskunnan tuilla elämistä käsiteltiin ihmisen kautta vuonna 1993 peräti neljässä human interest -jutussa, kun vuoden 1988 otoksessani tällaista näkökulmaa eivät tutkimuslehdet ottaneet kertaakaan. Artikkeleita toimeentulosta oli molempina vuosina kolme.

Vuonna 1988 toimeentulo-ongelmistaan purnasivat opiskelijat, jotka tunsivat itsensä väliinputoajiksi opintotuella kituuttaessaan. Pystypäin he esittivät vaatimuksia tilanteensa parantamiseksi esimerkiksi vaatimalla vapautta valita kotikuntansa (HS 4.10.1988) päästäkseen kunnallisten palvelujen piiriin paikkakunnalla, jossa todella asuvat. Opintolainalla elämiseen ei otoslehdissä puututtu, enemmän esillä oli opintotukeen liittyvä asumistuki epäkohtineen. Yleensä koko yhteiskunnan tukijärjestelmään haluttiin ryhtyä karsimalla päällekkäisiä etuuksia. Tukien väärinkäytökset puhuttivat jonkin kerran, esimerkiksi Turun Sanomat otsikoi 13.1.1988: *Työttömyysturva mahdollistaa monta metkua*. Mielenpitoissa kritiikkiä lörvijöiden avustamisesta esitettiin muutaman kerran (esim. HS 25.10. ja 31.10.1988).

Puolentoista sivun sunnuntaijuttukokonaisuudessa *Oy Sosiaali Ab elää pulassa* (HS 16.10.1988) väittivät kunnanisät, ettei toimeentulotuen tehtävä eli auttaminen yli vaikean ajan näyttänyt täyttyvän; tukeen kului rahaa, mutta ongelmat eivät hävinneet. Samassa jutussa sosiaalitarkastaja/köyhyystutkija puolestaan puhui sosiaalitoimiston yhä korkeasta kynnyksestä. Rahan hakuun lähdettiin vasta äärimmäisessä hädässä. Helsingin Sanomien asiauutisen otsikossa oli *Toimeentulotuen saaja yhä useammin nainen* (HS 12.10.1988), mutta Oy Sosiaali Ab -jutussa tutkijan mukaan suurin osa sosiaalitoimistossa asioivista oli yksinäisiä miehiä.

Samassa sunnuntaijutussa sapiskaa sai kahdeltakin taholta sosiaalitoimen olematon tiedottaminen; tutkijan mukaan joissakin kunnissa ei tuettaviksi hyväksyttävistä menoista kerrottu lainkaan, asiakkaan piti itse osata kysellä. Samaa sanoi 12 lapsen isä ja sosiaalilautakunnan jäsen, joka aika ajoin joutui luukulla asioimaan.

Työttömyysvuonna 1993 toimeentuloasiat otsikoihin nostivat mm. ylivelkaantumisongelmat, huoli eläkkeistä sekä kasvava purkaus tukien väärinkäytöksistä. Arvioitavina palstoilla olivat rajaukset ja uudistusesitykset työttömyysturvassa; otsikoita aiheesta irtosi esimerkiksi Turun Sanomiin (16.10.1993) : *Hallituksen esitys ikärasismia, Ammattiliitot suuttuivat esityksestä, Työttömät eivät näe valopilkkuja*. Valtaosa toimeentulon jutuista otoksessa oli asiaan perustuvia lyhyitä uutisia, jotka tiedottivat tukien korotuksista (useammin kyllä korottamatta jättämisistä) ja maksuperusteiden uudistuksista. Erityisesti puhuttivat eläkkeet, niin asiauutisissa kuin uutisen laajennuksissakin. Eläketurvan varmistamisesta kansa oli valmis maksamaan. Aamulehti uutisoi 10.1.1993, että *Työryhmä myöntäisi lisäeläkkeen lapsenhoidosta*. Helsingin Sanomat raportoi otsikolla *Suomalaiset uskovat eläkkeiden huononevan* (HS 29.1.1993). Human interest -jutut tarjosivat esimerkkejä ja tulevaisuuskatsauksia, Aamulehdessä piristävästi fiktiohenkilöiden kautta jutussa *Eläkepommeja nuorelle polvelle* (AL 17.10.1993). Tammikuussa human interest -sunnuntaijuttu Aamulehdessä julisti, että *Suojaverkossa on reikiä* (AL 17.1.1993). Jutussa oli haastateltu työttömyysturvan väliinputoajia, opiskelijaa ja yrittäjää. Kärjistynyt asetelma työtätekevät vastaan yhteiskunnan elätit kasvatti kateutta ja katkeruutta. Toimeentulojutuissa näyttivät muutenkin kovat arvot saaneen pontta kasvulle.

Mielipiteissä toimeentuloasiat olivat vuonna 1993 kolmanneksen enemmän esillä kuin 1988 (15 kirjoitusta 1988, 22 vuonna 1993). Vuonna 1988 aiheet jakaantuvat, oli puhetta mm. luvijoiden elämisen rahoituksesta. Lamavuonna, kun toimeentulotuki oli monelle ainoa tulonlähde ainakin hetkellisesti, valiteltiin sosiaalitoimiston jonoja ja heikkoa tiedottamista.

7.7 Valinnanvapautta iäkkäille

Yleisönosastojen lempiaiheita vuonna 1988 olivat päivähoito ja lapsiperheiden tuet, ja niistä puhuttiin paljon myös kannanotto-uutisissa (ks. kuvio 2. ja liite 4, taulukko 12.), mutta uutisen laajennuksissa ja artikkeleissa alaa valtasi suurten ikäluokkien huoli tulevaisuudesta (ks. kuvio 1. ja liite 1, taulukko 9.). Vanhustenhuolto ja terveydenhuolto ylsivät laajoihin keskusteluihin, ja takaa ajettiin samanlaisia asioita. Vanhustenhuollon jutuissa vanhuuskäsitys oli murroksessa, vaadittiin iäkkäille itsemääräämisoikeutta, valinnanvapautta ja -mahdollisuuksia sekä kokonaisvaltaista näkemystä elämän eri puoliin. Huomio kiinnitettiin vanhusten elinympäristön ja sosiaali- ja terveystalvelujen tarpeen yhteyteen.

Vanhusten palveluissa oli otokseni lehtikirjoittelusta päätellen vuonna 1988 menossa asenteiden ja arvojen murros. Hoitotavat leimattiin järjettömiksi ja tunteettomiksi. Laitoshoidon osuus oli tarpeettoman suuri, hoito oli kyllä fyysisesti hyvää, mutta siinä kaikki. Liukuhihna tuotti laitostuneita, passiivisia vanhuksia. Kirjoituksissa vaadittiin avohoidon lisäämistä. Lupauksia oli saatu, mutta asiat etenivät hitaasti. Ikääntyneiden itsemääräämisoikeus ja elämänlaatu olivat päällimmäisiä toiveita. Tulkitsen vaatimukset epäsuoraksi byrokratian ja yhteiskunnan holhoavan otteen vastustamiseksi sekä yksilöllistymiskehityksen ilmenemismuodoiksi. Huolta kannettiin toki nykypäivän vanhusten asemasta, mutta kirjoittelussa näkyi ja tuli suoraankin sanottua suurten ikäluokkien huoli omasta tulevaisuudestaan.

Suoraan virkavaltaisuutta tahtoi purkaa esimerkiksi Turun apulaiskaupunginjohtaja, joka halusi siirtää asunnon puutteen takia sairaaloissa makaavat vanhukset omiin asuntoihin hallinnonuudistuksen avulla (TS 5.10.1988). Kirjoittajan mielestä avohoidon kehittymisen ja säästöjen toteutumisen esteenä oli monimutkainen byrokratia. Valtio tuki laitoshoidoa, mutta avohuolto oli taloudellisempaa. Vastapainona passivoiville laitoksille lehdissä kerrottiin vapaaehtoisjärjestöjen ja esimerkiksi seurakunnan järjestämistä vanhusten kerhoista ja päivätoiminnasta.

Perusuutisia vanhusten asioista julkaistiin vuoden 1988 tutkimuslehdissä yhteensä 36. Uutisen laajennuksia oli peräti 18 ja artikkeleitaikin seitsemän. Lamavuonna vanhustenhuollolle ei riittänyt yhtä paljon palstatilaa. Perusuutisia oli kymmenen, uutisen laajennuksia kahdeksan. Human interest -näkökulmaa vanhustenhuoltoon otettiin kahdessa jutussa. Pulmat vanhustenhuollossa olivat laman jyrätessä paljolti samanlaisia kuin aiemmin. Hoito maistui liukuhihnalta, ja laitostuminen oli arkipäivää. Palvelurakennetta haluttiin keventää puuduttavasta laitoshoidosta itse-

näisen asumisen mahdollistavaan kotisairaanhoidon ja kotipalvelujen verkostoon. Hoidon vastuuta oltiin yhä enemmän keikauttamassa yhteiskunnalta omaisille, mikä tuntui arveluttavalta. Vanhustenhuollossa korostuivat yhä myös naapuriavun ja vapaaehtoistyön tarve.

Hoitolaitosten metodit saivat huutia esimerkiksi uutisraportissa vanhustenhuollon alalta tehdystä väitöskirjasta (HS 15.1.1993). Toiminnan inhimillistäminen ei väittelijän mukaan ole kiinni rahasta vaan asenteista. Vanhusten vuoteen johdattelevassa jutussa (HS 21.1.1993) arveli ulkomaankauppaministeri Pertti Salolainen jatkossa olevan tarvetta omalle avulle ja vapaaehtoistyölle supistuvien julkisten palveluiden tueksi. Toisesta näkökulmasta asiaa painotti Vanhustyön Keskusliiton puheenjohtaja, joka mainitsi julkisia palveluja tarvittavan omaisten ja vapaaehtoisavun lisänä.

Mielipidesivuilla vanhustenhuollosta keskusteltiin vuonna 1988 11 kirjoituksessa. Kannanotot liikkuivat muiden lehtijuttujen linjoilla; valinnanvapaus, avohoidon hidas kehitys ja täydentävät kolmannen sektorin palvelut puhuttivat. Vuonna 1993 yleisönosastokirjoituksia vanhustenhuollosta oli otoslehdissä vain kaksi.

7.8 Vammaishuolto - pienet suurten jaloissa

Vammaisten asiat pääsivät palstoille vuonna 1988 45 jutulla. Uutisia oli 25, uutisen laajennuksia 13 ja artikkeleita kolme. Mielipidekirjoituksia julkaistiin neljä, kaikki Helsingin Sanomissa. Vertailuvuonna vammaishuolto oli esillä 28 jutussa.

Yhteiskunnan kovat asenteet ja synkeä arvoilmasto kismittivät vammaisia ja heidän puolestaan puhuvia useissa jutuissa. Heidän mukaansa sosiaaliturvan asenne oli tukea yhteiskunnalle hyödyllisiä kansalaisia. Uudistuksissa pienet ryhmät, kuten vammaiset, jäivät suurten varjoon. Vammaisilta ja heidän tukijoiltaan edellytettiin aktiivisuutta saadakseen tarvittavat palvelut. Heidän kokemuksensa oli, että kaikkea oli vaadittava itse ja osattava hakea tietoa omin avuin. Vammaiset näkivät uhkana jonkinlaisen epävirallisen syrjinnän. He vaativat päätäntävaltaa omissa asioissaan. Avo- ja laitoshoidon olivat vammaishuollonkin jutuissa pohdinnan alla. Pelkkänä autuutena avohuoltoon siirtyminen ei näyttäytynyt, vaan vammaisten vanhemmat pelkäsivät liian suuren vastuun sysäämistä huoltajille. Myös avohuollossa tarvittiin tukea, hoitoa ja avustusta.

Helsingin Sanomat (16.10.1988) antoi uutiskommentissa puheenvuoron vammaisille itselleen. He halusivat pois byrokraattisista laitoksista omiin koteihin, päätösvaltaa ja tiedonsaannin tehostamista. Aamulehdessä vammaisten palveluita käsiteltiin neljässä uutisen laajennuksessa kahden tutkimuskuukauden lehdissä. Laajennuksista kolmessa oltiin huolestuneita puutteellisesta tiedonjaosta. Samoilla linjoilla jutut olivat myös Turun Sanomissa. CP-vammaisen Sakari esimerkiksi kehui vammaispalvelulakia sinänsä, mutta laista huolimatta vammaisen on itse tiedettävä oikeusturvansa, kukaan ei palveluita vasiten tarjoa (TS 16.10.1988). Muutenkin yhteiskunta tuli Sakarin mukaan verkkaisesti vastaan.

Laman vuosina säästöt ylsivät vammaistenkin palveluihin. Asiaa läheltä seuraavia suututti tinkiminen heikompiensaisten avusta, esimerkiksi mielipidekirjoittaja Helsingin Sanomissa (15.10.1993) väitti valtion säästötoimien jättävän eettiset ja moraaliset arvot huomiotta. Kuntien viranomaisten katsottiin tarvitsevan lisää tietoa vammaisten palvelujen alueella. Vammaisten puolta lamavuonna pitivät järjestöt ja vapaaehtoistyö, joiden toimet yllättävänkin usein nousivat uutispätkiin: keräyksillä koetettiin paikata supistuksia ja lähimmäisapua oli tarjolla. Erityisesti Aamulehdessä vammaisten asiat olivat vuonna 1993 esillä. Kaikki otoslehtien kuusi uutisen laajennusta olivat Aamulehdessä. Alueen artikkelit olivat Aamulehdessä ja Turun Sanomissa, yksi molemmissa.

7.9 Pummit palstoilla - hyvinvointivaltion arvomurros

Lama-ajan ilmapiirimittariksi nousi Vihreän Liiton kansanedustaja Eero Paloheimon haastattelusta Helsingin Sanomissa kolmas lokakuuta 1993 alkanut mielipiteenvaihto sosiaaliturvan, lähinnä toimeentulotuen, perusteista ja vaikutuksista. Kansanedustaja osui aralle alueelle arvostellessaan rahan syytämistä avuttomia pummeja tuottavaan sosiaalipolitiikkaan (*Vihreiden Eero Paloheimo vihaa sokeaa empatiaa/Eduskunta on pelkkä sosiaalitoimisto*), ja yksinomaan Helsingin Sanomissa peräti 18 jutussa tai mielipidekirjoituksessa otettiin kärjekkäästikin kantaa sosiaaliturvan tilaan.

Paloheimon mielestä kaikenkattava sosiaaliturva työnsi turhaa suojelurahaa työikäisille, päihdeongelmallisille miehille. Kansanedustaja näki, että toimeentulotuen pitäisi olla ongelmatilanteista irti ja liikkeelle auttava potku, ei jatkuva toimeentulon lähde. Tervettä, esimerkiksi vanhusten ja sairaiden todellisiin tarpeisiin kohdistu-

vaa sosiaaliturvaa Paloheimo ei ollut pudottamassa, mutta hän kyseli, miksi muiden pitäisi elättää laumaa avuttomiksi heittäytyviä juoppoja. Paloheimon kritiikki kohdistui sosiaaliturvan passivoivaan vaikutukseen sekä yhteiskunnan varassa elävien omaan vastuuseen elämästään. Asenteessa oli irtisanoutumista institutionaalista sosiaalipolitiikasta tiukempaan suoritusperusteisuuteen. Kansanedustajan mielestä turva piti ansaita, oikeudet kuuluivat vain velvollisuutensa tekeville. Myös muutamista yleisönosastokirjoituksista paistoi läpi, että omillaan sinnittelevistä veronmaksajista on vastenmielistä olla tukien maksumiehenä, jos tuensaajien elämä vähääkään haiskahtaa joutilaisuudelta. Sosiaaliavun porsaanreiät ja niistä luikertelevat huijarit huolestuttivat myös useampia mielipidekirjoittajia.

Sosiaalialan työntekijät eivät olleet Paloheimon kanssa ollenkaan samoilla linjoilla. Toimeentulotuen kiristys työntäisi juopot sukulaisten riesaksi, väitettiin (esim. HS 7.10.1993). Useissa kirjoituksissa selväksi kävi, että monet yksilön ongelmat, kuten päihdeongelma, ovat yhteiskunnan ongelmia, hinta yhteiskunnan kehityksestä. Ongelmat ovat yhteisiä, joten yhteisvastuun väistäminen on moraalitonta (esim. HS 8. ja 9.10.1993). Alan työntekijät arvostelivat kärjistysten yksipuolisuutta ja asiantuntemattomuutta. Heidän mukaansa arvoista paistoi välinpitämättömyys.

Sosiaalipummien elättämiseen menevät rokot ovat vain kolikkoja sosiaaliturvaa rahoittavan kirstun pohjalla, kuten muutamat keskusteluun osallistuneet huomauttivat. Monet alan asiantuntijat ottivat kuitenkin keskustelunavauksen merkinä heilahduksesta hyvinvointivaltiollisten arvojen kentässä. Sosiaalipolitiikan dosentti Matti Heikkilä (HS 25.10.1993) näki Eero Paloheimon alkuunpaneman sananvaihdon uutena, tosin heikohkona signaalina hyvinvointipolitiikan kriisistä laman oloissa. Heikkilän mukaan erottelun kohteena olivat kunniallinen ja kunniaton köyhyys. Omavastuun korostaminen näytti tulleen muotiin; tarkkaillaan mm. missä määrin ihmiset itse katsotaan syyllisiksi omaan ahdinkoonsa. Heikkilä muistutti, että elämäntapaan puuttuminen oli melko vähäistä, kun yhteiskunnalla meni hyvin.

Turun Sanomat löysi uutistaustassaan (TS 6.10.1993) arvokeskustelun aloitukseen tyytyväisiä sosiaalipolitiikan asiantuntijoita. Paloheimon ja kärjekkäitä mielipiteitä alueelta esittäneen Heikki S. von Hertzenin kannantotot saivat kuitenkin sapskaa, yhteiskunnan päättäjien tapaan herroilta näytti puuttuvan sosiaalihuollon kokonaisnäkemys. Haastateltujen mukaan pienelle alueelle ohjattu keskustelu peitti todellista ongelmaa, työttömyyttä.

Jos von Hertzenillä ja Paloheimolla olikin tarkoitus kärjistyksillään sivuuttaa keskustelu ongelmien ytimestä, he eivät siinä onnistuneet. Lehtien palstoilla pohdinnat ulottuivat yhteiskunnalliseen tilanteeseen ja työttömyyteen; miten juopot, usein ammattitaidottomat, elättäisivät itsensä työllä, kun palkanmaksajia ei muillekaan riitä. Toimeentulotuen kohdentamisen kritiikin rinnalle tuotiin sosiaaliturvan kokonaiskuva ja muistutettiin, että pääosa sosiaalipolitiikan menoista koostuu eläkkeistä ja sosiaalipalveluista sekä tulonsiirroista lapsiperheille ja vanhuksille. Järjestelmä todettiin monimutkaiseksi, se olisi uudelleenarvioinnin tarpeessa. Helsingin Sanomien sunnuntaisivuilla 10.10.1993 julkaistussa artikkelissa *Paapovasta sosiaalipolitiikasta loppu/Jos yhteisvastuullisuus kasvaisi, valtiollista sosiaalipolitiikkaa tarvittaisiin vähemmän* alan asiantuntijat näkivät suuntaa sosiaaliturvan uudistukselle yhteisvastuullisessa vapaaehtoistyössä ja itsenäisen elämänhallintaan annettavissa edellytyksissä. Kirjoittajien mielestä toimeentuloturvalle on oltava vaihtoehtoja muuttuvassa yhteiskunnassa, joka tuottaa nykyjärjestelmälle vieraita uusia riskejä. Aihetta kritiikkiin on liukuhihnalta saatavan tuen lamauttavissa vaikutuksissa; rahan vastaanoton sijasta ihmisten pitäisi itsenäisemmin ponnistella hallitakseen elämänsä itse. Tämä taas edellyttäisi mahdollisuuksia työhön ja koulutukseen.

Mielipideosastolla puoluetoverinsa Paloheimon lausumiin otti kantaa vihreiden puheenjohtaja Pekka Sauri (HS 10.10.1993). Sauri totesi, että taloudelliset välttämättömyydet sekä koko hyvinvointijärjestelmän ideologinen kritiikki hyökkäävät sosiaalipolitiikkaa vastaan. Vaikka hyvinvointivaltion kritiikki oli vellonut ilmassa jo vuosia, olivat järjestelmän ansiot Saurin mielestä puutteita suuremmat. Vaihtoehtona olemassaolevalle järjestelmälle filosofian tohtori Sauri näki vahvojen ja onnistujien yhteiskunnan. "Hyvinvointivaltion on uudistuttava, mutta sen ideologinen perusta on yhtä arvokas ja oikeutettu kuin ennenkin", Sauri totesi. Aamulehden toimittaja tarjosi kommentissaan *Lasolia Paloheimolle* (AL 9.10.1993). Hän kritisoi päättäjien elämän olevan kovin kaukana yksinäisten, moniongelmaisten miesten todellisuudesta. Epäsuorasti Paloheimo myönsikin tämän tarkentavassa mielipidekirjoituksessaan (HS 21.10.1993). Haastattelustaan heränneestä mielipiteenvaihdosta hämmästyneenä, Paloheimo selvitti väitteillänsä viestineen, että sosiaalipolitiikka on epäonnistunut, koska se ei pysty tekemään itseään tarpeettomaksi, ennaltaehkäisemään, eikä virastoistaan kykene näkemään todellisuutta.

Paapovaan sosiaalipolitiikkaan suhtautuminen oli yksi linja vuoden 1993 kirjoittelua, mutta arvot olivat muutenkin säästöjen paineessa esillä. Lehdissä valitettiin, kuinka ihminen on unohtunut juustohöylän viuhussa, tulosvastuu on syrjäyttänyt

välittämisen, yhteistyö on murenemassa ja uusliberalismi nostaa päätään. Kuitenkin, vaikka yhteiskunnan tukien väärinkäyttöihin uskottiin yhä laajemmin eikä loiseläjien elintaso haluttu verotuksen kautta tukea, kasvoi toisaalla uusyhteisöllisyys ja kansalaistoiminta. Saavutettujen hyvinvointietuuksien purkuun ei suostuttu nurkumatta. Pakollisten muutosten tekoon toivottiin malttia. Tulevaisuudenkuvia ei vielä juuri piirretty, mutta lehdissä näki muistutuksia, että nyt tehtävät ratkaisut vaikuttavat pitkälle tulevaisuuteen. Kustannusten alentamisen ohella haluttiin palvelurakenteen paranevan, ja leikkausten tilalle toivottiin uusia ratkaisuja. Sosiaaliturvajärjestelmän monimutkaisuus tuli taas esille, sen takaa ei pystynyt hahmottamaan rakenteen kokonaisuutta. Etuudet piiloutuivat järjestelmän hämäryyteen.

Aamulehden sunnuntaijuttu *Keskiluokka maksaa ja määrää* (AL 31.1.1993) nosti esille hyvinvointivaltiota eniten leimaavan ryhmän. Juttukokonaisuus tarjosi harvinaisia välähdyksiä lamanjälkeiseen Suomeen, jossa toimihenkilöväki muodostaa uuden keskiluokan, tai oikeastaan useita keskiluokkia, ja pysyvästi työttömät ovat uusi alaluokka. Keskiluokka vaatii korkeatasoisia, räätälöityjä palveluja, ansiosidonnaisuutta ja valinnanvapautta. Yksilöllistyminen jatkuu, yksilölliset sosiaaliturvasopimukset yleistyvät. Useampienkin tulevaisuuteen luotaavien kirjoitusten eläkeläisillä on pelottavan paljon poliittista valtaa eikä eläkkeistä tingitä. Terveystenhoito on suuri rahareikä. Entisenlaiseen hyvinvointivaltioon ei ole paluuta, mutta lamasta uutta suuntaa ottanut hyvinvointilaiva jatkaa kyllä kulkuaan, ruorissaan uusi keskiluokka uusine vaatimuksineen.

Tutkimustulosten valossa katsottiin kristallipalloon Turun Sanomissa 9.10.1993. Uutisraportti Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksella tehdyn tutkimuksen tuloksista päätyi äärimmäisissä johtopäätöksissään jopa hyvinvointivaltion purkautumiseen. Tutkimuksen mukaan kansalaiset eivät halua hyvinvointipalvelujen yksityistyvän, vaan pitävät yhtäläistä palvelujen saantia kansalaisoikeutena. Kuntia ja valtiota pidettiin parhaina palvelujen tuottajina, mutta myös yhteisöjen ja perheen tarjoamiin palveluihin luotettiin. Tutkimuksessa todettiin, että jos yksityiset palvelut yleistyvät, julkiset palvelut jäävät köyhille, maksukykyiset (määräävät keskiluokat) nousevat verokapinaan ja hyvinvointivaltio on historiaa.

Hyvinvointivaltiojärjestelmän kokonaisuuden lonkeroita pohdittiin vuoden 1993 otoslehdissä 25:ssä uutisen laajennuksessa. Perusuutisia aiheesta julkaistiin 33. Ihmisen kautta sisään järjestelmään menttiin neljässä human interest -jutussa (kaikki Helsingin Sanomissa, esim. kaksi juttua ystäväpalvelusta; 11.1. ja

14.10.1993). Pääkirjoituksissa hyvinvointivaltiopolitiikka oli kaikissa lehdissä, yhteensä viisi kertaa. Muita artikkeleita julkaistiin yksi kaikissa lehdissä, kolme yhteensä. Mieli-pidekirjoituksia hyvinvointivaltiopolitiikasta julkaistiin vuonna 1988 11 kappaletta ja vertailuvuonna 26. 1988 hyvinvointivaltiosta yleensä ei varsinaista keskustelua syntynyt, kirjoitukset tarkastelivat järjestelmää eri puolelta, lähinnä virkavaltaisuuden ja holhouksen suivaannuttamina. Lamavuonna yhteisvastaavuus, sosiaaliturvan taso, oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo puhuttivat, ja keskusteluun osallistui kansalaisten ohella useita asiantuntijoita ja muita työnsä puolesta sosiaalialaa tuntevia.

Vuonna 1988 hyvinvointipolitiikkaa kokonaisuutena tai useampia alueen lohkoja käsittelevissä kirjoituksissa tuli esiin hyvien aikojen mukanaan tuoma ihmisten yksilöllistymiskehitys ja kovemmat, itsekkäämmät arvot. Julkista hyvinvointijärjestelmää haluttiin kehittää vastaamaan ihmisten erilaisiin tarpeisiin ja palvelemaan kuluttajan ehdoilla. Jakoa eriarvoisiin a- ja b-luokkiin nähtiin jo, silloin syypää oli yhteiskunnan rakennemuutos. Perusrakennelmaa laajempiin etuuksiin ajettiin lisää tarveharkintaa. Järjestelmän byrokraattisuus harmitti puolelta jos toiseltakin. Reviirin vahtiminen nähtiin liiallisena, ja toimiin haluttiin valinnanvapautta, kilpailua ja tehokkuutta hemmottelun ja holhoamisen sijaan. Virkamiespuolella oli kansan mielestä liian vähän tietoa sosiaalisesta todellisuudesta.

Hyvinvointivaltion kokonaisuus nousi vuonna 1988 uutisen laajennuksiin viisi kertaa. Perusuutisia oli 36, joista 20 oli kannanottoon tai puheeseen perustuvia. Kannanottouutisten määrää lisäsivät vuoden kahdet vaalit ja niiden ehdokkaiden kampanjat. Kunnallisvaaliehdokkaat puuttuivat puheissaan epäkohtiin yksittäisillä sosiaalipolitiikan alueilla, presidenttikandidaatit liikkuivat asunto- ja perhepolitiikan kannanottojen ohella myös yleisimmillä linjoilla tyyliin: *Kivistö moitti sosiaaliturvaa* (TS 18.1.1988), *Perustoimeentulojärjestelmä Harri Holkeri toive* (HS 23.1.1988), *Palvelu jähmettynyt* (TS 23.1.1988). Presidentinvaalien yksi vaaliteema näytti olevan yhtäläisen perusturvan takaaminen.

Hyvinvointivaltion kokonaisuus ei vuoden 1988 laajemmissa jutuissa paljoa näkynyt, mutta niiden harvojen juttujen joukossa oli yleisestä pehmeillä arvoilla kehitettävästä hyvinvointivaltion pumpulista poikkeavaa linjaa. Esimerkiksi kaikkiin ulottuvan hyvinvointiharhan verhoa raotti artikkeli *Kurjuudesta suhteelliseen köyhyyteen* (AL 22.1.1988). Erkki Tuomiojan teesit Helsingin Sanomissa 30.10.1988 puolestaan olivat nousuvuoden harvoja tulevaisuuspohdintoja. Tuomioja katsoi kohti 1990-lukua nähden hyvinvointivaltion olevan hajoamassa yksityistämisen myötä.

Sosiaalidemokraattinen hyvinvointivaltio oli Tuomiojan mukaan jo hyljeksinnän kohteena, ja paineita rajoittamiseen ja jopa purkamiseen oli ilmassa. Ilmapiiri oli suopea itsekkyyden arvoille. Tuomioja tunnisti vaihtoehtoliikkeiden ja uusliberalismin piirteitä ja uskoi, että vaihtoehtopalvelut ja yksityinen sektori luovat kehittyessään uutta eriarvoisuutta. Kooltaan entistä eliittiä vastaava heikompiosaisten luokka oli jäämässä kuihtuvien ja rappeutuvien julkisten palvelujen varaan. Vaihtoehtopalvelujen laatua uhkasi puoskarointi, yksityinen sektori oli osittain harhaa laajan verotuennan takia. Tuomioja kuitenkin totesi, ettei hyvinvointiyhteiskunnan arvokkaista piirteistä tarvitse luopua. Palvelutarjontaa voi monipuolistaa ja moniarvoistaa, mutta ohjesääntöasennoituminen tarkoitti julkisten palvelujen tuhoa.

8. HYVINVOINTIVALTION KUVA JA SEN PIIRTÄJÄT

Yksittäiselle ihmiselle hyvinvointivaltio on pitkälti tosiasioden, omien kokemusten ja mielikuvien muodostama kokonaisuus. Mielikuvat hyvinvointivaltiosta liikkuvat arvoilmastossa, jota viestimet osaltaan luovat ja välittävät. Tutkin otokseni sanomalehdistä millaista mielikuvaa kirjoitukset luovat hyvinvointivaltiosta ja ketkä lehtien ja toimittajien välityksellä tuota paloista koostuvaa kuvaa ovat rakentamassa. Etsin hyvinvointivaltiota ja sen tarjoamia etuuksia ja palveluita kommentoivista kirjoituksista yleistä linjaa ja mahdollisesti syntyviä keskustelunaiheita sekä asenteita, arvoja ja ilmapiiriä. Tarkastelun kohteena ovat uutisen laajennukset, artikkelit, mielipidekirjoitukset sekä human interest -näkökulmat.

Noususuhdanteen vuonna 1988 kansalaisten käsitykset ja kokemukset hyvinvointivaltiosta jäivät lehdissä vähälle huomiolle. Kannanottoja suuntaan tai toiseen sisältävistä jutuista eli artikkeleista (joukossa eivät ole pääkirjoitukset), puheeseen tai kannanottoon perustuvista uutisista, uutisen laajennuksista (yhteensä 226 kirjoituksesta) hallinnon edustajan kommentti oli mukana noin 140:ssä, asiantuntijat ja sosiaaliturvan työpaikoilla työskentelevät saivat äänensä kuuluville melko tarkalleen sata kertaa, ja asiakaskommentteja oli hiukan yli 30. Vuonna 1993 181 kirjoituksesta hallintoväen kannanotto oli noin 70:ssä, asiantuntijakommentteja julkaistiin yli sata, ja kansa oli äänessä reilut 40 kertaa.

8.1 Nousuvuonna hiottiin yksityiskohtia

Lehtien välittämä kuva hyvinvointivaltiosta muotoutuu aiheiden valinnan ja jutuissa ääneen pääsevien haastateltavien kautta. Tehtävänsä vuoksi kuin itseoikeutettui-na palstoilla vierailevat valtakunnan ja paikallistason hallinnon edustajat kuten ministerit ja ministeriöiden virkamiehet, kansanedustajat ja kunnallishallinnon päättäjät. Molemmat vuoden 1988 lehdistä poimimani otoskuukaudet osuivat vaalien alle, joten presidentin- ja kunnallisvaaliehdokkaiden vaalipuheiden ja muiden lausuntojen uutisointi korosti hallinnon edustajien näkyvyyttä myös sosiaalipoliittisissa lehtijutuissa. Kampanjoivat kansanedustajat ja ministerit olivat siis vuoden 1988 sosiaaliasioiden ahkerimmat kommentoijat, kun taas viisi vuotta myöhemmin palstoilla näkyivät sosiaaliturvan eri osa-alueiden asiantuntijoiden kommentit. Silloin kommentointi lähti useimmiten toimittajan kysymyksestä, ja kannanotot olivat osa uutisen laajennuksia.

Vuonna 1988 sosiaalipolitiikan kommentit olivat yksityiskohtien hiomista. Tulonsiirtojen ja palvelujen periaatteisiin oltiin periaatteessa tyytyväisiä, mutta sanottavaa löytyi etuuksien tasosta ja palvelujen laadusta. Kunnallis- ja presidentinvaalien ehdokkaat kalastelivat ääniä uudistuslinjoillaan ja näkemyksillään jonkin hyvinvoinnin osa-alueen petraamisesta. Suuria pulmia he eivät tuoneet esille, vaan puuttuivat lähinnä hyvinvoinnin tasoon ja ihmisten erilaisten tarpeiden huomioimiseen. Poliitikoilla oli aikaa puuttua esimerkiksi marginaaliryhmien, kuten vammaisten, ongelmiin. Vaaleissa ehdolla olevat varoivat kärjistämästä asioita. Selkeimmin hallinnon edustajat uskaltautuivat arvostelemaan sosiaaliturvan järjestelmän sekavuutta ja byrokraattisuutta, siitä kun kriittisiä kommentteja toivat julki myös niin alan asiantuntijat kuin rivikansalaisetkin. Yhteiskunnan kehityssuuntaa kuvaavat hyvin kritiikin piikit, jotka kohdistuivat liialliseen, holhoavaan ja hemmottelevaan sosiaalipolitiikkaan. Esimerkiksi kokoomuksen kansanedustaja vaati (HS 15.10.1988), että sosiaalipolitiikan olisi muututtava aktivoivaksi ja itsemääräämisoikeutta kunnioittavaksi. Toivelistalla olivat valinnanva-pautta luova kilpailu ja tehokkuus. Suuria linjoja vetävissä puheenvuoroissa penättiin sosiaaliturvaverkostoon kokonaisvaltaisuutta ja vähemmän omien reviirien vahtimista.

Hallintoväen jälkeen kommentointitilaa palstoilla saivat asiantuntijat. He toivat julki mielipiteitään sekä omissa artikkeleissaan että toimittajien jutuissa. Asiantuntijat olivat sanoissaan hallinnon edustajia rohkeampia. Koko hyvinvointijärjestelmässä sapiskaa heiltäkin sai byrokrania ja ihmisten juoksuttaminen luukulta luukulle. Eri

osa-alueilla, esimerkiksi päivähoidossa ja vanhustenhuollossa, puutteita nähtiin hoidon tasossa ja laadussa. Kritiikkiä sai myös etuuksista tiedottaminen; ihmiset eivät välttämättä osaa hakea etuuksia, joihin ovat oikeutettuja.

Asiakasnäkökulma vuoden 1988 otoslehdissäni jäi niukaksi. Kaikissa kolmessa lehdessä asiakkaan kommenttia juttuun kysyttiin alle kymmenessä jutussa kuu-kauden aikana. Pääasiassa jutut jäivät teorian asteelle; virkamiehet puhujakorkeiltaan tai tutkijat kammioistaan kertoivat miten asiat päällisin puolin ovat tai miten niiden pitäisi olla. Vain harvoin sosiaaliturvan kohde pääsi kertomaan, millainen on totuus käytännössä. Ihmisläheisiä human interest -tyylin kirjoituksia oli Helsingin Sanomissa otoskuukausina yhteensä kaksi, Aamulehdessä ja Turun Sanomissa molemmissa yksi. Nuoret talonvaltaajat palkittiin palstatilalla ja tapah- tumakuvilla kaikissa kolmessa lehdessä (kaikki 17.1. sekä AL ja TS 19.1.1988, TS myös 29.1.1988). Niukalti asunnottomuuteen suivaantuneet kuitenkin saivat suunvuoroa, ja muutenkin sosiaalipolitiikan vuoden pulmaa, asuntopulaa, uutisoi- tiin vain etäältä, puuttumatta asunnottomien tai toisten nurkissa kämpppää jonot- tavierien ahdinkoon. Muutamia arkea valottavia kirjoituksia julkaistiin yleisönosastoil- la.

Kansan keskustelukanavaksi jäivät lehtien mielipidesivut. Asiakkaat arvostelivat koko järjestelmän jähmeyttä ja paperinpyörittelyä, mutta enimmäkseen he tarttui- vat kynään ärsyntyneeseen jostakin kokemastaan epäkohdasta. Erityisesti lapsi- perheitä koskevat asiat saivat avaamaan kanavan julkisuuteen. Keskustelunai- heiksi mielipideosastoilla nousivat päivähoiton vaihtoehdot ja hoidon taso. Kansa- laiset kyllä kokivat turvaverkkojärjestelmän perusteet toimiviksi, mutta moni kritisoi tulonsiirtojen, esimerkiksi kotihoidontuen, toimeentuloon riittämätöntä tasoa. Jou- kossa oli tosin muutamia maksumiehiksi itsensä kokevia. Heitä kiusasi esimerkiksi liian hyvä, passivoiva työttömyysturvan taso (HS 25.10.1988 *Avustukset pois jos työ ei kelpaa*).

Yllättävän harvoin uutisen laajennuksissa haastateltavana oli useampi kuin yksi kommentoija, joten yksittäiset jutut jäivät yksipuolisiksi. Lukijan täytyi kutoa kuva sosiaaliturvan tilasta useista eri jutuista. Parhaiten eri osapuolia haastatteli Aamu- lehti. Turun Sanomien vuoden 1988 sosiaalipoliittiset kirjoitukset olivat lyhyistä perusuutisista koostuva suo; ytimekkäät jutut tarjosivat faktoja faktojen perään, ja arvottaminen sekä pohdinta jäivät vähälle. Helsingin Sanomissakaan ei laajempaa pohdintaa juuri harrastettu; valtakunnan suurimman lehden uutisen laajennusten määrä vuoden 1988 otoksessani oli pienempi kuin vertailulehdissä.

8.2 Lama töni hyvinvointivaltion kivijalkaa

Vuoteen 1993 mennessä hyvinvointivaltiota koskeva keskustelu oli kasvanut sosiaaliturvan eri lohkoista ja rajatuista epäkohdista laajempiin kokonaisuuksiin ja koko järjestelmän toimivuuteen. Pinnalla olivat huolet kaikkia väestöryhmiä koskevista toimeentulo-ongelmista. Pelko eriarvoistumisesta tuli lähemmäs, tulevaisuuden hyvinvointivaltio näytti muodostuvan kaksikerroksiseksi: maksukykyiset ostavat parempaa palvelua ja hoitoa, kun taas leikattu julkinen järjestelmä jää köyhäinavun tarjoajaksi. Spekulointi sosiaalietuuksien väärinkäytöksistä kiihtyi, mutta varsinaista näyttöä porsaanrei'istä keplottelijoiden toimista ei löytynyt. Uutisoinnin lomaan läikehti arvokeskustelua ihmisten arvottamisesta ja rahan vallasta. Erityisesti lapsiperheet nähtiin säästöjen kohteina, samoin puolustuskyvyttömät ihmisryhmät. Näissä väit-teissä vedottiin säästöjen moraaliin. Leikkaukset söivät luottamusta sosiaaliturvaan.

Laman myötä päivälehdet nojautuivat asiantuntijoiden näkemyksiin ja tulkintoihin hyvinvointivaltiolaivan kulkusuunnasta. Kommentit väylän valinnasta saivat rutkasti kritiikkiä niin toimittajien haastattelemilta kuin mielipidesivuilla kommentoivilta hyvinvointipalvelujen tuntijoilta. Yhteisvastuu oli se, jonka perään huudeltiin; uupuvan julkisen järjestelmän tueksi haettiin omaisten ja vapaaehtoistyön apua. Kansalaistoiminnassa nähtiinkin elpymisen merkkejä, mutta osa kansasta turvautui koventuviin, individualistisiin asenteisiin. Osittain hyvänä pidettiin myös yksityisten ja julkisten palvelujen välistä kilpailua, toisaalta se nähtiin lisäämässä juopaa maksukykyisten ja esimerkiksi työttömäksi joutuneiden välillä. Asiantuntijoiden huoli ulottui peruspalveluihin saakka. Leikkauksissa nähtiin toteutettavan vain kylmien numeroiden lakeja, arvot oli rahan puutteessa unohdettu. Lehtikommenttien perusteella hyvinvointivaltion tuntijat halusivat säilyttää vakiintuneet rakenteet. Leikkausten tarve sai ymmärrystä, mutta sakset tuntuivat louskuvan vikasuunnassa. Kärsimään joutuivat ne, joilla muutenkin meni huonosti eli mieleltään järkkyyneet, alkoholistit, myös pienituloiset lapsiperheet. Myös ne, joilla ei ollut perhettä tukeaan, jäivät julkiseltakin taholta yhä enemmän tyhjän päälle. Esille tuotiin risitiriitaisuuksia: juuri kun lama lisäsi esimerkiksi mielenterveyspalvelujen tarvetta, kunnat ajoivat niitä alas.

Hallinnon edustajien kommentit olivat jälleen varovaisia, rohkeat kannanotot olivat harvassa. Turun Sanomissa (11.10.1993) SDP:n puoluesihteerin julisti, että *Sosiaalipolitiikka luo Suomen linjat*. Puoluesihteerin mukaan sosiaalipoliittiset linjaukset ratkaisevat, onko Suomi mahdollisuuksien maa vai määräytyvätkö ihmisen

mahdollisuudet rahan mukaan. Kirjoittelun läpi näkyi, että saavutetusta kansalaisten tasa-arvoisuudesta haluttiin pitää kiinni, institutionaalinen sosiaalipolitiikka oli vakiinnuttanut paikkansa. Leikkausvaikutusten kasaantumisesta tiettyihin ryhmiin hallinnon edustajat kantoivat huolta, mutta laman tuomien pakkosäästöjen nähtiin myös purkavan järjestelmän ylikapasiteettia ja ryhdistävän rakenteita. Monimutkaisuudessaan ja luukkujen paljoudessa hyvinvointijärjestelmä kaipasi hallintoväen mielestä tervehtymistä.

Kansalaiset kommentteineen pääsivät lamavuonna 1993 palstoille tiheämmin kuin nousukauden aikaan. Toimittajien jutuissa haastatellut pidättäytyivät toteavissa vastauksissa, mutta mielipideosastoilla kannanotoissa oli särmää. Kirjoittajat olivat huolissaan laajojen väestöryhmien toimeentulosta: lapsiperheitä uhkasi ahdinko, työttömyys- ja eläketurvassa pilkkotti pahenevia puutteita. Karsinnan seurausten kohteina nähtiin puolustuskyvyttömimmät kansalaiset, ja perusturvakin tuntui olevan horjuvalla pohjalla. Yhteiskunnan arvoja kummasteltiin, mutta toisaalta päätään nosti myös individualismi. Sosiaaliturvan porsaanreikiä vaadittiin tukittaviksi, ja tukien ja korvausten määrää pidettiin liiallisena tyyliin *Työstä parempi palkka kuin toimeentulosta* (AL 5.10.1993). Yhteishenki ei juuri ulottunut oman, suppean ryhmän ulkopuolelle.

Otokseni lehdistä Helsingin Sanomissa riitti parhaiten tilaa erilaisille mielipiteille. Eero Paloheimon herättämässä pummien hyysäys -keskustelussa lehdestä tuli valtakunnallisen mielipiteenvaihdon areena. Turun Sanomat palveli levikkialueensa lukijoita paikallisella, tiedottavalla aineistolla. Syvempiä lukujuttuja ja asiakasnäkökulmaa oli vähänlaisesti. Aamulehdessä kansalaisten mielipiteenvaihto yleisöosastolla oli vilkasta. Helsingin Sanomat petراسi human interest -jutuissaan, joita tammikuussa 1993 lehti julkaisi neljä ja lokakuussa kahdeksan. Aamulehdessä pienen ihmisen vierelle mentiin tammikuussa kahdesti ja lokakuussa kerran, Turun Sanomissa human interest oli tyyliin vain kerran, lokakuussa.

8.3 Markkinat ja kolmas sektori julkisen turvaverkon tukena

Julkisen sosiaalipolitiikan rinnalla toimivat vaihtoehdot olivat molempina vuosina taajaan esillä tutkimissani päivälehdissä. 1988 kolmatta sektoria sekä markkinoiden palveluja sivuavia juttuja oli 90, vuonna 1993 89 kappaletta. Nousuvuonna esillä olivat julkista työtä tukevat toiminnot yksityisistä lääkäripalveluista järjestöjen

ja yhdistysten palveluihin ja niiden antamaan käytännön tietoon sekä säätiöiden rakennushankkeisiin saakka. Kolmannes vaihtoehtoisesta sosiaalityöstä kertovista jutuista oli uutisen laajennuksia tai artikkeleita (27 kappaletta), usein kuvitettuja. Loput jutuista olivat lähinnä lyhyitä asiapätkiä tai kannanottoon perustuvia uutisia. Mieliopidekirjoitusten osuus oli pieni. Yhteensä julkista sosiaaliturvaa täydentävistä palveluista ja tempauksista oli tammikuussa 1988 30 ja lokakuussa 60 juttua.

Valtion ja kuntien sosiaaliturvaverkon vieressä toimivien järjestöjen ja yhteisöjen rooli oli lehtijutuissa selvästi julkista toimintaa tukevaa. Julkinen sosiaaliturvaverkko koettiin vankaksi, sen ulkopuolelta haettiin täydentäviä palveluja sekä inhimillisyyttä; henkistä tukea ja virikkeitä. Tiivistyksenä vuoden 1988 epävirallisen sektorin toimintojen uutisointia koskevasta kirjoittelusta käy *Yksityisiä palveluja ei pidä pelätä* -artikkeliotsikolla Aamulehteen kirjoittaneen kaupunginvaltuutetun sanat: "kansa osaa vaatia vaihtoehtoja ja odottaa asiantuntemusta, tehokkuutta, ystävällisyyttä ja ihmisläheisyyttä" (AL 12.10.1988). Kirjoittajan mukaan yksityiset palvelut sekä arvokas vapaaehtoistyö - jota kuntien tulisi tukea - täydentävät palveluja ja nostavat palvelutasoa.

Kolmatta sektoria käsittelevissä jutuissa pääsi erityisesti esille marginaaliryhmien, kuten vammaisten, päihdeongelmaisten ja vanhustenkin, parissa tapahtuva toiminta. Hoidettavaa ja ohjattavaa henkilöä aktivoiva toiminta oli tärkeässä asemassa. Esimerkiksi Aamulehdessä kerrottiin vammaisten lasten vanhempien perustaman yhdistyksen vetämästä taide- ja toimintakerhosta (AL 10.1.1988). Järjestöjen ja yhteisöjen, kuten seurakuntien, järjestämä toiminta koettiin joustavaksi ja dynaamiseksi. Pienet yksiköt pystyivät julkista turvaa paremmin kuuntelemaan kansalaisen omia toiveita. Kun julkisen järjestelmän hoito ja hoiva koettiin usein passivoivaksi, puuttui yksityiseltä ja yhteisöjen puolelta liika holhous. Aktivointi ja omatoimisuus näkyivät vaihtoehtopuolen arvoina. Kritiikki vaihtoehtopalveluiden jutuissa kohdistui valtion toimien jäähmyteen. Julkisella ja yksityisellä sektorilla oli yhteistyöviritelmiä, ja myös uusia mahdollisuuksia voimien yhdistämiseksi heitettiin ilmaan, mutta uudistuksia hidastivat julkisen sektorin toimintojen joustamattomat reviirit.

Vuoden 1993 lehdissä vapaaehtoistyön ja yksityisen sektorin toimien uutisointi jäi hiukan suppeammaksi. Lukumääräisesti juttuja oli yksi vähemmän kuin viisi vuotta aiemmin, mutta vain Helsingin Sanomissa ja lokakuun Turun Sanomissa alueelta kirjoiteltiin laajemmin. Uutisen laajennuksia ja artikkeleita oli yhteensä 24. Kun

kyse ei ollut virallisesta toiminnasta, näissä vapaaehtoistyön ja markkinasektorin jutuissa pääsivät muuta kirjoittelua useammin esille palvelujen käyttäjät sekä rivi-työntekijät.

Laajempien juttujen perusteella yksityiseltä puolelta haettiin nyt perushuoltoa paikkaamaan julkisen järjestelmän supistuksia. Turvaverkkoa tukevasta toiminnasta tultiin kohti korvaavia palveluja. Enää ei olisi tultu toimeen ilman vapaaehtois-työtä ja markkinoilla toimivia yksityisiä palveluja, joten julkisen sektorin ulko-puolinen palvelutoiminta, varojen keruu ja yritteliäisyys (konsertit, tempaukset) saivat moneen otteeseen positiivista huomiota. Tosin vaarojakin yksityispuolella nähtiin, esimerkiksi sosiaali- ja terveysministeriön ylitarkastaja epäili yksityisten päihdehuoltoa tarjoavien yritysten tasoa; kuntien kitsastellessa maksusitoumuk-sissa yksityiset yrittäjät olivat etsiytymässä avautuvaan markkinarakoon halpoine palveluineen (HS 24.1.1993). Huolena oli palvelujen laatu. Perushuollon tarpeen kasvaessa ei silti unohdettu vapaaehtoistyön henkistä puolta; SPR:n ystäväpalve-lusta ja muista vapaaehtoisjärjestöjen tukipalveluista esimerkiksi kirjoitettiin läm-pimästi (TS 3.10. ja HS 14.10.1993). Vapaaehtoistoiminnan laajentumisen ja en-nätyksiin nousseiden keräystuottojen perusteella solidaarisuus näytti olevan kas-vussa. Vapaaehtoistyöhön etsiytyvien määrää varmasti osaltaan kasvatti työttö-myys, ihmisillä oli aikaa lähimmäistyöhön.

Vaihtoehdot herättivät myös keskustelua vastuusta. Lasten päivähoitoon suunnit-teilla ollut palvelurahajärjestelmä poiki useita uutisia ja pohdintoja saaden pääasi-assa myönteistä huomiota. Järjestelmän katsottiin tuovan todellisia vaihtoehtoja hoidon järjestämiseen. Kriittisessä mielipidekirjoituksessa (HS 22.10.1993) esitet-tiin toisaalta, että kunnat ovat systeemillä ostamassa itseään ulos päivähoiton järjestämisen vastuusta ja että palvelurahalla halutaan romuttaa "liian hyvä" julki-nen palvelujärjestelmä. Julkisen sektorin vastuupakoilusta vanhustenhuollon puo-lella puhui Aamulehden toimittaja kommentissaan 15.10.1993. Toimittaja näki hoitovastuuta sysättävän yhä enemmän omaisten suuntaan. Huolimatta tyytyväi-syydestä kolmannen sektorin ja markkinoidenkin palveluihin, vastuuta niiden suuntaan ei julkiselta puolelta haluttu siirtää.

8.4 Human interest - pienen ihmisen puheenvuoro

Human interest -tyypin kirjoitukset olivat niitä, joissa tavallinen kansalainen, hyvinvointipalvelujen käyttäjä, sai kertoa kokemastaan ja tuntemuksistaan. Muissa lehtikirjoitustyypeissä tunnetason ilmaisu oli olematonta, se ei kuulu objektiivisuuteen pyrkivään uutiseen. Human interest -jutut valottivat selviytymisen arkea, näyttivät kuvaa todellisuudesta virkamies- ja asiantuntijanäkemyksen takana. Parhaimmillaan elämyksiä tarjoavaa human interest -aineistoa tutkimuslehdissäni oli vuonna 1993 enemmän kuin vuonna 1988, siis lisääntyvästi, mutta kuitenkin häviävän vähän. Jorma Miettinen totesi 1970-luvun lopussa tekemässään sanomalehtitutkimuksessa elämyksellisten juttujen osuuden kaikista kirjoituksista yllättävän pieneksi. Seurauksena oli sanomalehtien sisällön ”verraton vakavuus”. Jutuista 83 prosenttia oli asiallisia ja toteavia, pohtivaa ja erittelevää aineistoa oli kuusi prosenttia. (Miettinen 1980, 148.)

Koko aineistostani löysin yhteensä 19 human interest -kirjoitusta, joista neljä vuoden 1988 lehdistä ja 16 vuoden 1993 otoksesta. Kirjoituksista kymmenen kuului kainalojuttuna useamman otsikon juttukokonaisuuteen, useimmiten asia uutisia tai uutisraportteja täydentävinä kuvailuina. Peruskaava oli, että human interest katsoi asia uutisen aihetta näkökulmanaan yhden ihmisen todellisuus. Lähes poikkeuksetta jutut olivat kuvitettuja; ne houkuttelivat lukemaan ihmisen ja kuvan kautta tavoitteenaan lisätä myös kiinnostusta vieressä olevaa asia uutista kohtaan. Human interest -kirjoitukset olivat tehokeino etenkin virallisen sosiaaliturvan vaihtoehtoja kuvattaessa, esimerkiksi jutussa *Enemmän saa itse kuin antaa muille* (HS 10.1.1993). Laman myötä palstoille nousivat syrjäytyneet ja työttömät (esim. HS 7.10.1993: *Rape, 44, tietää kokemuksesta/Äiti ei hylkää koskaan* ja HS 24.10.1993: *116 markkaa/Työttömälle perusturvalaiselle elämä on sarja numeroita*). Juttu saattoi varoittaa: *Eläkepommeja nuorelle polvelle* (HS 17.10.1993), näyttää yhteiskunnan hoivan varassa sinnittelyn masentavimman puolen: *Odotusta elämän rajalla* (AL 2.10.1988) tai vaikka hehkuttaa vapaaehtoistyön ja julkisen sektorin yhteistyön onnistumista: *Vilho-pappa on Raison päiväkotilasten oma ukki* (TS 10.1.1988).

Human interest -kirjoitukset ja elämyksellisyyteen pyrkivät juttukokonaisuudet olivat onnistuneita ja pysäyttivät lukemaan. Etenkin juttupaketeissa asiat saivat näkökulmaa useasta suunnasta, joiden risteyskohtaan lukija pääsi sijoittamaan todellisuuden. Eri näkökulmia tuovat jutut kokosivat yhteen muuten sirpalemaista tietoutta. Vaikka tutkimuslehteni käyttivätkin ihmisen kautta kertomista vuoden

1993 loppua kohti yhä enemmän, ei human interest -materiaali silti ratkaisevasti lisääntynyt. Human interest -aspektia pidetään ehkä kevyenä, suomalaiseseen vakavaan sanomalehti-genreen sopimattomana. Otoslehdissä tyyliä käytettiin taiten ja sopivissa paikoissa. Jutuista ei jäänyt sensaatiolehtimäistä yksityiselämään tirkistelyn makua. Lehdet tuntuvat lamautisoinnissa yhdistäneen ihmisen ja asian; ihmisen kokemus on esimerkki asiatekstin sisällöstä. Ari Heinosen (1996, 97-98) dokumentoimiin journalistin tehtäviin soveltaen human interest tarjoaa elämyksiä ja selittää maailmaa. Tiedotusvälineiden kiristyvässä kilpailussa unohtaa ei sovi myöskään ihmisläheisten juttujen lukijoita houkuttelevaa aspektia.

8.5 Pääkirjoitukset tyytyivät kommentoimaan

Sosiaalipolitiikka ei ole tiiviisti ajassa liikkuvien pääkirjoitusten lempiaiheita. Tutkimusotoksessani sosiaalipolitiikan aluetta kommentoidessaan pääkirjoitukset puuttuivat käännekohtiin, epäkohtiin tai uudistuksista saatuihin kokemuksiin. Tutkimissani 17:ssä vuoden 1988 ja 14:ssä vuoden 1993 pääkirjoituksessa oli harvoin kärjekkyyttä. Pääkirjoittajat pitäytyivät yleensä toteavassa kommentointityylissä.

Terävää kärkeä kirjoittelussa ilmeni, kun puolustettiin puolustuskyvyttömiä oikeuksia. Koulua käyvien vammaisten avustajapalvelu sai kaikin puolin sapiskaa Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa *Viivästynyt avustajapalvelu* (HS 3.10.1988). Syrjäytyneiden (asunnottomien) ja lapsiperheiden asialla Helsingin Sanomat oli ensimmäisessä pääkirjoituksessaan 16.10.1988 *Asuntoasiat vaalikaramelleina*. Kolmessa asumisen ongelmia käsittelevässä vuoden 1988 pääkirjoituksessa Suomen tehoton asuntopolitiikka kuuli muutenkin kunniansa. Kovin sanoin arvosteli Turun Sanomat kaupungin päivähoitotoimia 3.10.1988. Lehden mielestä esitetty avustuksen eväminen ranskalaisen leikkikoululta olisi "puhdasta byrokraattista tyhmyyttä". Kyseisellä summalla saataisiin säilytettyä leikkikoulun koko ryhmä, kun kunnallisessa päivähoidossa raha riittäisi ehkä yhteen paikkaan. Vuonna 1993 heitteillä olivat Helsingin Sanomien otsikon mukaan mielenterveyspotilaat (HS 12.1.1993). "Säästöt iskevät niitä, jotka eivät kykene pitämään puoliaan", lehti kirjoitti. Ongelmat eivät kirjoituksen mukaan kiinnostaneet päättäjiä, eikä potilaita puolustamassa ollut muussa hoidossa yleisiä potilasneuvostoja.

Hyvinvointivuonna 1988 pääkirjoituksissa esillä olivat hyvällä mallilla oleviin palveluihin kaivattavat pienet, laadulliset parannukset. Avohoidon lisäämissuuntaus nähtiin oikeana, terveydenhuollossa puhuttiin sairauksien ennaltaehkäisystä. Viesti näissäkin kannanotoissa oli tyytyväisyys hyvinvointivaltion kehitykseen, tarpeen olivat pienet järjeistämistoimet ja inhimillisyyden ja hoidon laadun muistaminen. Vuoden 1993 kirjoituksissa aiheina esiin nousivat yhteisvastuu ja yhteistyö, päivähoiton uudis-tussuunnitelmat sekä Eero Paloheimon ja Heikki S. von Hertzenin kärjistämä juop-pojen hyysäys. Auttamishalun ja yhteisvastuun nähtiin olevan kasvussa, ja siinä nähtiin myös uuden turvaverkon rakennuslangat (HS 15.10.1993, yhteisvastuukeräyksestä TS 5.10.1993). Näissä kirjoituksissa maistui halu vaikuttaa, lehdet pyrkivät kohottamaan yhteisen vastuun henkeä. Päivähoiton palveluseteli sai Helsingin Sanomilta ja Aamulehdeltä myönteisen vastaanoton (HS 4.10.1993, AL 18.10.1993). Palvelurahan uskottiin antavan valinnanvapautta ja kannustavan yksityisiin, erikoistuneisiin palveluihin. Juoppojen hyysäys - keskustelussa Helsingin ja Turun Sanomat olivat mielipiteenvaihdon aloittaneiden kanssa eri linjoilla (HS 11.10.1993, TS 17.10.1993). Lehtien mielestä alkoholista ei pitäisi sysätä suvun niskoille lopettamalla toimeentulotuki, siitä ongelmat vain suurenisivat. Helsingin Sanomat kannatti *Työpalvelua tuen vastineeksi*.

Useista tutkimistani vuoden 1993 pääkirjoituksesta näkyi huoli koventuneista tai välinpitämättömistä asenteista. Asenteet olivat osasyllisiä heikentyneeseen turvaverkkoon, ei pelkästään rahan puute. Vallalla oli kaksi linjaa: toisessa päässä tuntui olevan pelkästään omaan napaan tuijottamista, toisaalta nähtiin ja toivottiin tiiviimpää yhteisvastuuta. Vapaaehtoistyö ja naapuriapu koettiin tärkeiksi, omaishoidon tukeminen tarpeelliseksi, ja tasapuolisen terveydenhuollon koettiin olevan vaakalaudalla.

8.6 Asiantuntijat kirjoittivat asiat halki

Yliö- ja aliokirjoitukset sekä kolumnit olivat asiantuntijoiden väylä avata keskustelua tärkeiksi kokemista aiheista ja tuoda julki uudistusesityksiään. Pääasiassa kirjoittelu keskittyi yhteen sosiaalipolitiikan alueeseen kerrallaan. Kolmessa kirjoituksessa vuoden 1988 lehdissä näkökulmaa otettiin yli hallinnon byrokratian ja sektorirajojen, ja näistäkin jutuista kahdessa lähtökohta oli rajattu sosiaalipolitiikan alue. Poikkeuksena joukossa oli Tampereen yliopiston kunnallispolitiikan lehtori Pentti Rönkön artikkeli (AL 22.1.1988), joka palautti hyvinvointivaltion julkisuusku-

vaa hyvinvointiharhan pilvistä maan pinnalle. Rönkkö muistutti, että hyvinvointi maassamme on hyvin toimeentulevan enemmistön etuoikeus, mutta kaikilla ei suinkaan rullaa yhtä hyvin. Hyvinvointivaltion myötä on siirrytty *Kurjuudesta suhteelliseen köyhyyteen*, eli vähemmistön köyhyys on verojen ja asuntopoliittisten menojen suuruutta. Kansalaisten näkökulmasta verot ja vähennykset sekä muut tulonsiirrot ja palvelut muodostavat kokonaisuuden. 80-luvun lopun köyhällä rahat riittivät vain välttämättömään, ja edessä näytti olevan syrjäytymiskierre, jota hallinto ei sektoreihin jakaantuneessa muodossaan Rönkön mukaan pysty katkaisemaan.

Vuonna 1988 artikkeleissa pohdittiin eniten vanhusten- ja terveydenhuollon kysymyksiä. Itsemääräämisoikeus, laatutekijät ja palveluiden erilaiset vaihtoehdot olivat pinnalla, kuten otsikot *Vanhuksille oikeus määrätä elämänsä* (AL 12.1.1988) ja *Kohti kokonaisvaltaista, vuorovaikutteista terveydenhuoltoa* (TS 3.10.1988) kertovat. Näkökulmat lähtivät inhimillisyydestä; vallitseva järjestelmä näyttäytyi liian pitkälle vietyä, laitostavana ja passivoivana. Suuntaus avohuoltoon ja sen palveluihin sai kannustusta, ja puntarissa painoivat myös taloudelliset näkökohdat. Monessa yhteydessä tienä tehokkuuteen, toimivuuteen, palvelujen inhimillisyyteen ja asiakkaiden tyytyväisyyteen nähtiin hallinnon kevennys (esim. TS 5.10.1988: *Byrokratia pitää vanhukset sairaaloissa*).

1993 artikkelit käsitelivät sosiaalipoliitiikan eri lohkojen uhkia ja selviytymismahdollisuuksia säästöpainneiden keskellä. Yhteinen nimittäjä oli pelko leikkausten eriarvoistavasta vaikutuksesta. Tulilinjalla kirjoittajien mielestä olivat jo peruspalvelutkin, sitä osoittivat kantaaottavat kirjoitukset terveydenhuollon ankeista maisemista. Raha oli ottamassa valtaa, ja sitä myöten armottomat arvot. "Palveluiden tarpeellisuuden arvottaminen on paljolti ihmisryhmien arvottamista", sanoivat kirjoittajat artikkelissa *Terveystoimen säästöihin sisältöä kehittämällä* (HS 19.10.1993). Näköalaton kirjoittelu uhkien puristuksessa ei silti ollut, vaan toimintojen järjestelyn uusissa muodoissa ja etenkin julkisen ja epävirallisen sektorin yhteistyössä oli pelastautumisen toivoa. Leikkausten ja purkamisen rinnalle oli rakennettava uutta, yhteisöllisyyteen ja omavastuuseen perustuvaa hyvinvointirakennelmaa.

Artikkeliaineiston määrä ja kirjoittelun sävyt menivät tutkimusvuosina päinvastoin kuin olin oletanut. Nousuvuonna kirjoittelua oli enemmän (ks. liite 1, taulukko 9.) ja se oli terävämpää, ja kun sosiaalihuollon tilanteen olisi luullut vuonna 1993 provosoivan asiantuntijoita esimerkiksi katsomaan tulevaisuuteen, juustohöylän run-

nomaan sosiaalipolitiikan seurauksiin, artikkelirintamalla olikin hiljaista. Toisaalta toimituksen suunnasta asiantuntijoiden kannanottoja sosiaalipolitiikan kysymyksiin kysyttiin aiempaa enemmän.

9. LEHTIKIRJOITUKSET MAALASIVAT ARVOYMPÄRISTÖJÄ

Asenteita sosiaalipolitiikkaa kohtaan voidaan selittää lähtien kansalaisten suhteesta hyvinvointivaltioon (intressit). Ihmiset voivat olla hyvinvointipalvelujen ja tulonsiirtojen kuluttajia, jolloin he ehkä suhtautuvat valtion hyvinvointipoliittisiin toimiin myönteisemmin kuin ne, joiden osallisuus kulutuksesta on vähäisempää. Toiseksi ihmiset ovat hyvinvointivaltiossa veronmaksajia. Suuremman verotaakan kantajat ovat ehkä mielipiteissään kriittisempiä kuin ne, jotka maksavat vähemmän. Kolmanneksi niiden, jotka työskentelevät julkisen sektorin palveluksessa voidaan olettaa omaavan myönteisiä mielipiteitä hyvinvointivaltiosta. (Pöntinen & Uusitalo 1986, 7.)

9.1 Yhteisen vastuun ja yksilöllisyyden linjat

Lehtien palstat olivat hyvinä aikoina (ja erityisesti vaalien alla) hallinnon edustajien turvallisia kanavia kertoa sosiaaliturvan uudistusajatuksista ja havaitsemistaan epäkohdista. Tilanteen (talouden) kiristyessä apuun kutsuttiin alan asiantuntijat, jotka pukivat huolet sanoiksi ja pyrkivät ennakoimaan nykytoimien seurauksia pitkällä tähtäimellä. Hyvinä aikoina arkinen todellisuus kulki jossain sanomalehtiteksin alapuolella näkyen lehdissä pieninä välähdyksinä suppeilta alueilta, kuten päiväkodin tai vaikka omatoimisuuden puolesta puhuvan vammaisen arkipäivästä. Epävarmuuden aikana lisääntyivät kertomusmuotoiset, kansalaisten kokemuksia dokumentoivat human interest -kirjoitukset. Myös yksittäisiä kommentteja toimittajat kyselivät rahvaalta entistä enemmän, joskaan tätä sosiaaliturvan käyttäjien asiakasnäkökulmaa ei vielä runsaaksi voi sanoa. Tuire Sihvo ja Hannu Uusitalo kirjoittavat, että vain kansalaiset voivat vastata hyvinvointivaltion toimintojen sosiaalista hyväksyttävyyttä koskeviin kysymyksiin. Kansan kannanotot ovat vastapainoa asiantuntijoiden ja eri intressiryhmien näkemyksille. (Sihvo & Uusitalo 1993, 6.) Tutkimuksessa toimeentulotukea saavien brittien julkisesta kuvasta Peter Golding ja Sue Middleton toteavat, että aiheen käsittelyssä keskitytään hallituksen ja muiden viranomaisten toimien seuraamiselle ja asiakaskunta itsessään

jää suhteellisen näkymättömäksi. Tuen ja sosiaalipoliittisten toimien vaikutuksiin ihmisten elämässä ei puututa. (Golding & Middleton 1984, 114.)

Vuoden 1988 neljän ja vuoden 1993 16:n human interest -kirjoituksen lisäksi pienen ihmisen näkökulmaa sanomalehtiin toivat yleisönosastojen lukijain kirjoitukset. Valtaosa kirjoituksista oli kansalaisten kynästä, asiantuntijat ja sosiaali- ja terveysalojen työntekijät kommentoivat hekin melko runsaasti. Epäkohdat saavat tietysti useimmiten tarttumaan kynään, mutta mahtui sekaan kiitostakin. Lukijoiden yleisönosastokirjoituksissa kimmokkeena olivat pääsääntöisesti omat kokemukset ja niiden herättämät tunteet. Tällaiset ärtymyksestä tai miellyttävästä kokemuksesta lähtevät kirjoitukset kertovat hallintoportaan tai asiantuntijoiden tunteista siivottuja kommentteja enemmän arvoilmastoista asioiden ympärillä.

Mielipidekirjoittajien arvomaalimassa oli vuonna 1988 kaksi suunta: toisessa päässä korostettiin perheen ja lasten tukemisen tärkeyttä sekä ihmisläheisiä julkisia palveluja ja ihmisarvon kunnioitusta; hyvinvointivaltion kehittämistä näistä lähtökohdista. Arvomittarin toisessa päässä olivat arvostelijat, joiden mielestä laiskottelijoita avustava hyvinvointivaltio on mennyt liian pitkälle. Suoraselkäinen omillaan pärjäämisen ihanne ja vaikeuksien kautta voittoon -asenne paistoi näistä kirjoituksista. Havainnot tukevat Elinkeinoelämän Valtuuskunnan (EVA) vuoden 1988 asennetutkimuksen löytämää kahta linjaa, joissa toisaalta oltiin valmiita yhteisvastuuseen huonompiosaisten hyväksi, mutta toisaalta vaadittiin sosiaalipoliittikan toteuttamiselta tiukkuutta. Sosiaalietuuksien väärinkäyttäjien suosimista epäili yli kolme neljäsosaa vastaajista. Kuitenkin lähes yhtä moni yhtyi näkemykseen, jonka mukaan maamme elintaso on niin korkea, että meillä on varaa huolehtia paremmin huono-osaisista, kuten työttömistä, vammaisista ja sairaista. Yhteisvastuun henki siis pihisi, mutta samalla oltiin kriittisiä turhaan paisuneesta sosiaaliturvasta ja mahdollisesta summittaisesta jaosta. (EVA 1989, 79-82.)

1993 sosiaaliturvan rahahanaa haluttiin pienemmälle; väärinkäytöksiä epäiltiin yhä useammin. EVA:n tutkimuksessa näkynyt tiukka katsantokanta oli lehtikirjoittelun perusteella tiivistynyt: tarveharkintaa haluttiin lisätä, perustoimeentulon summia ei toivottu pienennettävän vaan lähinnä katsoa rahan hakijaa karvoihin. Köyhyys jakaantui (Matti Heikkilän sanoin, HS 25.10.1993) kunnialliseen ja kunniaattomaan, itse aiheutettujen toimeentulo-ongelmien seuraukset piti kärsiäkin itse. Samalla tapahtui jakoa yhteiskunnalle hyödyllisiin ja vähemmän hyödyllisiin ihmisiin. Yleisönosastoilla ja lehtien uutissivuilla sukeutui lokakuussa 1993 Eero Paloheimon haastattelun innoittamana arvokeskustelu, jossa kokeiltiin hyvinvointivaltion yhtei-

sen vastuun ideologian kestävyttä. Kysymysmerkkejä pistettiin kovan linjan ajattelun moraaliin ja etiikkaan. Syrjäytyneiden ongelmat ovat osaltaan yhteiskunnan aiheuttamia, joten yhteisvastuullisesti niitä hoitaakin pitäisi. Näkyville tulleissa epäsolidaarisissa asenteissa nähtiin välinpitämättömyyttä ja omavastuun korostamista. Asenteellisuus oli kokonaisnäkemyksen puutetta. Universaalien pohjoismaisen hyvinvointivaltion puolustajia olivat sosiaalialan asiantuntijat sekä puolueensa mainetta pelastelevat kansanedustajat.

Sihvon ja Uusitalon vuonna 1992 tekemässä tutkimuksessa vastaajien suhtautumisesta valtion vastuuseen väestön taloudellisesta suoriutumuksesta ja kuntien vastuuta sosiaali- ja terveyspalveluista kysyttiin erikseen. Taloudellisessa pärjäämisessä noin 40 prosenttia vastaajista kannatti samansuuruisen turvan takaavaa perusturvamallia, neljäsosa tarveharkintamallia ja samoin neljännes institutionaalista mallia. Palveluissa perusturvaa kannatti noin puolet vastaajista, institutionaalista, kaikille tarvitsevien ulottuvissa olevaa mallia kannatti noin kolmannes ja tarveharkintaa vain kymmenisen prosenttia vastaajista. (Sihvo & Uusitalo 1993, 44-45.) Myös lehtikirjoittelussa näkyi linja, jossa nimenomaan tulonsiirroissa toivottiin tarveharkintaa. Kokonaisuudessaan vastuu sosiaali- ja terveyspalveluista ja sosiaalietuuksista haluttiin pitää julkisella puolella. Markkinoiden ja kolmannen sektorin toiminnot hyväksyttiin julkisen tukena ja täydennyksenä. Kun laman aikana yksityisiä ja yhteisöjen palveluksia tarvittiin jo korvaamaan julkisesta systeemistä leikattuja toimintoja, haluttiin yhteistyöstä säännösin järjestettyä. Julkiseen järjestelmään oli opittu luottamaan, mutta vaikka vaihtoehtoja periaatteessa pidettiin tarpeellisena ja hyvinä, markkinoiden ehdoilla toimivan yksityisen sosiaali- ja terveydenhuollon tai vapaaehtoistyön asiantuntemuksen varaan ei pelkästään uskallettu laskea. Lehtien kirjoittelu oli molempina vuosina kuitenkin myönteisimmillään kerrottaessa uudesta yhteisöllisyydestä ja yhteisvastuusta. Kolmannen sektorin palveluissa tärkeää oli, että niistä puuttui julkiselle puolelle tyypilliseksi koettu holhous. Arvoja olivat ihmisten itsemääräämisoikeuden kunnioitus ja aktivointi omatoimisuuteen. Henkinen hyvinvointi oli tärkeä osa toimintaa. Näissä kirjoituksissa myös kansa pääsi ääneen muita juttuja useammin, aiheen käsittelyssä lehdissä oli pehmeä ote. Myönteinen käsittely ikään kuin kompensoi yhteisvastuun tien takapakkeja; vuonna 1993 osa julkisista kannanotoista peruutteli kohti yksilön omaa vastuuta.

Asiantuntijoiden kirjoittamaa artikkeliaineistoa oli vuoden 1988 lehdissä enemmän kuin vuonna 1993 (ks. liite 1, taulukko 9.). Pohdintaan ja kehitysajatuksiin oli nousuvuonna aikaa, myöhemmin täysi työ oli puolustaa leikkausten jalkoihin jäämäs-

sä olevia ryhmiä. Hyvinä aikoina tutkijat ja sosiaali- ja terveysalan johtajat puhuivat kovaa pehmeistä arvoista: inhimillisistä palveluista, jotka tukevat ihmisen omatoimisuutta sen sijaan että tehokkuudellaan ja kaavoillaan laitostaisivat. Yksilöllistymiskehitys oli vauhdissa, haluttiin erilaisia vaihtoehtoja ja olemassaolevien toimintojen kehittämistä ajanmukaisista lähtökohdista. Vuonna 1993 asiantuntijaväki piti yhteisöllisyyttä sekä yksityisiä palveluja tienä saavutetun hyvinvoinnin säilyttämiseksi. Julkisella järjestelmällä oli opittavaa yksityisistä palveluista tehokkuudessa ja taloudellisuudessa. Purettujen järjestelmien tilalle oli rakennettava uutta uusista lähtökohdista, tavallaan leikkaukset toivat kaivatun tilaisuuden muutokselle. Rahan valta oli uhka, esimerkiksi terveydenhuollossa käydyt keskustelut palvelujen priorisoinnista, arvojärjestyksestä, yhdistettiin ihmisten arvottamiseen. Eriarvoisuutta oli kartettava eikä heikompiosaisia saanut unohtaa. Artikkeliaineistossa tiheästi käytettyjä käsitteitä olivat tasa-arvoisuus, eriarvoisuus ja ihmisten arvottaminen.

Kaikenkaikkiaan vuonna 1988 hallinnon edustajat viitoittivat hyvinvoinnin tietä valistaen miten asiat olivat ja miten niiden pitäisi olla. 1993 luotettiin asiantuntijoihin, jotka varoittelivat, arvostelivat ja kritisoivat. Kansan, sosiaaliturvan käyttäjien, omien kommenttien kautta arkipäivän todellisuusnäkökulmaa valotettiin entistä enemmän vaikeuksien kasaantuessa lamavuonna. Lehdissä oli jopa kuvauksia siitä, miten tuet ja niiden varassa eläminen vaikuttavat ihmisten elämään, joten suomalaislukijat eivät niinkään olleet valtaapitävien lähtökohdista syntyneen uutoinnin varassa kuin britit reilut kymmenen vuotta aiemmin (vrt. Golding & Middleton 1984, 114). Vaikeuksien kuvailujen lisäksi kansan välityksellä laman keskelle tuotiin myös positiivisuuden pilkahduksia esimerkiksi vapaaehtoistyössä toimimisesta ja kolmannen sektorin hyviksi koetuista palveluista kertomalla.

9.2 Julkiset ja sosiaaliset ongelmat

Jotkut asiat nousevat julkisuuteen, toiset, yhtä tärkeitä, taas eivät. Sami Moksunen näkee, että suomalaisessa julkisessa keskustelussa ns. normaalipalvelut ovat yleisiä keskustelunaiheita, kun taas marginaalipalveluista ei juuri juttua synny, saati poliittista debattia. Vaikenemalla ongelma määritellään julkisen keskustelun ulkopuolelle. Samalla määritellään ulos ne ihmiset, joita pulma koskettaa. Kun julkisuuden raja kulkee normaali- ja marginaalipalvelujen välissä, marginaalipalve-

luja saaviin asiakkaisiin liitetään monesti kielteisiä oletuksia. Esimerkiksi toimeentulotukiasiakkaiden elämäntyylistä ja henkilökohtaisista ominaisuuksista tehdään ennakkoluuloisia päätelmiä. (Moksunen 1991, 34, 38.)

Moksusen tutkimusajankohtana vuoden 1988 syyskuusta vuoden 1989 lokakuuhun Keskisuomalaisessa ja Helsingin Sanomissa kirjoitettiin paljon päivähoidosta ja kotihoidontuesta. Tiedontarve näistä asioista oli 55 prosentilla Jyväskylän sosiaalitoimen asiakkaista. Vähemmälle huomiolle lehdissä jäivät esimerkiksi toimeentulotuki ja kotipalvelu, joista 70 prosenttia palveluiden käyttäjistä kaipasi lisätietoa. Tulos johti Moksusen miettimään sosiaalisten ongelmien ja julkisuuden suhdetta. Julkisuuden muodostumisrakenteisiin liittyvinä sosiaaliset ongelmat voidaan Moksusen mukaan jakaa julkisiin ja sosiaalisiin ongelmiin, joista julkisten ongelmien esilläolo voi peittää monia tärkeitä asioita, niihin liittyviä ongelmia ja korjausyrityksiä. (Moksunen 1991, 158-159.)

Moksusen Jyväskylän sosiaalitoimistossa tekemän kyselyn perusteella ihmiset siis halusivat lisää tietoa tukimahdollisuuksista odottamattomien riskien varalta. Sanomalehtikeskustelut sillä hetkellä vastasivat vain osittain heidän tiedontarpeitaan. Moksusen päätelmät pätivät omankin otokseni vuoden 1988 lehtikirjoitteluun. Äkillisten riskitilanteiden turvaa tai pieniä väestöryhmiä koskevia pulmia ei juuri nostettu esiin eikä tukien perusteita selvitetty. Muutamat heitot yhteiskunnan rahoja huijaavista olivat irrallisia (esim. TS 13.1.1988: *Työttömyysturva mahdollistaa monta metkua*), mutta vääristivät kuvaa etuuksien jakoperusteista, kun vastanäkemyksiä ei esitetty. ”Rehellisiä” toimeentulo-ongelmia ei näyttänyt olevan kuin yleisönsastoille raapustavilla opiskelijoilla, ja asunnottomat olivat harmaata massaa jossain painetun tekstin tekijöiden ulottumattomissa.

Aineistoni perusteella toimituksista lähdetään herkemmin kansan pariin, kun tehdään juttua epäkohdasta. Vuonna 1988 kansalla meni keskimäärin hyvin, eivätkä lehdet juuri innostuneet selvittämään, kenellä todella meni hyvin ja kenellä ei. Myös ääniä kalastelevat kunnallis- ja presidentinvaalien ehdokkaat puhuivat suurta keskimassaa eniten koskettavista tai ärsyttävistä sosiaali- ja terveydenhuollon ongelmista, kuten systeemin monimutkaisuudesta ja byrokraattisuudesta sekä ihmisten erilaisiin tarpeisiin vastaamisesta. Toimitusten suunnasta puheenaiheita olivat esimerkiksi avohuollon palveluiden kehittäminen, joka oli myös kirjattu yhdeksi 1980-luvun lopun sosiaalipolitiikan painopistealueeksi, aihe tuli siis uutisiin paljolti virallista tietä. Osaltaan tämä keskiluokkaan nojautuminen sekä toimituksen että päättäjien puolelta siirsi julkisen keskustelun ulkopuolelle huono-osaisten

ongelmat ja melko pitkälle koko huono-osaisten marginaaliryhmän. Pienistä ihmisryhmistä vammaiset sen sijaan näkyivät palstoilla suhteellisen paljon.

Vaikka julkinen keskustelu oli vähäistä, huono-osaisten olemassaoloa ei toki kielletty. Sosiaalihuollon vuonna 1987 tekemään sosiaalihuollon tietoutta koskevaan kyselyyn vastanneista 92 prosenttia oli sitä mieltä, että Suomessa on pysyvästi tai tilapäisesti taloudellisessa puutteessa eläviä. 82 prosenttia oli valmis parantamaan vähintään yhden väestöryhmän asemaa. Yli puolet vastaajista löysi sosiaaliturvassa parantamisen varaa. Vastaukset tutkimuksen eri kysymyksiin painottuivat sosiaaliturvan lisäämiseen. Eniten puutteita vastaajien mielestä oli vanhusten, vammaisten ja asunnottomien sosiaaliturvassa. Lisää rahaa tiedustelun mukaan tarvittiin työttömille ja lapsiperheille, palvelujen tehostamista puolestaan vanhuksille ja vammaisille. (Sihvo 1990, 71-78.) Työttömiä lukuunottamatta mainitut ryhmät olivat vuonna 1988 paljon esillä lehdistössä. Vuosi 1987 oli nousun vuosi kuten seuraavakin, joten uskallan olettaa julkisen keskustelun liikkuneen silloinkin samoilla turvallisilla alueilla (vanhukset, vammaiset, lapsiperheet), ja tämän esilläolon vaikuttaneen kansalaisten päätelmiin sosiaaliturvan puutteista.

Mielipidetutkimuksessa vuonna 1992 hyvinvointivaltion tarjoamien eri etuuksien kannatus vaihteli merkittävästi, mutta niillä oli yhteinen asenteellinen pohja. Myönteisten asenteiden ryväs muodostui käsityksistä julkisesta hyvinvointivastuusta, myönteisestä suhtautumisesta julkiseen rahoitukseen, tulonsiirtojen, palvelujen ja palvelujen laadun riittämättömyydestä sekä käsityksestä, ettei etuuksia käytetä väärin. Kriittinen asennoitumisen kimppu käsitti myönteisen suhtautumisen yksityiseen vastuuseen, hyvinvointivaltion passivoivan vaikutuksen, etuuksien väärinkäytön ja negatiivisen suhtautumisen julkiseen rahoitukseen. Kokonaisuudessaan suomalaiset arvioivat sosiaaliturvan ennemminkin riittämättömäksi kuin riittäväksi. Enemmistö käyttäisi edelleen verovaroja etuuksiin saman määrän tai enemmän kuin jo käytettiin. Esimerkiksi pieninä pidettyihin kansaneläkkeeseen ja opintotukeen yli puolet vastaajista halusi enemmän rahoitusta. Saavutetuissa taloudellisissa etuuksissa ei nähty karsinnan varaa, mutta pakon edessä etuuksien tason sijaan vähentäminen pitäisi tehdä lapsilisien, lasten kotihoidon tuen ja toimeentulotuen saajien määrässä. Mielenpito etuuksien ylikäytöstä jakaantuivat taiseisesti puolesta ja vastaan. (Sihvo & Uusitalo 1993, 96-99.)

Lehtikirjoittelussa vuotta myöhemmin erotettavissa oli kaksi ajatussuuntausta. Oli epäilyjä ja helpolla pääsevien luvijoiden arvostelua sekä oman vastuun korostamista, ja vastapainona huolta palvelujen riittävydestä, ihmisarvosta ja tasa-ar-

vosta. Puntarissa vuonna 1993 olivat hyvinvointivaltion arvopohja leikkausten keskellä sekä perustoimeentulon turvaavat palvelut ja tulonsiirrot. Huolta kannettiin esimerkiksi eläketurvasta ja terveystalouden riittävydestä. Vastakkain olivat rahan valta ja kansalaisen oikeudet, tulosvastuun nähtiin syövän hyvinvointivaltion ideologista yhteisvastuun ja yksilöstä välittämisen perustaa.

Entinen marginaali- ja normaali-ongelmien välinen julkisuusraja hämärtyi laman painaessa päälle. Massatyöttömyyden myötä kasvavat väestöryhmät joutuivat turvautumaan julkisen hyvinvointijärjestelmän taloudelliseen apuun, toimeentulo-ongelmat eivät enää olleetkaan marginaalisia. Taloudellinen ahdinko ei entisessä määrin leimannut tai syyllistänyt ihmistä, sosiaalinen paine omillaan selviytymisen pakosta väheni ja sosiaalitoimiston kynnyksellä oli helpompaa ylittää. Julkista arvokeskustelua käytiin kunniallisesta ja kunnianttomasta köyhyydestä, ansaitusta tai ansiotta saadusta sosiaalituesta. Keskustelu kiersi eräänlaisen kehän; syrjäytyneet nousivat otsikoihin ensin pummaavien loisten ryhmänä, sivussa olleesta aiheesta tuli julkisen käsittelyn kohde. Mielenpitemuutoksen myötä pummien elättämisen ongelma suhteutui todelliseen kokoonsa; muistutettiin kuinka pienen osan toimeentulotuki, saati sitten tuella jatkuvasti elävien osuus, vie koko sosiaaliturvan menoista.

9.3 Hyvinvointilaivaa ei jätetä

Vuonna 1988 päivälehdet piirsivät hyvinvointivaltion lempeän epämääräiseksi byrokratiakoneistoksi, joka auttaa ja huolehtii, mutta samalla myös holhoaa ja kontrolloi. Hyvinvointi-mustekalan lonkerot tasapäistivät ja ulottuivat tarvittaessa kaikille, joskus jopa liian pitkälle. Lehtikirjoituksista paistoi, että hyvinvointivaltion rakenteisiin oltiin tyytyväisiä. Järjestelmä oli valmis, ja kun energiaa ei enää kulu rakentamiseen, sitä riitti parannustoimiin ja hienosäätöön. Haussa oli koneiston inhimillisyys, ja petrattavana etuuskien taso ja laatu. Kuva sosiaaliturvasta oli myönteinen, mutta etäinen. Hyvinvointivaltiolaivaa ei haluttu upottaa, sitä pyrittiin keventämään ja inhimillistämään. Päivälehtien aineiston perusteella laiva paarusti väylää, jolle se oli ajan mukana ohjautunut. Hallinnon edustajat kertoivat, miten aluksen heidän mielestään olisi pitänyt kulkea, ja asiantuntijat yrittivät keikuttaa vakiintuneita rakennelmia. Kansalaiset matkustivat lokeroissaan, hyttiensä turvas-

sa, saivat tarvitsemansa, nurkuivat välillä kallista matkaa ja kasvotonta palvelua. Paatin suunta pysyi vakaana, ja vanavedessä purjehtivat turvallisuutta takaavat vapaaehtoistoiminnan ja yksityisten palvelujen soutuveneet.

Viisi vuotta myöhemmin hyvinvointivaltiolaiva koki kovia. Juuri kun sen turvaa olisi tarvittu, sen liitokset alkoivat natista. Jotkut kansalaiset pelkäsivät tippuvansa yli laidan. Omasta selviytymisestä piti taistella, joten muiden etuuksista nauttivien rehellisyyttä alettiin epäillä. Hyvinvointivaltion ennen niin epämääräisyydessään itsestäänselvään kuvaan ilmaantui puutteita: turvaverkko saattoikin pettää, eivätkä lonkerot enää ulottuneet kaikkialle. Byrokratia tuntui lisääntyvän erilaisten maksujen muodossa, mutta holhoamiseen hyvinvointivaltiolla ei enää ollut rahkeita. Jostain laivan uumenista kulkua jatkuvasti hidastavat koneenkäyttäjät eivät kansan ja komentosillalla eteenpäin tähystävien asiantuntijoiden mielestä nähneet todellisuutta. Ennenkin niin etäinen hyvinvointivaltio etääntyi yhä arjesta, mutta oli kansan mielessä välttämätön paha; siihen oli totuttu eikä siitä haluttu luopua. Muu turva oli vähäistä. Päättäjät toistelivat samoja utopioita kuin hyvinä aikoina; tuntui, kuin hyvinvointivaltiolaivaa ei olisi huollettu vuosiin, vain puhuttu remontin tarpeesta.

Sami Moksunen löysi sosiaalitoimen imagoja sanomalehdistä kootessaan sosiaalitoimen palveluja koskevista teksteistä samoja aineksia kuin hyvinvointivaltion yleisestä kritisoinnista. Toisaalta mielletään hyvinvointivaltion kuluttaneen itsensä loppuun, toisaalta palvelut ja etuudet eivät ole saavuttaneet edes alkuperäistä tavoitettaan. Kirjoittelusta oli havaittavissa, että hyvinvointivaltio on kompleksinen systeemi eikä jäsenyys helposti. Sanomalehdissä sosiaalitoimi esittäytyi monia erilaisia palveluja tuottavana verkostona, joka palvelee erilaisia käyttäjiä. Sosiaalitoimen useat imagot näkyivät teksteissä. Samastakin palvelusta voidaan kirjoittaa eri painotuksin ja motiivein, esiintyy siis vastakkainasettelua tiettyjen reunaehtojen sisällä. (Moksunen 1991, 185-187.) Vastakkainasettelua ja asian lähestymistä eri lähtökohdista oli omassakin aineistossani ja niin mielestäni pitääkin olla. Silti julkisuudessa muotoutuvat nimenomaan hyvinvointivaltion erilaiset imagot, kuvat todellisuudesta. Tässä kohden asiakasnäkökulmaa lehtitekstiinkin kaivataan lisää. Yhtä totuutta millään alueella ei ole, mutta asian eri puolet auttavat muodostamaan kokonais kuvaa. Hyvinvointivaltio on erinäköinen katsojan kokemuksista ja ominaisuuksista riippuen. Niin kuin käsitys koko hyvinvointivaltiosysteemistä, myös sen kritiikki koostuu palasista; jossain palvelu on hyvää ja toimii, toisaalla apu ei vastaa tarkoitustaan. Sanomalehdissä suomalaiset näyttäytyivät hyvinvoin-

tivaltion kannattajina, mutta he tuntuivat toivovan enemmän vaikutusmahdollisuuksia niin systeemin uudistamisessa kuin yksittäisten palvelujen ja etuuksien äärelläkin.

10. KESKUSTELU HYVINVOINTIVALTION KRIISISTÄ

Länsi- Euroopasta levisi 1970-luvun loppupuolella Suomeen väitteitä hyvinvointivaltion kriisiytymisestä. Yhteiskunnallisessa keskustelussa ja sosiaalipoliittisessa tutkimuksessa alkoi tapahtua. Antti Karisto ja Pentti Takala (1985, 4) määrittelevät sosiaalivaltion (hyvinvointivaltion) kriisin näin:

"Sosiaalivaltion kriisi on yhteisnimitys niille yhteiskunnassa tapahtuneille muutoksille, jotka liittyvät valtiollisen sosiaalipoliitiikan toimintaedellytyksiin ja tuloksellisuuteen."

Pekka Kosonen (1988, 113) kutsuu hyvinvointivaltion kriisiksi tilaa, jossa kapitalismi ei voi elää ilman hyvinvointivaltiota, mutta ei sen kanssakaan. Kriisistä puhuminen on oikeutettua, kun sosiaalipoliittikka ei suoriudu sille uskotuista yhteiskunnallisista tehtävistä. Kriisistä on kyse, kun ongelmat jatkuessaan vaativat merkittäviä muutoksia systeemin toimintaan. Kriisiä voidaan tarkastella kansantalouden kannalta, kokonaisyhteiskunnallisesti, ideologisen tai poliittisen merkityksen kannalta, sosiaalipoliitiikan toiminnan tai hallinnon tasolla sekä ihmisten arkielämän tasolla. Aiheeseen liittyvät työyhteiskunnan kriisi ja yhteiskunnan läpikapitalisoituminen sekä esimerkiksi luokka- ja naisnäkökulmat. (Karisto & Takala 1985, 4, 11; Karisto ym. 1988, 188-189.)

Norjalainen hyvinvointivaltion kehityksen tutkija Stein Kuhnle erottaa hyvinvointivaltion kriisissä kolme ulottuvuutta. Taloudellisia kriisioireita ovat budjettien epätasapaino, kasvavat sosiaalimenot ja hyvinvoinnin kalleus. Poliittisia oireita ovat poliittisten ryhmien epätasapaino, heikentynyt luottamus poliitikkoihin ja laitoksiin, laillisuusongelmat, pimeä talous sekä verovilpit. Sosiaalisia kriisioireita edustavat sosiaalisten konfliktien lisääntyminen, sosiaaliset hajautumistendenssit, itsetuhoikäyttäytyminen ja normien hajoaminen. (Kuhnle 1984, 91.) Karisto ja Takala puhuvat sosiaalivaltion kustannus-, tehokkuus- ja legitimitteettikriisistä, joita Pekka Kosonen laajentaa useampiin kriisiulottuvuuksiin.

Kustannuskriisiväitteet lähtevät siitä, että sosiaalipoliittikka käy liian kalliiksi taloudellisiin mahdollisuuksiin tai saavutettaviin hyötyihin nähden. Kysytään, onko hy-

vinvointivaltion ylläpitoon enää varaa. Sosiaalipolitiikasta koituvia hyötyjä epäillään pieniksi, joskus jopa haittoja vähäisemmiksi (tehokkuus). Onko sosiaalivaltion ylläpitoon ylipäättään tarvetta? Tehokkuuskriisi jakaantuu valtiollistumisen tuomiin haittoihin ja hyvinvointivaltion vaikeuteen hoitaa työttömyyden seurauksia. Työttömyyskriisin ongelmia ovat ansiosidonnaisuus ja syrjäytyminen. Väitetään, että työttömyys paljastaa hyvinvointivaltion aukot. Toinen valtiollisen sosiaalipolitiikan toimien tehokkuutta kritisoiva väite on yleinen tavoitteiden saavuttamattomuus. Tehottomista toimista on haittaa. Jos hyödyt ovat vähäisiä, mutta kustannukset korkeita, ärsyttää se ainakin sosiaalipolitiikan maksumiehiksi itsensä kokevia. Sosiaalivaltion hyväksyttävyyys ja oikeutus tulee kyseenalaiseksi (legitimiteettikriisi). Eli edelleen, riittääkö sosiaalivaltion ylläpitoon enää halua? Kosonen löytää legitimiteettikriisin lisäksi viittauksia modernin yhteiskunnan tai koko hyvinvointivalttiollisen kapitalismin kriisistä. Hyväksyttävyysskriisiin liittyvät asennemuutokset kansalaisten tuessa ja luottamuksessa. Hyvinvointivaltiollisen kapitalismin kriisi yleistää ja yhdistää kaikki kriisiulottuvuudet. Diagnoosin mukaan kriisi jäytää koko sosiaalivaltion kapitalismin arvoja ja toimintatapaa. Moderni on kuollut, ja siirtymä postmodernismiin vaatii uusia tapoja toimia. (Karisto & Takala 1985, 12; Kosonen 1988, 114-121, 128-132.)

Jari Heinosaalla on sosiaalivaltio-pohdinnoissaan jo laman tuomaa näkökulmaa. Heinonen käyttää termejä murros ja haasteet. Suomalainen sosiaalivaltio on sekä sisäisten että ulkoisten haasteiden edessä, joista sisäiset nousevat valtion omasta toiminnasta ja ulkoiset toimintaympäristön muutoksista. Sisäisissä muutospaineisissa jakovaltiolle haasteita aiheuttavat työttömyys ja väestö- ja työvoimarakenteen muutos, palveluvaltiota ravistelee yhteiskunnan eriytyminen ja yksilöllistyminen. Väestörakenteen muutokset synnyttävät rahoituspulmia, yksilöllistyminen lisää byrokratiakritiikkiä. (Heinonen 1992, 12-13.)

Harold Wilensky väittää, että jokaisessa kehittyneessä valtiossa on potentiaalia vihamieliselle reaktiolle hyvinvointivaltiota kohtaan, koska mielipiteitä dominoi yhä enemmän henkilökohtaisen uran ideologia, työn sektorijako sekä koulutuksellinen ja alueellinen liikkuvuus. Suurimmaksi luokaksi muodostuu keskiluokka. Tämä keskimassa individualisoituu, pitää verotaakkaansa suhteettomana parempituloisten verotukseen verrattuna, tuntee sosiaalisesti olevansa lähellä köyhien ryhmää eikä pidä hyvinvointipolitiikan byrokraattisuudesta. (Wilensky 1975, 68, 116-119.) Tutkimustulokset Pohjoismaista puolestaan tukevat oletusta, että julkisessa palveluksessa työskentelevä uusi keskiluokka on hyvinvointivaltion voimakas tukija, jopa voimakkaampi kuin työväenluokka kokonaisuudessaan (Pöntinen & Uusitalo

1986, 10). Staffan Marklund (1982, 93) näkee näiden molempien palkansaajaryhmien hyvin-vointivaltion tuen takana olevan turvan tarpeen odottamattomien riskien varalta.

Kriisiulottuvuudet ovat hyvin pitkälle toisistaan riippuvaisia. Hyvinvointivaltion hyväksyttävyyttä tuskin on vaakalaudalla, jos kustannukset eivät tunnu suurilta, ja kustannusten käsittäminen suuriksi tai kohtuullisiksi taas on suorassa suhteessa systeemin koettuun tehokkuuteen. Löytääkseni kaikki hyvinvointivaltiota koskevat arvostelupiikit erittelen kuitenkin lehtiteksteissä esitetyt hyvinvointivaltiokriitit Kariston ja Takalan mallin perusteella. Kustannusten, tehokkuuden ja hyväksyttävyyden lisäksi neljänneksi sosiaalivaltion toimien kriisiulottuvuudeksi otan suhtautumisen markkinoiden ja kolmannen sektorin tarjoamiin mahdollisuuksiin.

10.1 Rahoituskriisi

Hyvinvointivaltion rahoituspulma on todellinen, sen osoittaa valtion velkaantuminen (ks. esim. Kosonen 1987, 284). Sosiaalimenojen rahoittajia ovat työnantajat, valtio, kunnat ja vakuutetut. Työnantajien osuus sosiaaliturvamaksuista on Suomessa korkeampi kuin monissa muissa maissa, mutta poikkeuksellisen korkeiksi se ei työvoimakustannuksia tee (Karisto & Takala 1985, 19-20). Jens Alber (Karisto & Takala 1985, 22) on tutkimuksessaan todennut, että Suomessa sosiaalimenojen osuus kansantuotteesta on pienempi kuin monissa muissa Länsi-Euroopan maissa.

Sosiaalipolitiikan kustannuksista huolestuneet saattavat ajatella kasvaneita sosiaalimenoja ja paisuvaa julkista taloutta taloudellisten vaikeuksien syynä. Kärjistetynä vain yksityisen sektorin katsotaan luovan hyvinvointia, kun julkinen sektori vain kuluttaa ja jakaa sitä. Näkökulmassa unohtuvat sosiaalipoliittisten palveluiden hyvinvointia jakava merkitys sekä julkisen sektorin työllistävä vaikutus. Useat tutkimukset ovat osoittaneet, etteivät laaja sosiaalipolitiikka ja talouskasvu sulje pois toisiaan. Esimerkiksi saksalaisen Alberin mukaan valtiontalouden velkaantuminen on ollut sosiaaliturvaan panostavissa maissa kaikkein hitainta. Myös 1970-luvun lamavuosiin ulottuneissa tutkimuksissa on saatu samansuuntaisia tuloksia. (Karisto & Takala 1985, 32-33; Karisto ym. 1988, 193; Kosonen 1988, 128.) 90-luvun suomalaisen hyvinvointipolitiikan tuntijat astuvat hekin samoja jälkiä: sosiaali- ja terveysministeriön kansliapäällikkönä vuosina 1990-94 toiminut Heikki S. von

Hertzen ja Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan professori Jorma Sipilä vakuuttavat, että suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä ei ole kansainvälisesti katsoen kallis, eikä sen purkamiseen lamasta huolimatta ole tarvetta - kehittämiseen kyllä. Sipilän mukaan suomalainen malli ei ole uhannut taloudellista kasvua, vaan osaltaan tukenut sitä esimerkiksi tuodessaan pitkälle koulutetut naiset työmarkkinoiden käyttöön pienellä palkalla. (Holanti 1991, 914-915.)

Lehtitekstien kustannuskritiikeissä ei sinänsä asetettu hyvinvointivaltiojärjestelmää vastaan, se kaipasi lähinnä ryhtiä. Lehdissä napistiin rahan leväperäisestä haaskaamisesta. Hyvinvointivaltion rahahanoissa oli vuotokohtia. Vuonna 1988 esimerkiksi Turun Sanomissa (13.1.) puhuttiin työttömyysturvalla keplottelusta ja tekosyillä työstä kieltäytymisestä. Viisi vuotta myöhemmin ei päivärahaelämään uskallettu puuttua, mutta entistä enemmän vaadittiin toimeentulotuen porsaanreikiä tukittaviksi. 1980-luvun lopulla terveydenhuollon rahankäyttö haluttiin kuriin. Malliksi kelpasi yksityisten terveystalujen tehokkuus. Esimerkiksi raskaan hallintorakenteen nähtiin turhaan syövän terveydenhuollon varoja. Niinpä 90-luvun leikkauslinjassa oli hyviäkin puolia, saatiin systeemistä "löysät pois". 90-luvulla kritisoitiin rahan valtaa, joka tuntui syrjäyttävän asiakkaan ja potilaan oikeudet. Tulostavasti jyräsi välittämisen alleen.

Tutkimuslehtien voimakkain kriisisignaali oli lokakuun 1993 mielipiteenvaihto pumppien huonokäytöstä, jossa kyse oli yksilön ja yhteisen vastuun, automaattisen toimeentuloturvan passivoivan vaikutuksen ja sosiaaliturvan moraalien lisäksi turvatakuun kustannuksista. Paloheimon syrjäytyneiden turhasta tukemisesta esittämän kannanoton herättämä vastalause-ero sai ajattelemaan, että kärjistystä vastustaneet tiesivät tai epäilivät moista välinpitämättömyyttä leijuvan ilmassa enemmänkin. Eero Paloheimon sanoiksi pukemissa mielipiteissä oli ansioihin ja ihmisen yhteiskunnalliseen hyödyllisyyteen liittyviä piirteitä; tukeen on oikeutettu, kun sitä on itse ollut veroin kustantamassa, ja ihminen kannattaa kantaa kuilun yli, jos hänen tuen potkaisemana saa itsensä taas kammattua taloutta kasvattavien, tuottavaa työtä tekevien kunnan kansalaisten riviin. Tässä kustannuskritiikki kietoutui tiukasti systeemin toimintatavan ja vastuun jakamisen kritisointiin.

Väestön vanheneminen ja eläkeläisten suhteellisen osuuden kasvu työväestöön nähden on nähty sosiaalipolitiikan rahoitusvaikeuksia lisäävänä tulevaisuuden uhkana. Vanhusten- ja terveydenhuollon tarve kasvaa ja etenkin eläkemenot kohoavat. (Ks. esim. Heinonen 1992, 12; Karisto & Takala 1985, 34-39.) Väestön ikääntyminen on kuitenkin asia, johon on jo vuosia osattu varautua. Kariston

(1985, 39-40) mukaan eläkemenot pystytään hoitamaan, tosin muu sosiaalipoliittikka kärsii tästä. Työllisyystilanne ja taloudellisen kasvun näkymät asettavat tälle tielle kysymysmerkkejä, ja suunnitellulta rahoituslinjalta voidaan livetä akuutimissa elvytyspaineissa.

Vuonna 1993 usko eläkemenosta selviämiseen horjui. Totuttu järjestelmä ei tuntunut riittävän, esitettiin täydentävän järjestelmän luomista. Säätiöiden ynnä muiden toimet eläkerahastojen varoilla aiheuttivat pelkoa turhaan maksetuista eläkemaksuista. Puhuttiin myös kotiäitien ja yleensäkin naisten eläkekuopasta. Helsingin Sanomissa kirjoitettiin kyselystä (HS 29.10.1993), jonka mukaan 63 prosenttia suomalaisista uskoi eläke-etujen huononevan. Kuusi vuotta aiemmin luku oli ollut 25 prosenttia. Eläkejärjestelmä on suomalaisen sosiaaliturvan tukipylväitä, joten sen huojumisen epäiltiin kärjistävän yhteiskunnallisia ristiriitoja. Tässä yhteydessä muistuteltiin mieliin sosiaaliturvan rakentamisen aikoihin liittynyttä perustelua sosiaaliturvasta yhteiskuntarauhan takeena (ks. esim. Raunio 1995, 13). Eläkkeisiin ei haluttu minkäänlaisia pienennyksiä, vaikka säästöpainet - eläketurvan maksajien työttömyyden myötä vähentyessä - ulottuivat sinnekin. Yleisönosastoilla purnattiin kansaneläkkeiden indeksikorotusten jäädyttämistä, mutta muuten lehdissä käsittelyssä olivat pääasiassa työeläkkeet.

Lehtiteksteistä tekemiäni havaintoja tukee Stakesin kyselyn tulos, jonka mukaan lähes puolet suomalaisista halusi parantaa kansaneläkkeitä. Kansalaisilta kyseltiin, mihin etuuksiin he halusivat lisää julkista rahoitusta eli verovarojen lisäystä. Kansaneläkkeen ohella petrata haluttiin opintotukea, kysytyistä etuuksista vähiten rahoituksen lisäystä kaivattiin toimeentulotukeen ja työttömyyskorvaukseen; moneihin, jotka lamavuosina koko ajan kasvoivat. Yleisin kannanotto oli tyytyväisyys verovarojen käyttöön. Käyttöä vähentämässä oli etuudesta riippuen 4-17 prosenttia vastaajista. Tärkeäksi koetun sosiaaliturvan ja vaikean taloudellisen tilanteen ristiriita näkyi monien rahoituskysymysten kohdalla epävarmuutta osoittavina en osaa sanoa -vastauksina. (Sihvo & Uusitalo 1993, 50-51.) Sanomalehtien välittämien mielipiteiden perusteella status quo -tilanne vaikutti hyväksytyimmältä. Saa-vutetuista eduista ei haluttu luopua, mutta eipä ollut kiire etuuksien laajentamiseenkaan. Hyvinvointivaltion ylläpitoon oli - täytyi olla - varaa, mutta kustannuksia vastaavat hyödyt laskettiin entistä tarkemmin. Linjaus näkyi jo 1988 tehokkuuden vaatimuksena ja korostui laman ja kasvavan tuen tarpeen myötä. Turva riskien varalta haluttiin säilyttää, mutta ei hinnalla millä hyvänsä.

10.2 Tehokkuuskriisi

On väitetty, että sosiaalivaltio ei ole täyttänyt sille asetettuja odotuksia. Koko sosiaaliturvan tehokkuutta ja tarpeellisuutta on epäilty. Sosiaalipolitiikan eriarvoisuutta tasoittavia vaikutuksia on väitetty vähäisiksi, on jopa puhuttu haittojen ylittävän hyödyt. Sosiaaliturvaa syytetään byrokraattisuudesta, ihmisten omatoimisuuden katsotaan kadonneen ja sosiaaliset ongelmat ovat vain kärjistyneet. Ihmiset haluavat henkilökohtaisempaa kohtelua ja vaikutusmahdollisuuksia, liukuhihn palvelu ei enää riitä. (Heinonen 1992, 13; Karisto & Takala 1985, 50.) Raija Julkunen sanoo havaittavissa olevan mielipiteitä, joiden mukaan kansalaisista huolehtiminen on mennyt liian pitkälle. Sosiaalivaltiota arvostellaan liiasta holhoamisesta ja ihmisten elämään puuttumisesta. Sosiaalihuolto haluttaisiin lähemmäksi ihmistä, toiminnaksi, jossa asiakas saisi olla itseensä kohdistuvien toimien subjekti. (Suoninen 1992, 47.)

Vuoden 1988 lehtikirjoittelussa virkavaltaisuuskritiikki oli runsasta. Hallinnon rakenteita keventämässä ja järjestelmän sekavuutta yksinkertaistamassa olivat etenkin kunnallis- ja presidentinvaalien ehdokkaat. Kansalaisten mielestä turhaa paperinpyörittelyä tuntui olevan varsinkin terveydenhuollossa. Etäisen ja hankalan virkavaltavaltion vaikutelmaa lisäsivät moitteet sosiaaliturvan osa-alueiden jähmeästä sektorijaosta. Vasen käsi kumosi oikean käden lupaukset, viraston käytävän toisessa päässä ei tiedetty, mitä toisessa päässä tapahtui. Etuudet eivät niveltyneet toisiinsa, vaan esiintyi aukkoja ja päällekkäisyyksiä. Joustamatonta sektorijakoa syytettiin monen toiveikkaan uudistuksen hidasteeksi. Byrokratiaa oli myös turvallista haukkua, siinä ei moite kohdistunut keneenkään henkilökohtaisesti. Syypää oli aina järjestelmä sinänsä, ja sen muuttamiseksi ei vaikutuskanavaa ollut vielä löytynyt.

Hyvinvointipalveluiden passivoiva vaikutus oli lehtikeskusteluissa 1988. Kritiikki liittyi avohuollon lisäämiseen niin vammaisten asumisessa, vanhustenhuollossa kuin sairaanhoidossakin. Jatkuvan hoivaamisen nähtiin vievän ihmiseltä oman toimintakyvyn ja sitä myöten elämänhalun. Avohuollon ja omatoimisuuden kehittämissuunnitelmat olivat pyrkimystä vastata ihmisten erilaisiin tarpeisiin. Kehitystyö oli hoidon ja huollon laadun parantamista, lähtökohtana inhimillisyys. Tätä ihmisläheisyyttä lehdet löysivät runsaasti kolmannelta sektorilta. Seurakuntien, vanhempainyhdistysten ja erilaisten järjestöjen toimintaa tuotiin lehdissä esille esimerkinomaisesti positiivisten kokemukseksien rydittämänä.

Vuoden 1993 kirjoittelussa passivoitumisen peikkoina olivat jakovaltion toimet. Varsinkin sananvaihdoissa pummien hyysäyksessä yhteiskunnan tuen nähtiin lamauttavan itsenäistä elämän hallintaa. Toisaalta taas elämän ottaminen omiin käsiin edellyttäisi koulutuksen ja työnteon mahdollisuutta. Yhdeltä kannalta työnvieroksijat tai työhön alkoholismien vuoksi kykenemättömät nähtiin itse vastuussa luusereiksi luisumisestaan, ja yhteiskunta holhosi heitä vastinetta koskaan saamatta. Moraalin ja solidaarisuuden puolustajat muistuttivat, että yhteiskuntamalimme synnyttää myös häviäjiä, ja yhteisvastuullisesti on ongelmista kannettava seurauksetkin. Kuten passivoitumiseenkin, oli näkökulma yhteiskunnan holhoamiseen vuonna 1993 erilainen kuin viisi vuotta aiemmin. 1988 arvosteltiin sosiaaliturvaan liittyvää kontrollia ja valvontaa, 1993 holhous oli hyödyttömien hyödyttöntä hyysäystä.

1988 rakennemuutos oli asiantuntijoiden mukaan jakanut ihmisiä eriarvoisiin kerroksiin, ja vuonna 1993 työttömyys ja hyvinvointivaltiollisten toimien supistukset vain pahensivat tilannetta. Hyvinvointivaltio ei ollut saavuttanut ainakaan tasa-arvoisuuden tavoitettaan. Monessa suunnassa epäoikeudenmukaiseksi koetun jaon syyt nähtiin tahdossa ja asenteissa, mahdollisuudet ja voimavarat olivat olemassa lehtikirjoittelun mukaan lamankin aikana. Tarkentamatta kuitenkin jäi mitä, kenellä ja miksi ne kielteiset asenteet ja tahdonpuute olivat ja miten esimerkiksi terveydenhuollossa toteutuisi tasa-arvoinen jako. Epätasaisen tulojen jakautumisen lisäksi osa kerrostuneisuutta olivat iältään tai fyysisiltä ominaisuuksiltaan erilaiset ihmisryhmät. Esimerkiksi vammaiset tunsivat pienenä, puolustuskyvyttömänäkin ryhmänä jäävänsä suurten varjoon. Vuoden 1988 lehdissä vammaiset pääsivät ryhmänsä kokoon nähden useinkin puhumaan lehtien välityksellä oikeuksiensa puolesta. He syyttivät yhteiskuntaa asenteellisuudesta: tuetaan ensisijaisesti yhteiskunnalle hyödyllisiä ihmisiä. Laman aikana jako hyödyllisiin ja hyödyttömiin tuntui syvenevän; tämän tästä ihmeteltiin, miksi supistetaan juuri heikompiosaisia koskevia tukia ja palveluita.

Vuoden 1988 lehtikirjoituksissa arvostelun ja kehittelyn kohteena nähdyt asiat osoittavat periaatteellisen tyytyväisyyden sosiaaliturvan tehokkuuteen. Turvaverkko oli kattava, se näkyi siinä, että laajoja väestöryhmiä koskettavien asioiden lisäksi huomiota saivat myös marginaaliryhmät, vanhukset ja vammaiset. Postmodernin ajan yksilöllisyys oli haussa, laatu ja yksityiskohdat hionnan kohteina. Laadun synonyymista ajan lehdissä kävi inhimillisyyden. Keskustelunaiheita olivat päivähoito ja perhetuet sekä jo mainittu avohuolto. Lapsiperheiden tukeminen, etenkin päivähoito, oli saavuttanut tavoitteitaan, nyt menttiin laatuvaatimuksiin. Toivottiin,

että tarhassa päivänsä viettävä perillinen saa yksilöllistä huomiota eli etteivät ryhmät ole liian suuria ja ettei kaikilta vaadita samanlaisia asioita ja suorituksia. Päivähoito näyttäytyi vuoden 1988 lehdissä sosiaalipolitiikan ylpeydenaiheena. Se oli sosiaalipoliittinen etu, joka hyvinhoidettuna oli kunnalle käyntikortti ja houkute uusille, parhaassa veronmaksuikässä oleville asukkaille. Terveystenhuollon keskusteluissa puolestaan pisteitä saivat omalääkärikokeilut ja julkisen ja yksityisen terveydenhuollon yhteistyö. Omalääkäriin pakeilla ollessaan potilaat tunsivat kohtaavansa ihmisen ja saavansa hoitoa oireisiin sen sijaan että olisivat vastakkain järjestelmän kanssa. Julkisen terveydenhuollon toivottiin ottavan tehokkuudessa mallia yksityiseltä puolelta.

Sami Moksunen tarkasteli Keski-suomalaisen ja Helsingin Sanomien vuosien 1988-89 sosiaalitoimea koskevia kirjoituksia yhteydessä hyvinvointivaltiokeskusteluun sekä hyvinvointivaltion ja julkisuuden rakenteisiin. Lehdissä käytyä runsasta päivähoitokeskustelua tutkija tulkitsi debatiksi hyvinvointivaltion toteutumisesta sekä palveluiden onnistumisesta ja laadusta. Arvostelu kohdistui hyvinvointivaltion tasapäästämis-tendensseihin, pakkoihin ja passivoivaan vaikutukseen. Toivomuksena oli yhteistyön lisääminen palvelujen käyttäjien ja instituutioiden välillä. Keskustelussa todettiin, että nykyiset palvelukäytännöt voivat edistää esimerkiksi yksilöllisyyttä ja yhteistyötä, kunhan saavutetaan järkevä kommunikaatiosuhde. Hyvinvointivaltiota kritisoivana keskusteluna Moksunen näki myös kirjoittelun sosiaalityöstä ja -työntekijöistä. Byrokraattisuus (loputon kuittikaruselli), systeemin toimimattomuus ja yksilöllisyyden puute olivat kritiikin kohteena. Laatua ja määrää punnittiin rinnan, ja rutiineja sekä vakiintuneita käytäntöjä kammoksuttiin. Monessa kirjoituksessa uskottiin kuitenkin, että jos sosiaalityöntekijät irrotetaan rutiinipyörittelystä, sosiaalityöllä on paljon annettavaa eli hyvinvointivaltiolla on mahdollisuus päästä tavoitteisiinsa. (Moksunen 1991, 158, 167, 173-174.) Hyvinvointivaltion maalit olivat lehtiteksteissä nousun aikoina realistisia, kaikki mahdollisuudet systeemin sisällä tuntuivat olevan olemassa, mutta järjestelmä itsessään jarrutti tavoitteiden saavuttamista. Ajan vaatimukset muuttuivat nopeammin kuin laajalokeroinen hyvinvointivaltio-mustekala pystyi kehittymään. Hyvinvointivaltion ylläpitoon oli periaatteessa tarvetta, käytäntöön vain piti saada rutkasti muutoksia. Edut pystyttiin näkemään haittojen takaa.

Lama siirsi hyvinvointivaltiokeskustelut entistä laajempiin kokonaisuuksiin. Laatu ja yksityiskohdat muuttuivat toisarvoisiksi, tärkeää oli pitää pystyssä horjuva hyvinvointivaltion kokonaisuus. Lama lisäsi kritiikkiä, mutta toisaalta myös sosiaaliturvan tarvetta. Turvajärjestelmä oli -tehottomaksi haukuttuna ja rahan puutteessa

typistettynäkin - välttämätön. Palvelujen ja etuuksien perusta oli inhimillisyys ja ihmisarvo, viisi vuotta aiemmin laatutekijöinä käsitellyt tavoitteet. Supistuksia terveydenhuollossa piti ajatella inhimilliseltä kannalta, työntekijöiden pakottaminen huolehtimaan vain fyysisistä tarpeista ajanpuutteen vuoksi ei kunnioittanut ihmisarvoa, ei myöskään syrjäytyneiden avusta tinkiminen. Tasa-arvon tavoite etäännytti todellisuudesta, kun terveydenhuollossa mietittiin priorisointitoimia ja jonot terveyskeskuksiin sekä sosiaalitoimistoihin kasvoivat. Hyödyllisyys - hyödyttömyys asetelma kärjistyi, kansan nähtiin kerrostuvan mm. työtä tekeviin ja yhteiskunnan elätteihin sekä maksukykyisiin yksityisten palvelujen käyttäjiin ja maksukyvyttömiin julkisten palvelujen kuluttajiin. Pakkotilanne synnytti myös uutta luovuutta; esimerkiksi kun päivähoitossa ei vuonna 1988 osattu oikein muita vaihtoehtoja kuvitellakaan kuin kunnallinen järjestelmä, tuumailtiin vuonna 1993 palvelusetelin mahdollisuuksia hyvin toiveikkaina. Myös markkinoiden tarjoamat palvelut ja vapaaehtoistyö nousivat arvoon arvaamattomaan, monessa tapauksessa vaikutti siltä, että ne entisen täydentävyyden sijaan korvasivat julkisen järjestelmän riittä-mättömyyttä. Asiantuntijat huutelivat yhteisöllisyyttä apuun, ja talkoohengen nähtiinkin olevan kasvussa. Arvoilmapiiri näyttäytyi silti ennemminkin individualistisena kuin kollektiivisena. Tarvetta julkisen turvan säilyttämiseen oli ylen määrin, välillä vain sekä aineelliset että asenteelliset resurssit uhkasivat hiipua.

10.3 Hyväksyttävyysskriisi

Hyvinvointivaltion kriisin eri puolet eivät ole erotettavissa toisistaan. Kasuvat kustannukset, sosiaalivaltion tehostomuus hallita ongelmia ja sosiaalipoliittisista toimista aiheutuvat mahdolliset uudet ongelmat ovat sosiaalivaltioon kohdistuvan luottamuspuolan aiheuttajia. On kyse myös ihmisten kasvaneista odotuksista. Onnistuneeseenkin sosiaalipolitiikkaan saatetaan olla tyytymättömiä, yksien tarpeiden tyydyttäminen lisää toisia. (Karisto & Takala 1985, 76.)

Sosiaalivaltion kriisin perussyiksi on usein nähty oman sijoituksen (työpanoksen, verojen) ja saatujen etuuksien välisen yhteyden hämärtyminen. Jos sijoitus ei vastaa etuutta, jakoa pidetään epäoikeudenmukaisena. Pohjoismaisen sosiaalipolitiikan periaate on kuitenkin solidaarisuus. Ihanteena on jakaa pikemminkin tarpeen kuin työpanoksen mukaan. Mutta jaksetaanko olla solidaarisia, kun jotkut tuntuvat saavan aina sijoituksiaan enemmän? Sosiaalivaltion kannatuspohja on vaarassa, jos veronkiertäjien ja siipeilijöiden tulkitaan keräävän hyödyt. Individua-

lismi valtaa alaa kollektivismita eli yksityistä kansalaista kiinnostaa enemmän, mitä itse saa, kuin mitä koko yhteisö hyötyy. Panosten ja saatavien yhteyden välillisuus mahdollistaa ristiriitaiset asenteet: periaatteessa kannatetaan sosiaaliturvan kehittämistä, mutta käytännössä vaaditaan verotuksen lieventämistä. (Karisto & Takala 1985, 76-79.)

Sosiaalipoliittinen päätöksenteko Suomessa on pääasiassa valtiovallan ja työmarkkinajärjestöjen korporatiivista yhteistyötä. Parlamentarismi edustaa periaatteessa kaikkia yhteiskuntaryhmiä, mutta on esitetty väitteitä, että suoritusperusteisen sosiaaliturvan korostuminen on jättänyt varjoonsa tuotantoon osallistumattomien sosiaaliturvan kehittämisen (ks. esim. Savola 1987, 92). Sosiaalipoliittikka on ansioperusteisuuden myötä myös keskiluokkaistunut. Keskiluokat ovat perustaa olleet luomassa ja kannattavat sitä, korporatiiviset tulonsiirrot kun turvaavat hyvin keskipalkkaisten, järjestäytyneiden työläisten edut. Oikeastaan keskiluokat itsessään ovat sosiaalipoliittikan aikaansaannosta. (Ks. esim. Raunio 1995, 167-168, 178-179). J.P. Roos katsoo, että keskiluokka antaa sosiaalipoliittikalle sen varsinaisen sisällön. Palveluksista suuri osa kohdistuu keskiluokkaan, ja etenkin ryhmän naisilla on palvelujen tuotannossa valta-asema. Hyvinvointipalvelujen työllistävä vaikutus kohdistuu juuri keskiluokkaisein ammattiryhmiin, toimihenkilöihin ja hoivatyöntekijöihin. (Roos 1986, 73.)

Edellä mainittuihin keskiluokkaistumiskehityksen suuntiin viitaten talouden taantumalla tuomalla rahapulalla perustellut hyvinvointipalvelujen ja palvelutyöpaikkojen supistukset koskettavat juuri keskiluokkaa. Kehityksen luulisi ravistelevan keskiryhmän uskoa sosiaalivaltion toiminnan rationaalisuuteen ja kasvattavan kritiikkiä. Jorma Sipilän (1992, 24) mielestä leikkaukset ovat julkistalouden kannalta olleet liian voimallisia. Työntekijöiden irtisanomisilla tavoitellut säästöt ovat kostautuneet mm. kasvaneina työttömyys-, asumistuki- ja toimeentulotukimenoina sekä kutistuvina palvelutuloina. Verotulot ovat supistuneet. Sipilä painottaakin, että hyvinvointivaltiossa ei leikkauksilla koskaan saavuteta tasapainoa, sillä näin julkiset menot vain kasvavat ja tarvitaan lisää supistuksia. Ratkaisuksi Sipilä esittää korvaavien etuisuuksien, etenkin työttömyysturvan, supistamista, joka johtaa myös palkkojen alenemiseen. Sipilä peräänkuuluttaa kestävä kehityksen sosiaalipoliittikkaa. "Ihmisten on voitava pitkäjänteisesti luottaa sosiaaliturvaansa", hän korostaa. Mutta talouskriisi ei tuota poliittista solidaarisuutta, jota edellyttäisi kriisin rasisituksen tasaisempi jako sosiaali- ja veropoliittikkaa apuna käyttäen. Ihmisillä on täysi työ huolehtia omasta toimeentulostaan, ja poliitikkojen hyvää tahtoa sekoittavat poliittiset motiivit. Sipilä puhuu myös laman varjolla tehtävistä ratkaisuista. (Sipilä

1992, 24; Karisto & Takala 1985, 85.) Hyvinvointivaltion poliittiset kriisioireet ovat vaarassa kasvaa. Hallituksen on hankittava luottamuksensa aina uudelleen, kuumourakointi ja harmaa talous yleistyvät.

Esimerkkejä solidaarisuuden murtumisesta lehtiteksteissä tuli pitkin matkaa. 1988 puhuttiin kovista arvoista ja pienten ryhmien jäämisestä isojen jalkoihin. Näissä väitteissä näkyi ehkä suuren keskiluokan vaikutus; kannatusta oli mahdollisimman monia hyödyttävillä etuuksilla, universaalilla sosiaaliturvalla. Tarveharkinnan tiukentaminen periaatteessa institutionaalisen mallin sisällä sai kannatusta. Lehdet nostivat sekä 1988 että 1993 esiin yhteisvastuullisuuden pilkahduksia, kuten vapaaehtoistyötä ja keräyksiä, kuin hyviä esimerkkejä. Silti ennemminkin yksilöllisyyden uskottiin olevan ajan linjaus. Yksilöllisyys oli takana myös hyvinvointivaltion toimintatapojen kritiikissä. Ylhäältä johdettuun, virkavaltaiseen koneistoon ei mahtunut ihmisen huomioiminen. 1988 uudistusten johtolause oli inhimillistäminen, mutta vuoteen 1993 mennessä oltiin menty vain taaksepäin. Supistusten yhteydessä kiihtyi puhe ihmisryhmien arvottamisesta (esim. terveydenhuollosta, toimeentulotuen kohdentamisesta ja lapsiperheiden tuista kirjoitettaessa). Vastuun jakaminen tuntui mahdolliselta yhteisöllisyyden kautta, mutta se taas ei kuulunut julkiseen järjestelmään. Niin julkisen puolen supistukset kuin tyytymättömyys sosiaalivaltion toimintatapaan työnsivät hakemaan vaihtoehtoja. Asenteissa oli murkoksellisuutta.

Yhtenä hyvinvointivaltiojärjestelmän kannatuksen mittarina pitäisin arveluja sosiaaliturvan väärinkäytöstä. Usko koko systeemiin nitisee, jos järjestelmä näyttää mahdollistavan vilungintekoa. EVA:n tutkimukseen vastanneet olivat hyvin kriittisiä sosiaaliturvan väärinkäyttöä kohtaan, mutta tunsivat yhteisvastuuta heikompiosaisista (EVA 1989, 8-9). Sosiaalihuollon kyselyssä vuonna 1987 kolmasosa vastaajista uskoi, että toimeentulotukea väärinkäytetään usein, yli puolet arveli että väärinkäyttöä esiintyy joskus (Sihvo 1990, 89). Stakesin kyselyssä 1992 etuuksien väärinkäyttöä epäili etuudesta riippuen 16-55 prosenttia vastanneista. Palkallisten sairaspäivien, työttömyysturvan, toimeentulotuen ja terveyskeskusten lääkäripalvelujen tarpeetonta käyttöä piti useampi tavallisena kuin harvinaisena. Kolmasosa uskoi myös alikäyttöön, eli etteivät kaikki toimeentulotukea, kodinhoitoapua tai lääkäreitä tarvitsevat hakea apua. (Sihvo & Uusitalo 1993, 56-58.) Lehdissä kannanotot näkyivät niin, että tuen tarpeen kasvaessa myös väärinkäytön kritiikki lisääntyi. Taloudellinen tilanne levitti riskin uhan koko kansan ylle, joten oman, oikeutetuksi katsotun osuuden saaminen itse maksetusta sosiaaliturvasta kävi

tärkeämmäksi kuin yhteinen hyvä. Pummien hyysäys -keskustelun perusteella heikompiosaisia ei silti oltu jättämässä heitteille, heidän elvyttämisekseen mukaan "normaaliin" elämään vain vaati toimintatapojen muutosta.

Tutkimuksissa erityisesti suhteellisen hyväosaiset ihmiset näyttäytyvät hyvinvointivaltion kyseenalaistajina, ja epäily sijoitettujen varojen tuottamattomuudesta jäkertää sosiaalivaltion legitimizeettiä. Puhutaan köyhyysloukusta, joka syntyy, kun verotus ja etuuksien tulosidonnaisuus aiheuttavat sen, että bruttopalkan nousussa käytettävissä olevat tulot voivat jopa laskea. Voi olla, että jolleivät julkiset palvelut tule tehokkaammiksi ja paremmin kysyntään reagoiviksi, keskiluokka ja suurituloiset siirtyvät käyttämään yhä enemmän yksityisiä palveluita. Julkiset palvelut jäävät vähätuloisille. Tämä jakaa kansalaiset kahteen toisistaan selvästi erottuviin kerroksiin. (Karisto & Takala 1985, 77-78; Moilanen 1992, 27; Sipilä 1992, 23.)

Kerrostuneisuudesta ja maksukykyisten liukumisesta yksityisen turvan suojiin puhuttiin 80-luvun lopulta lähtien. 1988 oltiin tyytyväisiä, kun yksityisten lääkäriasemien hintakilpailu toi terveydenhuollon valinnanmahdollisuuden yhä useamman ulottuville. Viisi vuotta myöhemmin oltiin huolissaan yksityisen sektorin tuotosten laadusta, kun palvelun halpuus oli se, jota yleensä tuijotettiin. Etiikka-ajattelu tuli mukaan kuvioihin. 1993 pohdittiin jopa, pitäisikö hyvätuloiset oikein ohjata markkinoiden käsiin. Konkreettisia esimerkkejä julkisen järjestelmän muuttumisesta viimesijaiseksi avun muodoksi ei kuitenkaan esitetty. Eriarvoiset kerrokset kyllä jo erottuivat, ja lehdet löysivät väliinputoajia haastateltavikseen. Hyvätulosten näkemys ei niinkään ollut esillä. Verokritiikkiäkään sosiaaliturva-aiheiden käsittelyn yhteydessä esitetty. Hyväksyttävyysskriisin kaikki osatekijät eivät lehdissä näkyneet, vaikka legitimizeettiä kolhittiin eri puolilta kovastikin. Sihvon ja Uusitalon tutkimuksen mukaan (1993, 19) varauksellisuus sosiaaliturvan kehittämismuutoksia kohtaan on taloudellisen tilanteen heikkenemisen myötä lisääntynyt, mutta silti yli puolet väestöstä on koko ajan pitänyt sosiaaliturvan kehitysvauhtia sopivana.

10.4 Vaihtoehtoista sosiaalipolitiikkaa

Kriisikeskusteluissa sosiaalivaltiolle on kaivattu vaihtoehtoja. Sosiaalipolitiikka ei ole valtion monopoli, vaikka onkin valtion säätelemää ja sitä linjaa poliittinen päätöksenteko. Sosiaalipolitiikalla valtio pyrkii rakentamaan kansalaisilleen hyvinvoinnin puitteita, mutta hyvinvointia ja sosiaaliturvaa tuottavat myös taloudelliset markkinat, kansalaisyhteiskunnalliset liikkeet ja järjestöt sekä tietenkin perhe ja epäviralliset sosiaaliset verkostot. Valtiollinen sosiaalipolitiikka vain on laajentueensa jättänyt muut hyvinvointia tuottavat instituutiot varjoonsa. (Ks. esim. Helling-Karhunen 1993; Karisto & Takala 1985, 97.)

Suomessa valtiollista sosiaalipolitiikkaa ei juuri ole vaadittu kokonaan muutettavaksi. Päällimmäinen mielipide tuntuu olevan, että murroksessa oleva hyvinvointivaltio ei murru, sitä pitää kehittää ja monipuolistaa ja tuoda valtiollisen toiminnan rinnalle vaihtoehtoja. Valtion ja kuntien velvollisuuksia tulee järjestää uudelleen, ei vähentää. (Heinonen 1992, 16; Holanti 1991, 914- 915; Karisto & Takala 1985, 98.) Joidenkin sosiaalipolitiikan tekijöiden mielestä vaihtoehtoja hyvinvoinnin uuteen perustaan ei ole. Esimerkiksi sosiaali- ja terveyshallituksen ylijohtaja Hannu Uusitalo toteaa Lea Suonisen haastattelussa (1991, 1022), että sosiaali- ja hyvinvointipoliittinen rakennelma on sidottu tiukasti talouden kasvuun, ja lama tuo keskustelunaiheet entistä materialistisemmiksi ja kasvua puoltaviksi työntäen syrjään keskustelua pehmeistä arvoista ja vaihtoehtoista.

Vaihtoehtojen pohdinta tosiaan väheni vuodesta 1988 vuoteen 1993. Nousuvuonna kolmas sektori näyttäytyi inhimillisyyden saarekkeena, se vastasi tarpeisiin täsmällisemmin, kun julkinen puoli oli byrokratian ja kasvottomuuden ansoittama. Markkinoiden tuottamien palvelujen (lähinnä terveyspalvelut) merkitys koettiin suurena, kilpailun toivottiin ryhdistävän julkistakin puolta. Lehtijutut olivat huomioarvoltaan merkittävämpiä, laajempia ja useammin kuvitettuja kuin viisi vuotta myöhemmin. Kuitenkin vastuu sosiaaliturvasta oli selvästi julkisella sektorilla. Markkinoilta ja kolmannelta sektorilta haettiin esimerkkejä julkisen kehittämiseksi, ihanne tuntui olevan toisiaan sivuavien systeemien hyvien puolien yhdistäminen. Yhteistyösuunnitelmia olikin entistä enemmän, mutta hyvinvointivaltio virkavaltaisuudessaan vastasi huutoihin hitaasti.

Vuonna 1993 lisääntyivät keräykset ja hyväntekeväisyystapahtumat, tai ainakin niistä uutisointi. Hyväntekeväisyys kielii kansan kerrostumisesta; hyväosaiset auttavat heikommalle jääneitä. Se kertoo myös julkisen sektorin karttuksien käden ly-

henemisestä ja köyhyyden suhteellisuuden muutoksista. Kun kaikkien tuloluokkien asema hyvinvointivaltion kehityksen myötä oli parantunut, putosivat alimmat tulo-
luokat laman iskiessä taas syvemmälle. Lehtijutut julkisen sektorin turvan ulkopuo-
lelta olivat lyhyitä ja toteavia, arvottamista oli oikeastaan vain Helsingin Sanomien
laajennuksissa. Valtion ja kuntien varojen huvetessa markkinat - joille terveystal-
velujen lisäksi oli ilmaantunut mm. kodinhoitopalveluja ja yksityistä päivähoitoa - ja
yritteliäisyys nähtiin pelastuksena. Kansalaisjärjestöjen toiminta ja jopa omaishoito
nousivat mahdollisuuksina julkisen järjestelmän supistuksia korvaamaan. Julki-
tuotiin samalla huolet palvelujen laadusta, kun markkinoilla on tilaa helpon rahan
tavoittelijoille. Myös vastuu puhutti. Uutta oli vaihtoehtojen hakeminen julkisen
järjestelmän sisältä, kuten päivähoiton etuseteliä suunnitellessa tehtiin.

Kolmannelta sektorilta ja markkinoilta haettiin vastauksia yksilöllisiin ja inhimilli-
syyden tarpeisiin. Se oli kompensointia julkisen sektorin tehottomuudelle ja per-
soonattomuudelle, ei uhka sosiaaliturvan perustalle mutta ehkä mielenosoitus
jähmeille toimintatavoille. Järjestelmänä eniten luotettiin julkiseen, jonka etiikka
lähti yhteisestä hyvästä, kansalaisten hyvinvoinnista. Markkinoiden etiikan mää-
räjä oli kuitenkin viime kädessä raha, ja kansalaistoiminnassa puutteet nähtiin
ammattitaidossa. Laman aikana julkisen järjestelmän vastuun murenemista rahan
puutteeseen pelättiin, totuttu systeemi haluttiin yhä säilyttää. Esimerkiksi terveys-
keskusmaksut hyväksyttiin napinoita. Markkinoihin ja vapaaehtoistyöhön kuiten-
kin luotettiin entistä enemmän; esimerkiksi ammattitaitoa tiedettiin julkisen puolen
irtisanomisten myötä siirtyneen vapaille markkinoille. Myös järjestötyön varaan
laskettiin enemmän, kokemuksen kautta kertynyt tieto sai lisää painoarvoa. Vuon-
na 1993 monet kolmannen sektorin asiat haluttiin lehdissä näyttää ihmisen kautta,
se näkyi human interest -kirjoittelussa.

Julkisen järjestelmän rinnalle, ei kuitenkaan vielä haastajiksi, on noussut myös
strategioiksi muotoutuneita vaihtoehtoja. Yhdeksi hyvinvointivaltion kriisin ratkai-
suksi on esitetty pelkistettyä markkinastrategiaa eli mahdollisimman puhdasta kil-
pailukapitalismia. Tämän strategian yhteydessä puhutaan toisinaan perheen lujit-
tamisesta. Englannissa 1980-luvulla vahvistunut thatcherilainen toimintatapa
koostuu juuri markkinoista ja omavastuusta. Tämä uusliberalismi kannattaa va-
paita työmarkkinoita ilman ammattiyhdistysliikkeiden kahleita. (Karisto & Takala
1985, 97-98; Kosonen 1987, 136.) Jari Heinonen ei usko, että markkinastrategia
syrjäyttäisi jakovaltiota tai epävirallista työtä. Hän odottaa, että yhteistyö vaihtoeht-
tojen kesken lisääntyy, jolloin eri ratkaisuin yhdistyvät valtio, kunta, pienet palvelu-

yrietykset, vapaaehtoistyö ja epäviralliset verkostot. Heinonen toivoo markkinoilta tehokkuutta, kansalaistoiminnasta luovuutta ja ihmisläheisyyttä sekä palveluvaltiolta kattavuutta, ammattitaitoa ja oikeuksien turvaamista. Sosiaalivaltion tulisi olla palveluista vastuussa, sillä markkinat reagoivat pikemminkin rahaan kuin tarpeisiin. (Heinonen 1992, 15.) Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen Matti Heikkilän mielestä tuottajien kilpailuttaminen ja palvelujen tuotannon monipuolistaminen eivät romuta hyvinvointivaltiota. Sen sijaan julkisten palvelujen käyttäjämaksujen nostaminen ja palvelujen laadun heikentäminen samanaikaisesti johdattavat maksukykyiset ostamaan yksityisiä palveluja ja näin kahden kerroksen palvelujen syntyyn. (Sosiaaliturva 22/1992, 53.)

EVA:n asennetutkimuksessa vuonna 1988 81 prosenttia kyselyyn vastanneista koki yksilön vallan yhteiskunnassa vähäiseksi. Julkisen talouden osuutta haluttiinkin rajata ja julkishallinnon tehokkuutta lisätä, mutta pelkkään yksityistämiseen kovinkaan moni ei tahtonut mennä. Kolme neljäsosaa toivoi eräiden yksityisten palvelujen (päivähoito-, vanhainkoti- ja terveyspalvelut) lisäämistä, kuitenkin niin, ettei julkisia palveluja purettaisi. Julkisten palvelujen laajempi yksityistäminen sai tukea alle puolelta vastaajista, vaikka kaksi kolmasosaa haluaisi karsia julkisia menoja ja hallintoa. (EVA 1989, 35-37.) Sosiaalihuollon tutkimuskeskuksen kyselyyn vastanneista vain joka kymmenes oli valmis yksityistämiseen ja hekin ainoastaan joidenkin palveluiden osalta. Enemmistö piti kunnallisia palveluja parhaana vaihtoehtona, itse asiassa vaihtoehtoja nykyiselle järjestelmälle ei oikein osattu kuvitella. (Sihvo 1990, 82-83.) Vuonna 1992 neljä viidestä suomalaisesta halusi lisätä kansalaisvastuuta omasta ja omaisten pärjäämisestä. Lähes 60 prosenttia oli valmis kasvattamaan myös vapaaehtoisen toiminnan ja kansalaisjärjestöjen vastuuta. Päävastuu kuului silti julkiselle sektorille. (Sihvo & Uusitalo 1993, 95-96.)

Vapaaehtoistyön valtti on, että se vaihtoehtoavun lisäksi tarjoaa osallistumismahdollisuuksia ja näin mielekkyyttä sekä elämyksiä. Norjalaistutkija Stein Kuhnle (1984, 94) uskoo, että osallistumismahdollisuudet ja vastuu voivat kestää legitimitiikkriisit ja hyvinvoinnin muutoksen. Vapaaehtoistyön riippumattomuus poliitikasta ja organisaatioista poistaa parhaimmillaan sosiaalityön olemukseen auttamisen ohella kuuluvan kontrollin. Sosiaali- ja terveysjärjestöt voivat luoda omaehtoista toimintaa, mutta tasokkaaseen, ammattitaitoiseen palveluun pyrkiminen johtaa järjestöjen autonomisuuden vähenemiseen. Halutessaan toimia laajemmin järjestöt tarvitsevat julkisia varoja. Tuenantajia ovat valtio ja kunnat, eikä tuki tai palvelujen ostoa voi tapahtua vailla ehtoja. (Sipilä 1986, 132-133.) Tutkimusotok-

seni lehdistäkin löytyi väitteitä, ettei Suomessa oikeastaan ole yksityistä sektoria, koska valtio rahoittaa hyvin pitkälle järjestöjen toimintaa ja tukee esimerkiksi yksityisiä terveystalouksia.

Jorma Sipilä pitää sosiaalipolitiikan kannalta tärkeimpänä uusia arvoja kantavana liikkeenä feminismiä. Liike korostaa ihmiskeskeisyyttä ja sosiaalisuutta eli on näiltä osin lähellä vihreän strategian omavastuun korostamista. Sosiaalivaltiota purkamaan naiset eivät kuitenkaan ole lähdössä, kyse on byrokraattisten rakenteiden, ihmisestä kaukana olevan normiviidakon purkamisesta. (Sipilä 1986, 64.) Hyvinvointivaltio on naisten liittolainen: naistyöpaikat syntyivät julkisen sektorin ja palkallisen hoivatyön kasvaessa. Naiset tuskin enää suostuvat palaamaan kotiin palkattomaan työhön. Raija Julkunen kuitenkin ounastelee, että 90-luku on feminisoinnin takaisinottoa. Hyvinvointivaltio on katkolla, jossa julkisen sektorin säästöt ja palvelujen purku osoittavat aikanaan, kuinka paljon paineet siirtyvät kohti kotona tehtävää hoivatyötä, miten paljon markkinat tarvitsevat naisten palkkatyötä tai rupeavatko naiset yrittäjiksi. (Suoninen 1992, 47-48.) Sanomalehdissä hyvinvointivaltiota kritisoivat niin naiset kuin miehetkin. Hallinnon edustajien kannanotot olivat enemmän miesten suusta, sosiaalialan työntekijöiden mielipiteet lähinnä naisten mielipiteitä. Naiset purnasivat enemmän inhimillisyyden puutetta, miehet keskittyivät teknisiin yksityiskohtiin, kuten byrokraattisuuteen.

Varsinaiset vaihtoehtostrategiat eivät lehdissä esittäytyneet, mutta niiden sisältämiä piirteitä yhdisteltiin toisiinsa ja julkiseen järjestelmään. Todellisia haastajia vaihtoehtoissa ei sosiaalivaltiolla lehtiteksteistä löytynyt.

11. ARVOT LIIKKEESSÄ, HYVINVOINTIVALTIO MURROKSESSA

Lehtikirjoittelussa näkyneiden mielipiteiden ja kannanottojen perusteella hyvinvointivaltio oli vuonna 1988 enemmän kriisissä kuin vuonna 1993. Taloudellisten tosiasioiden näkökulmasta puolestaan kriisi oli tosiasia nimenomaan lamavuonna 1993. Kumpanakaan vuonna eivät kuitenkaan kaikki kriisitunnusmerkit täytyneet eikä arvostelun, leikkausten tai vaihtoehtojen hakemisen päämääränä ollut hyvinvointivaltion purku. Molempina vuosina hyvinvointivaltio seisoivat lehtiteksteissä uudistusten edessä, murroksessa, mutta eri lähtökohdista. Arvot liikkuvat ajassa.

Nousuvuonna sosiaaliturvan perusta koettiin vakaaksi, mikä avasi tietä kehitysajatuksille, herätti uusia odotuksia ja antoi uskallusta arvostelulle. Systeemiä arvosteltiin monella tapaa, se passivoi, oli byrokraattinen, monimutkainen ja tehotonkin. Silti se oli kehityskelpoinen ja jopa näytti kehittyvän. Systeemin säilyttämiseen oli varaa, tarvetta ja halujakin. Kriisi on 1980-luvun lopun hyvinvointivaltiolla liian voimakas ilmaisu, pikemminkin järjestelmä oli taitekohdassa. Valmis rakennelma piti saada avautumaan sisäänpäinkääntyneisyydestään kohti ihmistä. Hyvinvointivaltion imagoa pyrittiin muuttamaan ylhäältäpäin armonpaloja jakelevasta holhoavasta isoveljestä ihmistä ihmisen ehdoilla palvelevaksi luotettavaksi tukijaksi.

Viisi vuotta myöhemmin hyvinvointivaltio oli vakavan uudelleenarvioinnin kohteena. Edellisellä vuosikymmenellä asetetut tavoitteet eivät olleet toteutuneet, mutta nyt hyvinvointivaltio oli taloudellisesta tilanteesta huolimatta, ja samalla juuri sen takia, havaittu korvaamattomaksi. Supistukset ja leikkaukset hyväksyttiin tiettyyn pisteeseen saakka, mutta peruspalveluihin ja -etuuksiin kajoaminen nostatti myrskyä. Pohjoismaisen hyvinvointivaltion ideologista pohjaa, tasa-arvoa ja universaalisuutta, puolustettiin lehdissä aina arvokeskusteluihin saakka. Hyvinvointivaltion säilyttämiseen ei tuntunut olevan varaa, mutta tarvetta ja haluja järjestelmän ylläpitämiseksi löytyi. Uusliberalismiin kuuluvat yhteisöllisyys ja markkinoiden tarjoamat palvelut nähtiin hyvinä vaihtoehtojen ja täydennyksen tarjoajina, mutta vaikka ne välillä jopa korvasivat julkista turvaa, paikkasivat sen puutteita, vastuu sosiaaliturvasta haluttiin säilyttää julkisella sektorilla.

Seppo Pöntinen ja Hannu Uusitalo totesivat ennen lamaa, ettei hyvinvointivaltion kannatusperusta ollut kriisissä. Odotukset hyvinvointivaltion nopeasta kehityksestä olivat tasoittuneet, ja yhä enemmän huomiota kiinnitettiin sosiaaliturvan kustannuksiin. Mielipiteiden linjat ovat Suomessa kulkeneet samalla tavoin kuin muissakin hyvinvointipolitiikkaa harjoittavissa maissa. Kannatus on ajoittain heikentynyt, mutta myös palannut melko suureksi. (Pöntinen & Uusitalo 1986, 64, 67; ks. myös Kosonen 1987, 304-308.) Pekka Kosonenkaan ei puhunut kriisistä, vaan hyvinvointivaltion laajenemisvaiheen päättymisestä ja murrokseen siirtymisestä. Monet pulmat olivat kyllä korostuneet: työttömyys ja syrjäytyminen asettivat uusia haasteita, verotus koettiin vääristyneeksi ja rahoitusongelmat kärjistyivät, mutta murroksen syyt olivat Kososen mukaan syvemmällä kuin kasaantumisjärjestelmän murroksessa. (Kosonen 1987, 314, 323.) Stein Kuhnlen (1984, 94) hypoteesi oli, että hyvinvointivaltio kokee jatkossakin evoluutiomaista muutosta enemmistön kannatukseen tukeutuvan politiikan kautta.

Helsingin Sanomat, Aamulehti ja Turun Sanomat välittivät vuosien 1988 ja 1993 sosiaalipolitiikasta kirjoittaessaan niin kriisikannanottoja kuin muuttuvia arvojakin. Tutkimuslehdissä syntyi muutamia hedelmällisiä keskusteluja, jotka varmasti jatkuivat ja saivat lisää näkökulmia ihmisten kohdatessa. Pääpaino silti oli tiedottamisessa, kansan pitämisessä mukana muutoksissa. Ajan mukana kiirehtimisessä vain unohtuivat kertausta aika ajoin kaipaavat perusasiat. Vuoden 1988 lehtikirjoittelussa puhuttiin tiedonjaon puutteesta monella sosiaaliturvan alueella: niin vammaisten ja vanhusten oikeuksissa palveluihin ja tulonsiirtoihin, kotihoidontuessa, toimeentulotuessa kuin suomalaisen sosiaaliturvan ylpeydenaiheessa, neuvolasakin. Sanomalehdet eivät kuitenkaan tarttuneet tähän sen enempää, toimittajat eivät aktiivisesti lähteneet hakemaan kansan kaipaamaa informaatiota. Uutisaineisto perustui uudistuksiin ja tuli pitkälti ylhäältäpäin, syvempi paneutuminen ja asioiden lähestyminen ihmisten kautta jäi vähälle. Vuonna 1993 lehdet kokivat aiempaa enemmän tarpeelliseksi käsitellä sosiaaliturvan käytäntöjä pintaa syvemmältä, siitä pitivät myös perusteisiin ulottuvat, taloudellisessa paineessa tehdyt sosiaaliturvan muutokset huolen. Toimitusten tuottamien uutisen laajennusten määrä lisääntyi, ja sosiaalipalvelujen käyttäjä pääsi sanomaan sanansa entistä useammin, ei tosin kovin taajaan vielä.

Vuonna 1988 nähtiin puutteita hyvinvointivaltion kokonaiskuvassa. Vuonna 1993 esille tuli väite, etteivät sosiaalipolitiikan päättäjät näe todellisuutta kentällä. Tiedon välittymisen väyliä päättäjien suuntaan on toki lukemattomia, mutta ainakin tutkimusotokseni sanomalehdissä kansan kokemusten, ruohonjuuritason todellisuuden, välittäminen jäi vähälle. Tavallaan askel asiakkaiden suuntaan oli vuonna 1993 lisääntynyt asiantuntijalähteisiin nojautuminen. Osa näistä asiantuntijoista kohtasi ja seurasi työssään sosiaaliturvan asiakkaita ja käyttökokemuksia, ja ammattitaitoisina he näkivät myös kokonaisuuksia, missä petrausta tuli viiden vuoden takaiseen kirjoitteluun verrattuna. Mutta asiantuntijoilta viestinten kautta lukijoille välittyvä kokemuskäkökulma on jo kolmannen käden tietoa (reittinä asiakas-asiantuntija-viestin). Asiantuntijan titteli saattaa luoda luotettavuuden leiman sanottavaan, mutta se tekee viestin myös steriiliksi. Tosielämässä sosiaaliturvaan liittyy tunteita, eivätkä ne mielestäni asian luotettavuutta vähennä, tuovat siihen päinvastoin yhden ulottuvuuden lisää. Tässä kohtaa mietityttää, kenelle lehdet tekstinsä suuntaavat. Onko tarkoitus pitää yllä mielipiteenvaihtoa päättäjien kesken, ja avautuvatko virkamies- tai asiantuntijanäkökulmasta esitetyt asiat lukijoille? Kyse on myös tavallisten lukijoiden kunnioituksesta niin tietolähteenä kuin tiedon vastaanottajanakin.

Suomen Journalistiliiton jäsenlehdessä Journalistissa puhuttiin keväällä 1997 pariin otteeseen kansalaisjournalismin merkityksestä. Tärkeänä pidettiin laskeutumista päättäjien kerroksista lukijoiden tasolle. On kysyttävä, mikä ihmisiä kiinnostaa, lähdeittävä päättäjien ääreltä ulos ympäröivään maailmaan. Sanomalehdelle haasteena on vielä uusien näkökulmien löytäminen edelle ennättävien sähköisten viestintien jo kertomiin uutisiin. (Kluukeri 1997, 2; Pietilä 1997, 15.) Ihmistä lähelle menemisen tai ihmisen kautta kertomisen ei tarvitse olla hömppäjournalismia. Sosiaaliturvan etuuksien ja palvelujen vaikutus ihmisten elämään - kohtaavien tarve ja turva, miten turvan eri osat lomittuvat kokonaisuudeksi - on sosiaalipolitiikan tavoitteiden saavuttamisen mittari. Näistä asioista kirjoittaminen on viestimistä niin päättäjille kuin sosiaaliturvan käyttäjillekin. Kansalaisjournalismin lievä kasvu sosiaalipolitiikan asioiden käsittelyssä vuodesta 1988 vuoteen 1993 on ainakin sormituntumalta jatkunut vuoteen 1997 tultaessa. Asia olisi tutkimisen arvoisen, samoin se, mitkä ovat mahdolliseen lisäykseen vaikuttavat tekijät. Pitkään jatkunut laaja työttömyys on ainakin tuonut sosiaaliturvan merkitykseen uuden ulottuvuuden; tämän tästä viestimissä katsastetaan, miten työtön päivärahallaan pärjää ja mistä hän saa lisätukea.

Kansalaisnäkökulman suppeus vaikuttaa myös siihen, millä tasolla keskustelua julkisuudessa käydään eli ovatko keskustelujen pohjana kuvamaiset käsitykset, imagot, vai niiden takana oleva todellisuus. Esimerkiksi vuoden 1993 lokakuussa käyty arvokeskustelu paapovasta sosiaalipolitiikasta lähti Eero Paloheimon haastattelun luomasta kuvasta avuttomia pummeja tuottavasta sosiaalipolitiikasta. Jos tällainen yksipuolinen näkemys pääsi vahvistamaan esimerkiksi huijaamisen helpoudesta ja porsaanrei'istä sosiaalipolitiikkaa syyttävien mielipiteitä, oli Paloheimon näkemyksille vasta-argumentteja tuovilla asiantuntijoilla ja poliitikoilla tekemistä vääristyneen mielikuvan suoristamisessa. Tutkimani lehdet esittelivät kyllä sosiaalipolitiikan aiheista erilaisia - toisiaan tukevia, täydentäviä sekä vastakkaisia - näkemyksiä pitkin vuosikertaa, mutta samaan juttukokonaisuuteen erilaisia katsantokantoja mahtui harvoin.

Hyvinvointivaltiossa oli sekä vuoden 1988 että vuoden 1993 lehtikirjoittelun perusteella enemmän säilyttämisen kuin purkamisen arvoisia piirteitä. Tämä korostui lamavuonna, jolloin perusuutisia laajemmat kirjoitukset olivat lähinnä hyvinvointivaltion puolustamista supistuksia ja leikkauksia vastaan. Selvästi sanomalehdet myös välittivät arvoja. Lehdet eivät seuranneet tai pyrkinet muodostamaa tiettyä yleistä mielipidettä, mutta kirjoittelusta löytyi johdonmukaisia linjoja, joita katkaisivat vain harvat erilaiset näkemykset. Vuonna 1988 punaisia lankoja olivat avohuol-

lon kehittäminen eri palvelusektoreilla ja omalääkärijärjestelmä, molemmat niihin liittyvine inhimillisine arvoineen. Toisena tutkimusvuonna taas oltiin kasvattamassa omaehtoisuutta, ja kaikkien etuuskien säästöviidakossa pelättiin eriarvoisuuden peikkaa. Arvoissa nousuvuonna menttiin kohti ihmisläheisyyttä, korostettiin valinnanvapautta ja kokonaisvaltaista näkemystä. Laman ikeen alla arvot olivat hankauksessa, mietittiin sosiaaliturvan vastuun jakamista ja luottamusta sosiaaliturvan apuun. Mieliopidetutkimusten kriittinen hyvinvointivaltion kannattaja eli lehtikirjoittelussa molempina otosvuosina. Hyvinvointivaltion kehitys otti laman pakottamana takapakkia, jonka syyt ymmärrettiin. Jos lisääntyi varauksellisuus hyvinvointivaltion kehitystahtiin (ks. esim. Allardt ym. 1992, 64), suinpäin ei leikkauksiakaan hyväksytty. Etiikka, moraali ja heikompiosaisten huomiointi haluttiin säästöissäkin säilyttää. Painomusteella hahmotettu hyvinvointivaltio oli murroksessa, jossa kyse oli toimintatapojen uudelleenarvioinnista ja vaihtoehtojen sekä vastuun punnitsemisestä.

LÄHTEET

- Allardt, Monica - Sihvo, Tuire - Uusitalo, Hannu 1992. Mitä mieltä hyvinvointivaltiosta? Suomalaisten sosiaaliturvamielipiteet 1975-1991. Sosiaali- ja terveyshallitus, Tutkimuksia 17. Vapokustannus, Helsinki.
- Bourdieu, Pierre 1985. Sosiologian kysymyksiä. Vastapaino, Jyväskylä.
- Bruun, Mikko - Koskimies, Ilkka - Tervonen, Ilkka 1986. Uutisoppikirja. Tammi, Helsinki.
- Eräsaari, Risto 1984. Sosiaalivaltio traditioiden ja modernismin välissä. Sosiaalipoliitikka 1984. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja. Helsinki.
- Eräsaari, Risto 1990. Sosiaalisen edistämisen politiikan rajat. Teoksessa Sosiaalipoliitikka 1990. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja. Viidestoista vuosikerta. Helsinki.
- EVA 1989. Kriittisinä 90-luvulle. Suomi erilaistuu ja samanlaistuu. Raportti suomalaisten asenteista. EVA, Helsinki.
- Golding, Peter - Middleton, Sue 1984. Images of Welfare. Press and Public Attitudes to Poverty. Second Edition. Basil Blackwell, Worcester.
- Habermas, Jürgen 1985. Julkisuus. Tiedotustutkimus 3/1985.
- Heinonen, Ari 1995. Vahtikoiran omatunto. Journalismin itsesäätely ja toimittajat. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Julkaisuja A 84/1995.
- Heinonen, Jari 1992. Hyvinvointivaltio on murroksessa, mutta murtuuko se? Sosiaaliturva 23/1992.
- Helling-Karhunen, Elisabeth 1993. Paloheimo ei ymmärrä vastuutaan. Helsingin Sanomat 26.10.1993.

- Hemánus, Pertti 1989. Viestinnän ja joukkotiedotuksen perusteet. Johdatus tiedotusoppiin 1. Yliopistopaino, Helsinki.
- Hemánus, Pertti 1990. Journalistiikan perusteet. Johdatus tiedotusoppiin 2. Yliopistopaino, Helsinki.
- Henning, Carl - Ojala, Esko - Pellinen Jukka (toim.) 1988. Sanomalehden ulkoasuopas. Sanomalehtien Liitto, Forssa.
- Holanti, Pirjo 1991. Suomalainen sosiaaliturvajärjestelmä kaipaa kehittymistä, ei purkamista. Sosiaaliturva 18/1991.
- Karisto, Antti - Takala, Pentti 1985. Sosiaalivaltion kriisi. Yliopistopaino, Helsinki.
- Karisto, Antti - Takala, Pentti - Haapola Ilkka 1988. Elintaso, elämäntapa, sosiaalipolitiikka - suomalaisen yhteiskunnan muutoksesta. Neljäs uudistettu painos. WSOY, Juva.
- Kluukeri, Eeva -Inkeri 1997. Niin lähelle, että hirvittää. Journalisti 6/1997.
- Kosonen, Pekka 1987. Hyvinvointivaltion haasteet ja pohjoismaiset mallit. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen tutkimuksia 48. Vastapaino, Mänttä.
- Kosonen, Pekka 1988. Kapitalismin ja hyvinvointivaltion näkökulmat. Tutkijaliitto, Helsinki.
- Kuhnle, Stein 1984. Hyvinvointivaltion kehitys. Norja vertailevasta perspektiivistä. Teoksessa Ajankohtaista 2/84. Sosiaali- ja terveysministeriön tutkimusosaston julkaisuja 4/1984, Helsinki.
- Marklund, Staffan 1982. Klass, stat och socialpolitik. En jämförande studie av socialförsäkringarnas utveckling i några västlika kapitalistiska länder 1930-75. Arkiv, Lund.

- McQuail, Denis 1987. Mass Communication Theory. An Introduction. Second Edition. Sage Publications Ltd, Bristol.
- Miettinen, Jorma 1980. Sanomalehtien lukeminen. Maakuntien ykköslehtien lukijoiden kiinnostus sekä väline- ja sisältökäyttö. Viestintätutkimuksen seuran julkaisusarja n:o 2. Weilin + Göös, Turku.
- Moilanen, Merja 1992. Sosiaalipolitiikan tehtävä laman aikana: Tulonjaon taseus ja kansalaisten elinehdoista huolehtiminen. Sosiaaliturva 5/1992.
- Moksunen, Sami 1991. Sosiaalitoimen julkisuus ja tiedottaminen. Sosiaali- ja terveyshallitus, Tutkimuksia 8/1991. Vapokustannus, Helsinki.
- Myllärinen, Tarja 1986. Sanomalehdet sosiaalihuollon tiedottajina. Sosiaaliturva 18/1986.
- Pekonen, Kyösti 1990. Sosiaalitoimen julkisen kuvan haasteet? Teoksessa Eräsaari, Risto (toim.): Sosiaalitoimi imagonaarisessa julkisuudessa. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita nro 59, 1990.
- Pietilä, Kauko - Sondermann, Klaus 1987. Luonnoksia joukkoviestinnän sosiologisen tutkimuksen metodeiksi. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos, Tampereen yliopisto, Sarja B 50/1987.
- Pietilä, Kauko - Sondermann, Klaus 1994. Sanomalehden yhteiskunta. Vastapaino, Jyväskylä.
- Pietilä, Soili 1997. Onko yleisö unohtunut? Journalisti 5/1997.
- Pietilä, Veikko 1976. Sisällön erittely. Toinen korjattu painos. Gaudeamus, Helsinki.
- Pöntinen, Seppo - Uusitalo, Hannu 1986. The Legitimacy of the Welfare State: Social Security Opinions in Finland 1975-1985. Suomen Gallup Oy, Report n:o 15.

Raunio, Kyösti 1995. Sosiaalipolitiikan lähtökohdat. Gaudeamus, Tampere.

Rose, Richard 1986. Common Goals but Different Roles: The State's Contribution to the Welfare Mix. Teoksessa Rose, Richard - Shiratori, Rei (toim.): The Welfare State East and West. Oxford University Press, New York.

Roos, Jeja-Pekka 1986. Sosiaalipolitiikka ja keskiluokka. Teoksessa Sosiaalipolitiikka 1985. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen vuosikirja, kymmenes vuosikerta. Vammala.

Ruokanen, Tapani 1987. Sosiaaliturva ja tiedotus. Sosiaaliturva 24/1987.

Salmela, Tuula 1991. Julkisuustyö osaksi sosiaalitoimen työntekijöiden toimenkuvaa. Sosiaaliturva 12/1991.

Savola, Matti 1987. Korporatiivisen sosiaalipolitiikan muotoutumisesta. Sosiaalinen aikakauskirja 5-6/1987.

Sihvo, Tuire 1990. Suomalainen sosiaalihuolto: mielikuvat ja todellisuus. Sosiaalihuollon väestötiedustelun raportti II. Sosiaalihuollon julkaisu 1/1990. Valtion painatuskeskus, Helsinki.

Sihvo, Tuire & Uusitalo, Hannu 1993. Mielipiteiden uudet ulottuvuudet. Suomalaisen hyvinvointivaltiota, sosiaaliturvaa sekä sosiaali- ja terveystalouden palveluja koskevat asenteet vuonna 1992. Stakes, Tutkimuksia 33, Jyväskylä.

Sipilä, Jorma 1986. Sosiaalipolitiikan tulevaisuus. Toinen painos. Painokaari Oy, Helsinki.

Sipilä, Jorma 1992. Suomen tie hyvinvointivaltiosta hyvinvointiyhteiskuntaan. Sosiaaliturva 22/1992.

Sosiaaliturva 22/1992. Sosiaalipolitiikan päivillä pohdittiin hyvinvointivaltion tulevaisuutta.

Suoninen, Lea 1992. Hyvinvointivaltion purkamisen taustalla kyttee sukupuolikonflikti. *Sosiaaliturva* 22/1992.

Whiteley, Paul 1981. Public Opinion and the Demand for Social Welfare in Britain. *Journal of Social Policy*, Vol. 10. 1981:4. Cambridge University Press.

Wilensky, Harold L. 1975. *The Welfare State and Equality*. University of California Press.

LIITTEET

LIITE 1. Taulukko 9. Helsingin Sanomien , Aamulehden ja Turun Sanomien vuosien 1988 ja 1993 tammi- ja lokakuussa julkaistujen artikkelien yhteenlasketut määrät aiheittain.

	Pääkirjoitukset		Muut artikkelit	
	1988	1993	1988	1993
Asuminen	3	0	2	0
Perhetuet	1	1	1	0
Päivähoito	1	1	2	0
Terveystenhoito	7	6	6	4
Toimeentulo	1	1	1	1
Vanhustenhoito	2	0	7	0
Vammaishuolto	1	0	1	2
Hyvinvointipolitiikka	1	5	1	3
Yhteensä	17	14	21	10

LIITE 2. Taulukko 10. Helsingin Sanomien , Aamulehden ja Turun Sanomien vuosien 1988 ja 1993 tammi- ja lokakuussa julkaistujen uutisen laajennusten yhteenlasketut määrät aiheittain.

	1988	1993
Asuminen	11	6
Perhetuet	9	7
Päivähoito	5	8
Terveystenhoito	22	39
Toimeentulo	6	11
Vanhustenhoito	18	8
Vammaishuolto	13	6
Hyvinvointipolitiikka	5	25
Yhteensä	89	110

LIITE 3. Taulukko 11. Helsingin Sanomien, Aamulehden ja Turun Sanomien vuosien 1988 ja 1993 tammi- ja lokakuussa julkaistujen mielipidekirjoitusten yhteenlasketut määrät aiheittain.

	1988	1993
Asuminen	18	3
Perhetuet	20	13
Päivähoito	29	13
Terveydenhuolto	16	25
Toimeentulo	15	22
Vanhustenhuolto	11	2
Vammaishuolto	4	7
Hyvinvointipolitiikka	11	26
Yhteensä	124	111

LIITE 4. Taulukko 12. Helsingin Sanomien , Aamulehden ja Turun Sanomien vuosien 1988 ja 1993 tammi- ja lokakuussa julkaistujen perusuutisten yhteenlasketut määrät aiheittain.

	1988			1993		
	Asia- ja tapahtuma-uutiset	Kannanotto-uutiset	Perusuutiset yhteensä	Asia- ja tapahtuma-uutiset	Kannanotto-uutiset	Perusuutiset yhteensä
Asuminen	40	19	59	9	3	12
Perhetuet	21	13	34	12	7	19
Päivähoito	21	18	39	19	1	20
Terveydenhuolto	42	17	59	95	13	108
Toimeentulo	13	7	20	31	13	44
Vanhustenhuolto	30	6	36	10	0	10
Vammaishuolto	13	12	25	12	1	13
Hyvinvointipolitiikka	15	20	35	26	7	33
Yhteensä	195	112	307	214	45	259